

Dlouhá denní cesta do noci (1965; 1988 s tit. Cesta dlouhým dnem do noci, pod jm. J. Schwarze); W. Macken: Mlčící lid (1975, pod jm. J. Schwarze); Th. Berger: Malý Velký muž (1977, pod jm. Z. Kirschnera); H. Melville: Billy Bud – Benito Cereno (1978, s J. Munzarem, pod jm. E. Kondrysové); C. Blair jr.: Země Pentagon (1979, pod jm. J. Schwarze). ■ SCÉNICKY. *Překlad*: L. Hellman: Podzimní zahrada (1974). ■

LITERATURA: Sborník k šedesátinám Z. U. (1977, inedit.). ■ ● ref. Jitřenka smutku: V. Černý, KM 1939, s. 460; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 277; kp. (K. Polák), Nár. práce 30. 4. 1940; B. Březovský, Panoráma 1940, s. 14; J. Červinka, Řád 1940, s. 211; P., LitN 1940, s. 48; jsr. (J. Šnobl), Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 77 ●; ● ref. Člověk v mladé poezii: mh. (M. Haller), Střední škola 21, 1940/41, s. 316; V. Běhounek, Dělnická osvěta 1941, s. 40; amp. (A. M. Piša), Nár. práce 23. 3. 1941; jhch. (J. Heidenreich-Dolanský), Dělnická osvěta 1941, s. 122; J. B. Čapek, LidN 17. 8. 1941; J. Ný. (Novotný), KM 1941, s. 320 ●; ● ref. Úžeh tmou: J. Kopecský, Studentský časopis 20, 1940/41, s. 209; R. Č. (Černý), Akord 8, 1940/41, s. 307; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1941, č. 2; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 12. 3. 1941; J. Červinka, Řád 1941, s. 212; F. Křelina, Venkov 1. 2. 1941 (i ref. Člověk v mladé poezii); J. Janů, Střední škola 22, 1941/42, s. 59 ●; ● ref. Příběh bledého Dominika: B. Jedlička, LidN 28. 4. 1941; AMP. (A. M. Piša), Nár. práce 25. 5. 1941; V. Černý, KM 1941, s. 279; R. Habřina, Venkov 28. 9. 1941; J. Červinka, Řád 1941, s. 443; J. Filipec, Akord 9, 1941/42, s. 18; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 49, 1941/42, s. 246 ●; J. Nečas: O mladé české próze, Naše doba 49, 1941/42, s. 462; Filip. (D. Filip): ref. Hrdina obou pólů, Úhor 1943, s. 156; R. Zachovalová: Z. U., spisovatel (rozhovor), Mladá fronta 23. 3. 1947; J. Trefulka: ref. Cestou za Quijotem (1949), LidN 3. 7. 1949; N. Č., F. H. (Černý, Holešovský): ref. Hrdina obou pólů (1949), Komenský 74, 1949/50, s. 474; ● ref. Rychle vpřed...: B. Uher, Komenský 76, 1951/52, s. 77; F. Holešovský, Štěpnice 5, 1951/52, s. 222 ●; ● ref. překlady W. Shakespeara: J. Caha, Tvorba 1959, s. 536; A. Bejblík, Divadlo 1959, s. 720; H. Budňová, Divadelní noviny 3, 1959/60, č. 13; A. Viková, tamtéž 4, 1960/61, č. 25 ●; I. Klíma: Několik poznámek o ztraceném prozaikovi, Spektrum (inedit.) 1977, č. 1 + Z. U. – ztracený autor, Obsah (inedit.) 1987 → Už se blíží meče (1990); V. Karfík: Návraty Z. U., Kritický sborník (inedit.) 1987, č. 3 → (s tit. Od nahého člověka k svědkovi dějin) Literatura je čitelná (2002); J. Lopatka: Spisovatel a překladatel Z. U., LidN (inedit.) 1988, č. 4 → LidN 1990, s. 21; I. Klíma in Už se blíží meče (1990, s. 77); ● ref. Stvořitelé světa: J. Jedlička, Svědectví (Paříž) 1990, č. 91, s. 278 → Z. U.: Stvořitelé světa (1995); J. Čulík, Tvorba 1990, č. 37; J. Chuchma, Tvar 1991, č. 32 ●; D. Perstická: Z. U., in Osobnosti. Nositelé Řádu T. G. Masaryka 1991 a 1992 (1993, s. 285); ● ref. Ztracená země: V. Novotný, Mladá fronta Dnes 26. 2. 1993; M. Petříček, Nové knihy 1993, č. 11 ●; ● ref.

Zvláštní případy: no (V. Novotný), Nové knihy 1993, č. 10; M. Petříček, Tvar 1993, č. 15; M. Červenka, ČLit 1993, s. 222; P. Rut, LitN 1993, č. 35 (i ref. Stvořitelé světa) ●; M. Nyklová: Slovo má Z. U. ... Stvořitelé světa (rozhovor), Nové knihy 1994, č. 31; ● ref. Stvořitelé světa (1995): V. Karfík, Týden 1995, č. 46; P. Švanda, Rovnost 6. 12. 1995; V. Novotný, Tvar 1996, č. 1 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Šest her: R. Matys, Nové knihy 1995, č. 23; Z. Stříbrný, LitN 1995, č. 38 → Proud času. Stati o Shakespeareovi (2005); Z. Beran, Tvar 1996, č. 7 ●; S. Machonin in Z. U.: Domy plné událostí (1996); ● ref. Domy plné událostí: V. Novotný, Nové knihy 1996, č. 22; M. Horanský, LidN 12. 10. 1996; P. Rut, LitN 1996, č. 40 ●; M. Wollner: Lehkou rukou o vážných věcech (rozhovor), Týden 1996, č. 48; ● ref. Stvořitelé světa pokračují: J. Boček, Právo 6. 1. 1997; P. Řezníček, LidN 11. 1. 1997, příl. Národní 9, č. 2; I. Harák, Nové knihy 1997, č. 6; M. Jungmann, LitN 1997, č. 11; B. Svadbová, Tvar 1997, č. 6; M. Hybler, Kritická příloha Revolver revue 1997, č. 8 ●; I. Harák: ref. Stvořitelé světa 3, Nové knihy 1998, č. 9; M. Jareš in Časopis Noc, Aluze 1999, č. 1; J. Pechar: Dva překlady Hamleta (Z. U. a E. A. Saudka), in Interpretace a analýza literárního díla (2002); in Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu (2003, ed. K. Jehová); V. Havel in Z. U.: Stránky z deníků (2003); ● ref. Stránky z deníků: J. Zizler, LitN 2004, č. 7; F. Knopp, LitN 2004, č. 12; J. Kašpar, Právo 18. 3. 2004 ●.

jip

Jarmila Urbánková

* 23. 2. 1911 *Horní Vilémovice* u Třebíče
† 13. 5. 2000 *Praha*

Básnířka, autorka žensky vznícené lyriky a posléze době konvenujících sociálních a intimních reflexí, písnič i též verše pro děti; překladatelka z angličtiny a dalších jazyků, publicistka.

Provd. Galandauerová, podepisovala se i Urbánková-Galandauerová. – Dcera evangelického faráře. Obecnou školu navštěvovala v rodišti. Od 1922 studovala na gymnáziu v Třebíči, po přestěhování od 1924 v Přerově (mat. 1930). 1930–35 studovala na filoz. fakultě v Brně češtinu a angličtinu, z povinných slovanských jazyků polštinu (profesoři F. Chudoba, A. Novák, F. Wollman); 1935 absolvovala studijní pobyt v Londýně. 1936 uzavřela sňatek s právníkem M. Galandauerem, levicovým činitelem, který byl pak za okupace vězněn a 1943 popraven v Buchenwaldu. U. krátce vyučovala na soukromé obchodní škole a poté se věnovala překládání. 1947 získala stipendium ministerstva infor-

mací na pobyt v Londýně, od dubna 1948 pracovala na tomto ministerstvu jako referentka v angloamerickém oddělení pro styk s cizinou a 1951–53 v publikačním oddělení. Od jara 1953 působila jako redaktorka v Státním nakladatelství dětské knihy, 1955 podnikla cestu do SSSR. 1955–57 byla redaktorkou Literárních novin, od 1957 pracovala v Českosl. rozhlasu jako kulturní redaktorka a zároveň externě spolupracovala s Tvorbou a Večerní Prahou jako lektorka. Od 1958 se věnovala výhradně literární tvorbě. – Syn Jan Galandauer (* 1936) je historikem zaměřeným na české a česko-rakouské dějiny.

Básnický debut U. *Rozbité zrcadlo* přinesl lyriku vyznačenského charakteru, vyrovnávající se s mládím a dívčím údělem a vyjadřující kontrapunkticky i splývání lásky a nenávisti: sklon k formě modlitby a baladické tóny odpovídají citovému napětí a touze po harmonii. Následující sbírka *Větrný čas* zachycovala autorčino milostné zrání a opojení z partnerského vztahu a soužití na pozadí dialogu s přírodou a světem i vědomí stínů a úkorných prvků života. *Slunečnice* rozšířila lyrický rejstřík U. zachycením zážitku mateřství a obratem k dětskému světu představujícímu jistotu a naději v osobně krušném čase válečných hrůz. Poúnorové období přivedlo U. k emfatické oslavě životní reality socialismu na základě srovnání staré a nové doby; formálně směřovala její poezie k zjednodušené, někdy hymnické, často lidovou píseň parafrázující faktuře. Reflexe všednodennosti, reminiscence a momentky z cest se staly tématem sbírky sonetů *Krůpěje*, civilnost a optimismus charakterizuje i další sbírky (*Zpívající pták* aj.). V pozdním období (*Kotvy a stébla*, *Ve stínu viklanu*) se U., vesměs na ploše lyrické miniatury, uchýlovala k tesknějšímu rozjímání nad stářím, životní bilancí a nutností odchodu, rámovanému realitou sídlištního života a vyjadřujícímu ambivalenci humoru a trpkosti. U. psala též poezii pro děti (*Vonička* aj.) a překládala z řady jazyků (angličtina, bulharština, němčina, slovenština, slovinština). Nejvýznamnější jsou její překlady z anglofonní oblasti (J. Aldridge, P. S. Bucková, J. A. Cronin, P. B. Shelley, E. Waugh); přeložila též kompletní Shakespearovy Sonety. Od 60. let publikovala rovněž recenze a články o literatuře (Tvorba, Večerní Praha aj.) i úvody a doslovy (k antologiím i překladům).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jurka Baranák, Martina Kraftová; ju, J. U., u, urb, urb., Urb. ■ PŘÍSPĚVKY

in: Almanach k 100. výročí založení gymnázia v Přerově (1970); Beseda venkovské rodiny (1958); ant. Čaruju, čaruju krásný den (1981); Čes. slovo (1934); Českosl. svět (1958); Českosl. voják (1968, 1987); Čes. dělník (1942); sb. 40 let práce pro českou knihu (1989); sb. Dar přátelství (Olomouc 1955); ant. Duhové mosty (1973); Host do domu (1954); Kmen (1988–89); Knižní novinky (1955); Kolo (Brno 1935–37, 1946–47); Kostnické jiskry (1956); Kulturný život (Bratislava 1955); Květy (1953–55, 1958, 1986); Lid. demokracie (1956, 1985); Lid. noviny (1932–39); Listy Klubu přátel poezie (1973, 1980); Listy pro umění a kritiku (1933–34); Lit. měsíčník (1974, 1979–88); Lit. noviny (1953–61); Lumír (1933–36); Mateřídouška (1953); Mladá fronta (1975); ant. Mladá vichřice (1977); Nár. práce (1942); Nový život (1953–55, 1958); Obrana lidu (1953–55); Obzor (Přerov 1928–33); Ohnček (1954); O knihách a autorech (1974, 1981–83); Ostravský kulturní měsíčník (1982); Pionýr (1954); Potravinář (1957); Práce (1956–58); Praha–Moskva (1957); Predvoj (Bratislava 1958); Ranní noviny (1933–34); Rodina a škola (1958–60); Rovnost (1975); Rudé právo (1955–80); Slovanský přehled; sb. Stavba ve výši (1970); Stráž míru (Karlovy Vary 1953, 1955–59); Středisko (Brno 1932); Studentský časopis (1930); Svět sovětů (1955–57); Světová literatura (1974, překl. D. Gabe: Tisícioký svět, s H. Reinerovou); Svob. slovo (1956); Tvar (1997); Tvorba (1958–62); Tvorba (1969–87, 1987 i příl. Kmen); Večerní Praha; Vedoucí pionýrů (1958); Vlasta (1956–82, 1995); Vlastovička; Zář (Pardubice 1957); Zeměd. noviny (1955, 1960, 1980); Zlatý máj (1969); Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (1975, 1979); – posmrtně: Haló noviny (2002, úryvky ze vzpomínek); Lit. noviny (2002, úryvky ze vzpomínek); Obrys–Kmen (2002, úryvky ze vzpomínek). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Rozbité zrcadlo (BB 1932; B Horní náměstí samost. 1934, bibliof.; rozšř. vyd. 1944); Větrný čas (BB 1937); Slunečnice (BB 1942); Vonička (BB pro ml., 1943); Cituplná zkazka o strašidlech i slstech u Havláka (B 1944, bibliof.); Čím bys chtěl být (BB pro ml., b. d., 1948); Kde zvířátka bydlí (BB pro ml., 1955); K jitřnímu prameni (BB 1955); Krůpěje (BB 1957); Zpívající pták (BB 1964); Kotvy a stébla (BB 1978); Ve stínu viklanu (BB 1986); Před západem (BB 1996). – *Překlady*: J. Oleša: Tři tluštíci (1936, přel. Z. Havránková, verše J. U.); P. B. Shelley: Alastor neboli Duch samoty (1939, bibliof.); W. Greenwood: Špinavá práce (1939); I. Seidel: Mezi dvěma válkami 1, 2 (1941); H. F. Blunck: Bílý jelen (1942); C. Hauptmann: Usměvavý poutník (1942); F. Thorén: Z ohně a vzduchu jsem... 1, 2 (1942); R. Llewellyn: Bylo jednou zelené údolí (1947); Pastýř a nebeská pradelna (1947, přel. V. Hilská, verše J. U.); E. Waugh: Nečekaný návrat (1948; 1994 s tit. Návrat z Brideshead); ant. Mezi dvěma plameny. Nová anglická poezie (1948, s jinými); S. Kennedy: Odhalení Jihu (1949, s J. Haukovou); J. Aldridge: Diplomát (1951, s B. Vančurou) + Fraška se zbraněmi (1977);

L. Fürnberg: Sláva života (1954, s jinými); Podivuhodné příběhy z čínských tržišť a bazarů (1954, s jinými); M. Ďuríčková: Pohádka o dědu Mrázovi (1955); J. R. Becher: Má dobo, čase můj (1956, s jinými); Bulharská lidová poezie (1957, jazyk. spolupráce Z. Hanzová); Pohádky a písně Lužických Srbů (1959, s jinými, písně J. U.); A. Wilson: Anglosaský postoj (1960); R. Bosilek: Kolo bulharských pohádek (1960, jazyk. spolupráce D. Hronková); Th. Wolfe: O času a řece (1961, s V. Vendyšem); M. Rázusová-Martáková: Junácký zápas (1962); O. Župančič: Úsvity a bouře (1962, jazyk. spolupráce O. Berkopce); P. Javorov: Nežiju – hořím (1964, jazyk. spolupráce D. Hronková); M. Ferko: První film (1966); ant. Říjen 1917–1967 (1967, s jinými, jazyk. spolupráce H. Reinerová); P. S. Buck: Příběh jednoho manželství (1970); A. J. Cronin: ...a hvězdy mlčí (1970); W. Sypher: Od renesance k baroku (1971, přel. J. Dítě, verše J. U.); Jižní vítr. Deset bulharských básníků (1974, s jinými, jazyk. spolupráce D. Hronková); Tři stálice. Wordsworth – Keats – Shelley (1974); Ch. Brontë: Villette (1975); L. Novomeský: Mladým (1975, s jinými); Víla nedbá o domácnost (1976, ant. lid. pověstí, písní, pohádek a vyprávění z Bulharska, s jinými, jazyk. spolupráce Z. Hanzová); W. Shakespeare: Sonets – Sonety (1976, souběžný angl. a čes. text, s jinými) + Sonety – Milenčin nárek (1997); G. F. Thomson: Marxismus a poezie (1979); Verše proti smrti. Antologie protifašistické poezie socialistických zemí (1980, s jinými, jazyk. spolupráce H. Reinerová); D. Gabe: Posečkej, slunce (1981, jazyk. spolupráce H. Reinerová); ant. Bulharská poezie 20. století (1983, s jinými, jazyk. spolupráce D. Hronková, H. Reinerová); ant. Nové hvězdy nad Triglavem (1983, s V. Zavadou a O. Berkopcem); Čítanka bulharské literatury (1983, s jinými); V. Rakovskí: Jak plachá voda (1984, s jinými, jazyk. spolupráce D. Hronková); K. Coscarelli: Pokušení bohatých (Bratislava 1992); A. Herzog: Dieta smrti (Bratislava 1993); J. Higgins: Vrah (Bratislava 1993, podp. J. Urbánková-Galandaurová); J. Milton: Samson Agonistes (1996). – *Výbory* (vesměs BB): Po slunci hlavu obracím (1961); Pod milostnou lunou (1968); B Žízeň samot. 1969, bibliof.; rozšif. vyd. 1976); Zrcadlo (1973); Ozvěny jar (1981, ed. A. Berkopce); Všecky moje krajiny (1986). ■ REDIGOVALA časopis: Lit. noviny (1955–57, s jinými); *knižníci*: Sad (1946–48, s F. Lazeckým). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Duhové mosty. Výbor ze světové poezie 19. století (1973, s jinými); Mladá vichřice. Soubor básní o Velké říjnové socialistické revoluci (1977); Čaruju, čaruju krásný den. Výběr básní pro děti (1981). ■

LITERATURA: J. U. (1976, jubilejní sb. k pětasedmdesátinám, medailon J. Šnobl, bibliografie knižního díla S. Mouchová); Z. Bastlová: J. U. (1987); E. Bílková: J. U. (1911–2000). Soupis osobního fondu (LA PNP 2002). ■● ref. Rozbité zrcadlo: F. X. Šalda, *ŠZáp* 4, 1931/32, s. 317 → *Z* období Zápisníku 2 (1987); A. N. (Novák), *LidN* 9. 10. 1932; J. St. (Staněk),

Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 63; V. H. (Z. Kalista), *Lumír* 59, 1932/33, s. 53; Nk. (B. Novák), *RA* 8, 1932/33, s. 40; K. F. Stránský, *Středisko* 3, 1932/33, s. 17 ●; V. Traubová-Lišková: Dva ženské zjevy v naší lyrice, *Naše doba* 43, 1935/36, s. 152; ● ref. *Větrný čas*; jšr. (J. Šnobl), *Čes. osvěta* 33, 1936/37, s. 374; G. (F. Götz), *NO* 9. 4. 1937; A. N. (Novák), *LidN* 1. 5. 1937; AMP. (A. M. Píša), *PL* 22. 8. 1937 → *Třicátá léta* (1971); J. V. S. (Sedlák), *Venkov* 17. 10. 1937; J. Vlček, *Rozhledy* 1937, s. 119; V. H. (Z. Kalista), *Lumír* 64, 1937/38, s. 42 ●; V. Černý: ref. překl. P. B. Shelley, *KM* 1939, s. 462; ● ref. *Slunečnice*: J. B. Č. (Čapek), *Naše doba* 49, 1941/42, s. 439; V. Černý, *KM* 1942, s. 90; J. Nečas, *Čtete* 1942, s. 102; K. P. (Polák), *Nár. práce* 10. 4. 1942; J. P. (Pílař), *Venkov* 6. 6. 1942; h (J. Heyduk), *LidN* 26. 7. 1942 ●; ● ref. *Vonička*: p. (A. M. Píša), *Nár. práce* 30. 12. 1943; J. B. Č. (Čapek), *Naše doba* 51, 1943/44, s. 282 ●; ● ref. *K jitřnímu prameni*: S. Machonin, *RP* 1. 9. 1955; M. Petříček, *Obrana lidu* 11. 9. 1955; M. Červenka, *LitN* 1955, č. 37; V. Pekárek, *NŽ* 1955, s. 1083 → *Díla a osobnosti* (1977) ●; ● ref. *Krůpěje*: J. Opelík, *Kultura* 1957, č. 12; M. Červenka, *LitN* 1957, č. 47; Z. Heřman, *Večerní Praha* 16. 9. 1957; A. Linke, *Mladá fronta* 2. 10. 1957 ●; Z. Kozmín: ref. *Zpívající pták*, *Plamen* 1964, č. 9; M. Florian: J. U., *Listy Klubu přátel poezie* 1972, podzim; ● ref. *Zrcadlo: ra* (V. Macura), *Zeměd. noviny* 2. 2. 1974; M. Blahynka, *Tvorba* 1974, č. 5 → *Denní chléb* (1978) ●; E. Ruxová: ref. překl. Tři stálice, *O knihách a autorech* 1974, zima; ● ref. *Kotvy a stěbla*: (zh) (Z. Heřman), *Mladá fronta* 23. 2. 1979; V. Vodák (M. Vacík), *LD* 23. 3. 1979; J. Pavelka, *Tvorba* 1979, č. 24 ●; B. Turečková-Čambalová in *Na shledanou, Kawakami...* (1981, vzpomínky, kap. M. Fischerová-Balcarová a J. U.); ● k sedmdesátinám: V. Závada, I. Skála, F. Nechvátal, *Lit. měsíčník* 1981, č. 2; (fk). (F. Knopp), *LD* 21. 2. 1981; V. Křivánek, *Magazín Co vás zajímá* 1981, č. 2 ●; V. Stejskal in J. U.: *Ozvěny jar* (1981); J. Polák: *Lyrická osobnost J. U.*, *Lit. měsíčník* 1982, č. 8 → *Prameny a perspektivy* (1985); ● k pětasedmdesátinám: E. Bernardinová, J. Nejedlá, J. Otradovicová, M. Blahynka, *Lit. měsíčník* 1986, č. 2; (fc). (G. Fencel), *LD* 22. 2. 1986 ●; ● ref. *Ve stínu viklanu*: V. Janovic, *Listy Klubu přátel poezie* 1986, zima; O. Rafaj, *Lit. měsíčník* 1986, č. 10 → *Meziúčty* (1989); M. Blahynka, *Tvorba* 1987, č. 18, příl. *Kmen* ●; Z. K. Slaby: *Z historie Albatrosu*. J. U. a ostatní, *ZM* 1989, s. 620; (amk). (A. Mikulášek): ref. *Před západem*, *Haló noviny* 22. 4. 1996; ● nekrology: (cg) (F. Cinger), *Právo* 17. 5. 2000; (vl) (Š. Vlašín), *Naše pravda* 2000, č. 22; V. Janovic, *Obrys–Kmen* 2000, č. 30; E. Bernardinová, *Dokofán* 2000, č. 14 ●; J. Dočekal: *Pramen průzračné vody* (k 90. výr. nar.), *Obrys–Kmen* 2001, č. 9.

jz

Urbánkův věstník bibliografický
viz in Fr. A. Urbánek

Anna Urbanová

* 7. 12. 1894 *Dvůr Králové nad Labem*† 14. 5. 1979 *Praha*

Překladatelka ze srbochorvatštiny, znalkyně jihoslovanských literatur.

Roz. Kadavá. – Otec, kovolitec, zemřel, když jí byly tři roky, matka pak obchodovala s textílem. V rodišti U. přestoupila z 3. třídy měšťanské školy do 2. třídy reálného gymnázia (mat. 1915), v Praze pak 1915–20 studovala na filoz. fakultě češtinu a francouzštinu, absolvovala 1920; 1918 též složila státní pedagogickou zkoušku. 1920 se provdala za žurnalistu a překladatele Jaroslava U., tehdy redaktora *Nár. listů*, s nímž odjela na jeho stipendijní cestu na Balkán, především do Jugoslávie (pobývali i v Řecku). Zde se prohloubil její již dříve probuzený zájem o srbochorvatský jazyk a literaturu, jimž se od vydání svého prvního překladu (1924) věnovala. Po návratu absolvovala 1924 státní knihovnickou školu a 1925–30 pracovala v redakci *Masarykova slovníku naučného* zejména na heslech z jugoslávské literatury, zároveň působila v knihovně Husovy školy *Masarykova lidovýchovného ústavu*; univerzitní zkoušku z jazyka srbochorvatského vykonala 1934. 1946–50 byla zaměstnána v nakladatelství *Orbis*, nejprve rok ve *Výstřížkové službě* (1947 absolvovala kurs dokumentace), pak v redakci nového *Naučného slovníku*, poté až do odchodu do invalidního důchodu 1955 v *Lidovýchovném studijním ústavu* (pak *Výzkumný ústav osvětový*). 1965 byla její překladatelská práce oceněna jugoslávským *Penklubem*.

Svůj překladatelský zájem U. od první publikované práce (B. Lovrić) zaměřila na moderní jugoslávskou literaturu v její žánrové rozmanitosti (básně, povídky i romány, dramata) i v širokém národnostním spektru literární produkce (srbská, chorvatská, černohorská, bosenská). Obsáhlu překladatelskou činností nejen v knižních vydáních, ale i v časopisech a denících vytvářela obraz jugoslávského písemnictví uváděním nejen nejznámějších a význačných autorů (např. I. Andrić, M. Begović, B. Čopić, M. Krleža, B. Lovrić, M. Lalić, I. a L. Vojnovićové, zásluhu si získala především překlady básníka V. Nazora), ale i mnoha jiných. Ke znalosti literárního kontextu a dění, s nimiž seznamova-

la i ve svých publicistických pracích, přispívaly vedle rozsáhlé korespondence s mnoha autory i její četné osobní kontakty. V její literární pozůstalosti (v LA PNP) zůstaly nepublikované překlady, též bohatá korespondence s jihoslovanskými spisovateli.

ŠIFRY: A. U., A. U-ová. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** *Cesta* (1925–30); *Českosl. republika* (1931); *Českosl.-jihoslovanská revue* (1931–36); *Českosl. voják* (1956); *Čes. dělník* (1940); *Host do domu* (1963, 1969); *Jas* (1933–34); *Lid. listy* (1934); *Lumír* (1935–36); *Mladá stráž* (Plzeň 1938); *Moře Slovanům!* (1931–32); *Nár. listy* (1924, 1932–35, 1937; 1924 debut překl. B. Lovrić: *Výkřik*); *Nár. politika* (1936–37, 1939); *Nár. střed* (1934, 1939); *Ozvěny domova i světa*; *Příboj* (1934); *Ročenka Nár. středu* (1933, 1936); *Ročenka Nového večerníku* (1939); *Rozhledy* (1934); *Rudé právo* (1965–66); *Samostatnost* (1936); *Slovanská revue* (1934); *Slovanský přehled* (1936); *Širým světem* (1932); *Topičův sborník* (1926); *Venkov* (1932–33, 1936–37); *Ženský obzor* (1933–35). ■ **KNIŽNĚ. Překlady:** L. Vojnović: *Dva dni na Lopudu a po patnácti letech* (1927); M. Begović: *Liddy* (1935); V. Nazor: *Maják* (1935) + *Rackové* (1936) + *Povídky z dětství* (1936; rozšř. vyd. 1965 s tit. *Chlapec z ostrova*) + *Pastýř Loda* (1957) + *Velikán Jože* (1966); V. Nazor, M. Krleža, S. Miličić, O. Župančić: *Čtyři zpěvy od jihoslovanského moře* (1936); S. Miličić: *Letní odpůldne* (1936); E. Kardelj: *Dvě cesty malých národů jihovýchodní Evropy* (1945); P. S. Petrović: *Bez země* (1946); H. Kikić: *Vzpouza Kokinů* (1947); J. Vojnović: *Námořnická krev* (1949); M. Lalić: *Svatba* (1957) + *Zlé jaro* (1958) + *Tráva pod kameny* (1958) + *Štvavnice* (1964); Č. Vuković: *Mrtvá Hluboká* (1963); D. Šimunović: *Alkár a jiné povídky* (1964); R. Marinković: *Ruce* (1967). – *Ostatní práce:* *Kulturněosvětová práce v Bulharsku* (1951); *Kulturněosvětová práce v Albánii* (1952). ■ **SCÉNICKY. Hra:** B. Lovrić: *Láska v přístavu* (1933). ■

LITERATURA. V. Hellmuth-Brauner: A. U. (1894–1979). *Pisemná pozůstalost* (LA PNP 1976). ■ ● ref. překl. B. Lovrić: H. J. Jelínek), *Lumír* 59, 1932/33, s. 404; Ot. F. Fischer), *LidN* 11. 4. 1933 ●; R. H. (Habřina): ref. překl. V. Nazor: *Maják*, *LidN* 7. 4. 1935; ● ref. překl. V. Nazor: *Povídky z dětství:* P. Sula, *Rozhledy* 1936, s. 140; F. K. (Křelina), *Venkov* 11. 7. 1936; A. Černík, *Čin* 1936, s. 294; V. Nezbeda, *Archa* 1937, s. 285 ●; R. H. (Habřina): ref. překl. *Čtyři zpěvy od jihoslovanského moře*, *LidN* 10. 2. 1936; mká (M. Koukalová): ref. překl. Č. Vuković, *HD* 1964, č. 10; M. Kvapil: ref. překl. V. Nazor: *Chlapec z ostrova*, *Impuls* 1966, s. 361; I. Urban: *Jubileum překladatelky*, *Tvorba* 1974, č. 50.

vs

Antonie S. Urbanová

* 6. 10. 1903 Praha

† 31. 8. 1987 Praha

Autorka próz pro děti, románů i dramát z uměleckého prostředí a životopisných románů o českých malířích; sochařka a výtvarná kritička.

Roz. Santholzerová, provd. Urbanová; v počátcích často spojovala obě příjmení, pak se většinou podepisovala Antonie S. Urbanová nebo A. S. Urbanová. – Pocházela z úřednické rodiny. V Praze vychodila dívčí lyceum a po maturitě (1920) studovala 1921–26 na státní uměleckoprůmyslové škole (profesoři B. Kafka, J. Mařatka, K. Štípl); po 2. světové válce si ještě doplňovala vzdělání na filoz. a pedagogické fakultě v Praze. 1924 se provdala za malíře, výtvarného publicistu, pedagoga a estetika B. S. Urbana (1903–1998). Svě plastiky a figurální kompozice vystavovala od 1930 v Praze a dalších městech, též v zahraničí (Jugoslávie, Bulharsko, Maďarsko, Francie, Brazílie). Od 1932 také spolupracovala s rozhlasem, který vysílal zejména její pohádky. S manželem podnikala studijní cesty do ciziny (Itálie, Rakousko, Německo, Jugoslávie, Rumunsko, Maďarsko).

Zpočátku časopisecky publikovala sociálně zaměřené povídky nebo úvahy o dětech a rodičovství a psala prózy pro děti s výchovnou tendencí. V některých z nich (*Noční strážce*) učinila hrdiny antropomorfizovaná zvířata a ptáky, aby vyvrátila zjitě pověry a vedla děti k citlivému přístupu k živým tvorům. Středem jejího romanopisectví se stalo téma umělecké tvorby a její peripetie. V tvarově nevyváženém románu *Nemluvejme o lásce* z prostředí pražské výtvarnické bohémy po 1. světové válce, kterou znala z vlastní zkušenosti, se pokouší řešit vztah umění ke společnosti a poukazuje na podmiňující působení sociální sféry při uměleckých zápasech. *Nepravá Venuše* demonstruje se snahou o psychologickou věrohodnost rozdíl mezi přicházející a odcházející generací a odlišnost uměleckého a vědeckého vnímání na milostných krizích posluchačky dějin umění, jejího stárnoucího profesora a studenta přírodovědy. V beletrizovaných životopisných románech o českých umělcích se U. opírala o autentické biografické prameny. V obsáhlé trilogii o mistru historické malby V. Brožíkovi (*Větrné zámky*, *Útěky a návraty*, *Domov a svět*) zasadila jeho osud do širokých dobových spo-

lečenských souvislostí s pochopením pro malířovu nezkrotnou životní energii, s níž prosazoval svůj talent. Postižení dramatického zápasu B. Kubišty za uznání nového uměleckého způsobu tvorby (*Vzkříšení Lazara*) ulpívá zejména na vykreslení malířových bídých životních podmínek. Ve 30. letech napsala pod pseudonymem satirickou komedii o soudobých uměleckých poměrech *Duch mezi obrazy*, jež byla tehdy inscenována; další divadelní hry, vytvořené společně s manželem (Skvrny na měsíci, Okouzlená Karla), nebyly provozovány a zůstaly rukopisu. U. byla též činná jako výtvarná kritička. – V literatuře jsou ještě uváděny prózy *Osvětlená okna* a *Sluneční paprsky*, jež však nejsou bibliograficky doloženy.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Ivan Rab; asu, A. S. U. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo (1925, 1927–30, většinou příl. Slovíčko); Kreslíme (Čes. Budějovice 1939–42, výtvarné ref.); Květy (1962); Nár. listy: Naše zprávy (1940); Nedělní list (1927–28, vedení Módní hlídky); Svob. zítřek (1948); Umění dneška (1943, 1946); Zlatá brána (1928). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění*: Noční strážce (PP pro ml., 1929); Včelky Medunky sláva i pád (P pro ml., b. d., 1929); Pohádky naší mamičky (b. d., 1929); Vesele na cesty (BB pro ml., b. d., 1930); Nemluvejme o lásce (R 1940); Nepravá Venuše (R 1944); Käthe Kollwitzová (monografie, 1956); Větrné zámky (R 1964, 1. d. trilogie); Útěky a návraty (R 1965, 2. d. trilogie); Domov a svět (R 1968, 3. d. trilogie); Vzkříšení Lazara (R 1972). – *Adaptace* (vše PP bez uvedení předlohy, pouze v reklamním soupisu uveden údaj o volném překladu z angličtiny): Děti na venkově (b. d., 1929); Za slunných dnů (b. d., 1929); Děti a trpasličkové (b. d., 1930); Příhody dětí a hraček (b. d., 1930). ■ SCĚNICKY. *Hra*: Duch mezi obrazy (1939, pseud. Ivan Rab). ■

LITERATURA: O. Pospíšil: ref. Včelky Medunky sláva i pád, Úhor 1930, s. 71 + ref. Noční strážce, tamtéž, s. 72 + (šifra O. P.) ref. Pohádky naší mamičky, tamtéž, s. 192; ● ref. Nemluvejme o lásce: ft (F. Trávníček), LidN 3. 7. 1940; F. V. Mokrý, Venkov 15. 9. 1940; -ühl. (B. Mühlstein), Naše zprávy 1940, č. 71; J. Nečas, Naše doba 48, 1940/41, s. 505 ●; ● ref. Větrné zámky: V. Štěpánek, Pravda (Plzeň) 3. 1. 1965; Z. Heřman, LitN 1965, č. 2 ●; V. Štěpánek: ref. Útěky a návraty, Pravda 25. 7. 1965; ● ref. Vzkříšení Lazara: (Ves) (M. Veselá), Práce 9. 6. 1972; (PHT) (P. Toman ml.), Mladá fronta 8. 7. 1972; bh, Rovnost 28. 7. 1972; (vv) (M. Vacík), LD 10. 8. 1972; Š. Vlašín, Tvorba 1972, č. 28; I. Zítková, Svět práce 1972, č. 39; M. Rský (M. Rusinský), Ostravský kulturní zpravodaj 1972, září ●; -VR-: Za A. S. U., Katol. noviny 1987, č. 45.

sb

Eduard Urx

* 29. 1. 1903 *Velká nad Veličkou*

† 20. 4. 1942 *Mauthausen* (Rakousko)

Přestavitel meziválečné marxistické literární kritiky a publicistiky, působil v českém i slovenském prostředí, autor próz a reportáží, překladatel; komunistický politik.

Psal se i Edo Urx. – Nejstarší ze šesti dětí lesního správce, matka byla po otci francouzského původu. Dětství U. prožil na Slovácku, v rodišti a ve Strážnici, kam se rodina 1914 přestěhovala po odvelení otce na frontu. Pět ročníků gymnázia vystudoval ve Strážnici, další tři pak (po přeložení z války se navrátilivšího otce na Slovensko) od 1919 v Ružomberoku (mat. 1922). Na pražské filoz. fakultě studoval 1922–25 filozofii, bohemistiku a germanistiku; studia nedokončil, během nich se zapojil do studentského levicového hnutí a podílel se na založení sdružení slovenských levicových autorů Dav (1924, účastnil se příprav vydávání stejnojmenného časopisu), začal přispívat do komunistických listů (*Pravda chudoby*, *Spartakus*). Z pověření komunistické strany pracoval v redakci *Pravdy chudoby*, poté *Pravdy* (nejprve v detašovaném pracovišti v Bratislavě, od 1926 v Mor. Ostravě), řídil kulturní přílohu *Proletárska nedela*. 1929 se podílel na bolševizaci komunistické strany, redigoval *Rudý večerník* a byl povolán do pražské redakce *Rudého práva*, 1931 krátce spoluredigoval i *Tvorbu*. V 2. polovině 20. let byl několikrát vězněn, 1931 byl odsouzen za urážku hlavy státu k devítiměsíčnímu žaláři, uchýlil se proto do ilegality na Slovensko (Kysucko), po prozrazení odjel do Moskvy, kde působil jako korespondent v *Kominterně* (v sekci pro střední Evropu) a zároveň studoval institut žurnalistiky. Cestoval po kolchozech a stavbách na Ukrajině, v Moskvě pak vydal knihu reportáží o kolektivizovaném zemědělství *Na socialistických polích* (náklad rozšířené verze knihy ve slovenštině, v knižnici Davu s tit. *Pole rozorané*, byl 1934 v Bratislavě zabaven). V srpnu 1933 se vrátil do Prahy, kde žil a pracoval do politické amnestie 1935 v ilegaltě. Od 1936 vykonával funkci stranického krajského tajemníka v Mor. Ostravě, 1938 byl zástupcem šéfredaktora *Rudého práva* v Praze (i jeho hlavičkového brněnského listu *Moravská Rovnost*). Na podzim 1938 přešel opět do

ilegality a stal se předsedou 1. ilegálního ústředního výboru KSČ, za okupace se podílel na organizování protifašistického odboje. V únoru 1941 byl zatčen, poté vězněn v Praze a v Terezíně, v dubnu 1942 byl převezen do koncentračního tábora Mauthausen a popraven.

V rámci mnohostranné aktivity, publicistické činnosti a zájmu o otázky politické, sociologické a filozofické se U. věnoval rovněž literatuře. Jako literární kritik působil především ve 20. letech (zvláště *Pravda chudoby*, *Pravda*, příl. *Proletárska nedela*), byl stoupencem prosazování třídního proletářského umění a literární kritiku chápal stranicky jako aktivní činitel komunistické kulturní politiky. Zaměřoval se na sociologické kořeny a ideologické aspekty děl (odmítal však tezovitost a didaktičnost). Naplnění svých představ o moderním umění a třídně chápané poezii našel v díle J. Wolkra, analyzoval též práce V. Nezvala (zejména *Pantomimu*), K. Biebla, J. Seiferta, V. Vančury, P. Jilemnického, L. Novomeského, s pochopením vykládal úsilí G. Apollinaira a F. T. Marinettiho. Byl kritikem poetismu, poezii Devětsilu označoval jako proletářský romantismus (v opájení se krásou, radostí ze života) a pochyboval o její schopnosti zaujmout širší okruh čtenářů; její předchozí etapu nahlížel jako proletářský realismus (s důrazem na hlas odboje, soucítí k trpícím). Tvorbě Literární skupiny vyčítal smutek, pesimismus a staromilství. Méně soustavně si všiml české prózy; ocenil především Vančurova Pekaře Jana Marhoula jako první moderní sociální román u nás. K formování dobové marxistické kritiky a teorie přispěl nejvýrazněji kritikou Václavkovy knihy *Poezie v rozpácích*, v níž polemizoval jak s mechanistickými rysy sociologického výkladu umění, tak s teigovskou tezí o čistém umění, odmítal oddělovat službu revoluci a svět umění. Ve 30. letech polemizoval mj. s tzv. levičáckými tendencemi izolovat proletářskou literaturu od dobového dění i tradičních hodnot i s politickými stanovisky J. Durycha. V časopisech U. publikoval též prózy, zprvu pod vlivem poetismu lyricky laděné, posléze realistické povídky, črty, fejetony a ideologicky vyhraněné reportáže o sovětském zemědělství. Psal též slovensky a překládal do slovenštiny, podílel se na sblíživání české a slovenské levicové literatury.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Biscot, Biss, (Biss), Eddol, Jakub (*Rudé právo*, pseud. užívali též V. Křen, J. Fu-

čik aj.), M. C. Biss, Pat a Patachon (Pravda chudoby, spoločne s P. Jilemnickým), Richard Rohan, Rohan, Schmidt, T. Brázda, Tomáš Brázda, Vrba Josef; -biss, E., eo, eu, -eu, -eu-, (eu), E. U., (E. U.), -r-, -rx, ss., -ss-, -ss-, -(ss), T. B., U., U. R. X., -us, -us-, x., -x, -x-. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Českosl. noviny (1923); Dav (Bratislava 1924–40); Dělnický deník (Mor. Ostrava 1925–29, 1936–38); Głos robotniczy i ludowy (Čes. Těšín 1937); Haló noviny (1938); Horník (1936–37); Komunistická revue (1932); Ludový denník (1933–35); Mladá garda (1933); Mladé Slovensko (Bratislava 1924–26); Pravda chudoby, pokr. Pravda (Vrútky, Mor. Ostrava 1924–29, 1936; i příl. Proletárska neděla, 1924–26 mj. PP a překl. I. Babela); sb. Prvý máj 1924 (Mor. Ostrava 1924); Ročenka slovenskej chudoby (1926, 1929); Rote Fahne (1936); Rudé právo (1924, 1930–38; ilegální 1939–40); Rudý večerník (1929–33); Spartakus (Vrútky 1924–25); Studentská revue (1924); Svět práce (1933–35); Svoboda (1938); Tvorba (1930–38; 1930 Bedřich Václavek v rozpácích); sb. Wolkerov večer (Vrútky 1924); – posmrtné: sb. Na paměť hrdinného soudruha E. U. (1954, ed. V. Mariánek); Pole rozorané. Davisti v Sovietskom zväze (1987, ed. Š. Drug). ■ **KNIŽNĚ. Beletrie, publicistika, práce o literatuře, kultuře a politice:** Na socialistických polích (Rp, Rp, Moskva 1934); – posmrtné (výbory): Za pravdu a mír (1954, ed. M. Novák); U. a naša přítomnost (Bratislava 1960, ed. Š. Drug); Básník v zástupe (Bratislava 1961, ed. Š. Drug); V prvních řadách (1962, ed. L. Lantová a M. Nosek); V službách revoluce (Bratislava 1976, ed. Š. Drug); Umění a proletariát (1979, ed. D. Vlašínová a Š. Vlašín). – *Překlady* (do slovenštiny, pseud. M. C. Biss): U. Sinclair: Po potope (Bratislava 1926); J. Reed: 10 dní, ktoré otriasly svetom (Bratislava 1926). ■ **KORESPONDENCE:** Moji drazí (L. a R. Urxovým z 1942), sb. Fučík, U., Krejčí (1952); in E. U.: Básník v zástupe (J. Poničanovi z 1923–25, A. Sirackému z 1924, F. Kráľovi z 1930, P. Jilemnickému z 1937; Bratislava 1961, ed. Š. Drug); an.: Posledný rok E. U. (M. Bláhové z 1942, úryvky), Kulturný život (Bratislava) 1962, č. 16; Š. Drug in Listy o Dave (J. Poničanovi z 1923–25, A. Sirackému z 1924, Slovenskému ústrednému knihkupectvu in Chicagu a J. Dendúrovi z 1925, L. Novomeskému z 1925, F. Kráľovi z 1930, V. Clementisovi z 1932; Bratislava 1975). ■ **REDIGOVANÉ periodika:** Pravda chudoby (1924–25, příl. Proletárska neděla), pokr. Pravda (1928–29, odp. red.), Dělnický deník (1929), Rudý večerník (1929), Tvorba (1930, s J. Fučíkem, J. Krejčím a L. Novomeským), Rudé právo (1930–31, 1938). ■

BIBLIOGRAFIE: Š. Drug in E. U.: Básník v zástupe (Bratislava 1961); E. U. Personální bibliografie (Státní vědecká knihovna v Ostravě, 1971); E. U. Personální bibliografie (Knihovna Jiřího Mahena v Brně, 1972). ■ **LITERATURA:** L. Neumanová: Revoluční bojovník Edo U. (Bratislava 1953); sb. Na paměť hrdinného soudruha E. U. (1954, ed. V. Mariá-

nek); Š. Drug: Edo U. Život a dílo novináře a revolucionáře (Bratislava 1962); A. Seménka: E. U., marxistický literární kritik (1987); M. Šiška: Komunistický novinář E. U. (1987). ■ -á- (J. Rybák): ref. Na socialistických polích, Haló noviny 29. 4. 1934; V. Dolejší: Bojovníci, komunističtí novináři V. Sinkule a E. U., Květy 1952, č. 16; J. Rybák: Na paměť soudruhů E. U. a V. Sinkuleho, RP 20. 4. 1952 + Bojovník za socialistický zítřek, RP 29. 1. 1953; L. Neumanová: K jubileu E. U., Kulturný život (Bratislava) 1953, č. 5; J. Kresta: E. U., sb. Vlastenci hrdinové (1954); J. Rybák: E. U., in S orlími křídly (1954, s. 61); M. Novák in E. U.: Za pravdu a mír (1954); ● ref. Za pravdu a mír: O. Šuleř, Nová svoboda 21. 11. 1954; Z. Eis, ČLit 1955, s. 201; S. Strohs, Nová mysl 1955, s. 936; J. Janů, Českosl. novinář 1955, s. 67; L. Patera, SLit (Bratislava) 1955, s. 508 ●; S. Bártl: E. U., Mladá fronta 15. 9. 1955; O. Šuleř: Bojovník čistého srdce, Červený květ 1956, č. 1; L. Patera: Povídky a reportáže E. U., SLit (Bratislava) 1956, s. 336; P. Jilemnický: E. Urxovi, in Z korespondence (Bratislava 1957, s. 21); J. Vagaday, T. Chrastina: Památce velkého člověka (rozhovor s L. Urxovou), Mladá fronta 20. 4. 1957; ng (J. Noge): Nedocenené dílo, Kulturný život (Bratislava) 1958, č. 5; B. Truhlář: Slovenské vydanie U. knihy Pole rozorané, SLit (Bratislava) 1959, s. 256; B. Truhlář a L. Urxová in U. a naša přítomnost (Bratislava 1960); Š. Drug in E. U.: Básník v zástupe (Bratislava 1961); ● ref. Básník v zástupe: B. Svozil, RP 30. 7. 1961; L. Patera, Tvorba 1961, s. 750; M. Blahynka, LitN 1961, č. 41; J. Opelík, Plamen 1961, č. 12; gs (O. Sus), Kultura 1961, č. 31; J. Velký, SLit (Bratislava) 1961, s. 488; S. Šmatlák, Slovenské pohľady (Bratislava) 1961, č. 9 ●; Š. Drug: E. U. a Slovensko, Pravda (Bratislava) 17. 5. 1961; S. Strohs in Marxisticko-leninská filozofie v Československu mezi dvěma světovými válkami (1962); M. Nosek in E. U.: V prvních řadách (1962); ● ref. V prvních řadách: Z. Dudík, HD 1962, s. 505; J. Šimůnek, RP 26. 9. 1962; I. Dubský, Kultura 1962, č. 40; P. Zemek, Čes. novinář 1962, s. 304; J. Svoboda, Červený květ 1962, s. 383; J. Čutka, Nová mysl 1962, s. 1275; M. Gottlieb, Tvorba 1962, s. 940; -šd (Š. Drug), SLit (Bratislava) 1963, s. 132 ●; M. Hysko: E. U. a dnešek, Pravda (Bratislava) 20. 4. 1962; Š. Drug: E. U., Kulturněpolitický kalendář 1962, s. 124; ● k 60. výr. nar.: B. Truhlář, Kulturný život (Bratislava) 1963, č. 5; Z. Kožmín, Plamen 1963, č. 1; y (J. Rybák), LitN 1963, č. 6; Š. Drug, Smena (Bratislava) 29. 1. 1963 ●; J. Brabec: Tři podoby E. U., LitN 1963, č. 8; B. Truhlář: Niektoré aktuálne podnety kritického diela E. U., SLit (Bratislava) 1963, s. 419; sb. DAV. Spomienky a štúdie (Bratislava 1965); Š. Drug: E. U. o proletárskom umení a zvlášť o poézii, sb. DAV a davisti (Bratislava 1965, s. 234); J. Jirsa: Dobové hodnotenie Václavkovy Poezie v rozpaciach, ČLit 1966, s. 111; F. Helešic: E. U., revoluční novinář a politik, Dějiny a současnost 1966, č. 4; J. Rozner in Davisté a jejich doba (1966, s. 67 a 140); V. Dostál: Pronikavý kritický rozum, Kulturní

tvorba 1968, č. 5 → V tomto znamení (1975); J. Šimůnek: Kritik – filozof, Mladá fronta 28. 1. 1968; O. Prudel: E. U., Nová svoboda 30. 1. 1968; B. Truhlář in U., Jilemnický, Jašík (Bratislava 1969); J. Rybák: Vyprávění o E. U., RP 14. 11. 1970; L. Szantó in Říjen a moje cesta k marxismu (1971, s. 144); (pro): Soudruh E. U., RP 22. 5. 1971; R. Šťastný: E. U., Čes. jazyk a literatura 22, 1971/72, s. 375; (ph) (P. Hoříčička): Komunista E. U., Nová svoboda 29. 1. 1972; V. Dostál: Věc národního charakteru, Tvorba 1972, č. 16 → V tomto znamení (1975); B. Truhlář, P. Petrus, V. Peřko in sb. Genéza slovenskej socialistickej literatúry (Bratislava 1972); Š. Vlašín: Přínos E. U. k formování české socialistické literatury, ČLit 1972, s. 433; ● k 70. výr. nar.: (jak), Rovnost 26. 1. 1973; J. Kopecký, Obrana lidu 27. 1. 1973; J. Žižka, RP 29. 1. 1973; -fh-, Tvorba 1973, č. 4 ●; B. Turečková-Čambalová, K. Čejka: Nikdo není sám (život E. U.), Ostravský kulturní zpravodaj 1975, č. 10–12; Š. Drug in Listy o Dave (Bratislava 1975) + in Od robotnické poezie k DAVU (Bratislava 1976); D. Okáli: E. U., in Literárna teória a kritika davistov (Bratislava 1976, s. 144); S. Šmatlák in Program a tvorba (Bratislava 1977); Š. Vlašín: Marxistický filozof, kritik, politik, Tvorba 1977, č. 5; L. Soldán: ref. V službách revoluce, Rovnost 28. 1. 1977; ● k 75. výr. nar.: J. Javůrek, Tvorba 1978, č. 4; J. Poláček, Rovnost 28. 1. 1978; MS, RP 28. 1. 1978; I. Ulrychová, Práce 28. 1. 1978 ●; V. Schwarzová: Kritik E. U. a spisovatel Peter Jilemnický, sb. Václavkova Olomouc 1975 (1978, s. 61); S. Šmatlák in Básnik Laco Novomeský (Bratislava 1978); F. Vystrčil: O těch, kteří připravovali dnešek (E. U.), Nová svoboda 16. 9. 1978; Š. Vlašín in Bedřich Václavek (1979, s. 116); M. Zeman: Ještě k U. kritice Bedřicha Václavka, ČLit 1979, s. 72; Š. Vlašín in E. U.: Umění a proletariát (1979); ● ref. Umění a proletariát: E. Š. (Šimůnková), Nové knihy 1979, č. 50; J. Hek, Rovnost 7. 3. 1980; B. Truhlář, SLit (Bratislava) 1981, s. 186; L. Knězek, Slovenské pohľady (Bratislava) 1981, č. 9; L. P. (Pecháček), ČČH 1981, s. 290 ●; Š. Vlašín: E. U., sb. Spoluvytvářet pravdu zítřka (1982, s. 205); B. Truhlář: E. U. a jeho miesto v slovenskej literatúre, Slovenské pohľady (Bratislava) 1983, č. 1; M. Zeman in O marxistickou syntézu (1983, s. 98); A. Hájková: O E. U., Hlas revoluce 1983, č. 3; K. Čejka: E. U. v Ostravě, Kulturní měsíčník 1985, č. 4; A. Seměnkova: E. U., sb. Jižní Morava (1986, s. 43, 1987, s. 25); Z. Holotíková in Pole rozorané (Bratislava 1987); ● k 80. výr. nar.: (hj) (J. Hek), Rovnost 29. 1. 1988; J. Fojtík, RP 30. 1. 1988 ●; M. Šiška: Nejstarší syn Josefa Urxe, RP 8. 10. 1988, příl. Haló sobota; V. Bakoš: Filozofické myslenie na Slovensku v medzivojnovom období (Bratislava 1989, s. 54, 70 a 205); J. Dvořák: Na paměť E. U., Naše pravda 1993, č. 4–6; J. Kojzar: k 100. výr. nar., Haló noviny 29. 1. 2003.

dv, zp

Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (A. Svěcený)

Působnost 1893–1948

Pražské nakladatelství sociálnědemokratické strany, zaměřené na lidovou původní i přeloženou beletrii, populární vzdělávací literaturu pro dělnictvo a politickou literaturu; knihkupectví.

Nakladatelství vznikalo postupně z nesoustavné vydavatelské činnosti, zprvu spjaté se stranickými periodiky (uváděný rok založení 1893 byl zřejmě odvozen z data založení Práva lidu). Administrátorem, správcem a ředitelem formujícího se nakladatelství se 1896 stal sociálnědemokratický politik A. Svěcený (* 1. 1. 1871 Velké Hlušice, dnes Hlušice u Nového Bydžova, † 12. 12. 1941 Praha). Jako jeho zástupci později působili V. Johanis a A. Štochl. Publikace vycházely nejprve převážně s označením *Tiskové družstvo*, pak *Tiskový výbor československé sociálnědemokratické strany dělnické*, případně *Nakladatelství* (též *Vydavatelství*) *časopisu Zář*. Od 1897 nakladatelství úzce spolupracovalo s družstevní Dělnickou knihtiskárnou a nakladatelstvím, v jejichž působistiích též sídlilo, 1911 se přestěhovalo do Lidového domu, kde s nově vybudovanou Lidovou knihtiskárnou J. Skalák (později A. Němec) a spol. tvořilo základ vydavatelských podniků sociálnědemokratické strany. Od 1912, kdy A. Svěcený získal na své jméno knihkupeckou a nakladatelskou koncesi, se prosazoval neprotokolovaný název *Ústřední dělnické knihkupectví, nakladatelství a antikvariát (A. Svěcený)*, později i jeho zkrácené varianty (dále ÚDKN). Během rozkolu v sociální demokracii koncem 1920 ovládli načas nakladatelství zástupci levice, kteří, čelíce soudní žalobě pro rušení držby, v něm pod obnoveným označením *Tiskový výbor československé sociálnědemokratické strany dělnické* vydali několik publikací a čísel periodik a vytvořili tak základ pozdějšího Komunistického nakladatelství. Původní, již konsolidovaná firma pak zřídila 1923 knihkupeckou filiálku v Plzni, později též v Moravské Ostravě. Od poloviny 20. let provozovala rovněž nádražní knihkupectví v západních a jižních Čechách. V reprezentační prodejně v Lidovém domě (řadu let ji vedl H. Navrátil) byly pořádány v 2. polovině 30. let tematické knižní výstavy (J. Seifert, Máj K. H. Máchy, Babička B. Němcové aj.). V dubnu 1943 se firma stala

Ústřední dělnické knihkupectví...

součástí vydavatelských a tiskových podniků *Národní práce* (též firemní název nakladatelství), od října 1944 do konce války bylo uzavřeno její knihkupectví. V květnu 1945 obnovila činnost pod názvem *Dělnické knihkupectví a nakladatelství* (na knihách s názvem *Dělnické nakladatelství*) jako součást akciové společnosti Cíl, sdružující tiskové podniky sociálně-demokratické strany; 1948 po včlenění sociální demokracie do Komunistické strany Československa (KSČ) bylo nakladatelství zrušeno a firemní knihkupectví převzalo vydavatelství KSČ Svoboda, které publikovalo i několik rozpracovaných titulů nakladatelství. – Závod sídlil postupně v Praze nejprve na Novém Městě v Reznické ul., pak na Starém Městě v Rybné 11, v Praze-Vyšehradě čp. 358, Palackého nám., od 1899 na Novém Městě čp. 1954, Palackého nábřeží, 1901–11 na Novém Městě v Dělnické knihtiskárně a nakladatelství čp. 1959, Myslíkova 15, od 1911 v nově vybudovaném sídle tiskových podniků sociální demokracie v Lidovém domě v čp. 1033, Hybernská 7. Knihkupecké filiálky byly v Plzni na nám. Republiky a v Moravské Ostravě v Nádražní ul.

Beletristický ediční program, který zprvu jen doplňoval produkci politických spisů, agitacních a informačních brožur pro stranickou potřebu a zdůrazňoval výchovnou a vzdělávací funkci četby, utvářeli zejména redaktoři sociálnědemokratického tisku A. Macek, F. Modráček (1871–1960), F. V. Krejčí a G. Winter. *Lidová knihovna* (1904–18, 113 sv., 14 roč.; red. F. Modráček, od 1912, sv. 43 A. Macek, od 1914, sv. 72 G. Winter, od 1915, sv. 87 redaktor neuveden) přinášela kratší prózy, často s výraznou sociální, protikapitalistickou, protiválečnou a proticírkevní tendencí, sporadičtější drama, cestopisy a populárně-naučné, zejména dějepisné a životopisné stati. Publikovali v ní A. Bouček, R. Čech, E. Hegner, F. S. Holeček, F. Holub Šimanovský, J. Horal, J. John, F. V. Krejčí, Z. M. Kuděj, Z. Kveder-Jelovšková, J. Ležák, M. Majerová, F. Modráček, V. Němec, G. R. Opočenský, J. Petrus (pseud. P. Gruň), J. Rovina, P. Sula, J. E. Šlechta, J. Thomayer, V. Turek, E. Vachek, J. Veselý, K. Zbírál a Slovák J. Gregor Tajovský, zdravotně spisy pak D. Panýrek. V širokém výběru cizí beletrie byly významnější díly zastoupeni autoři belgičtí (Ch. De Coster), dánští (H. Ch. Andersen, C. Ewald, M. A. Nexö), finští (J. Aho), fran-

couzští (A. Daudet, A. France, G. de Maupassant, M. Montégut, J. Richepin, A. Theuriet, Voltaire, É. Zola), islandští (G. Pálsson), italsí (G. Boccaccio), němečtí (J. Gotthelf, F. Ch. Hebbel, E. T. A. Hoffmann, E. E. Kisch, D. von Liliencron, G. Meyrink, W. Raabe), nizozemští (A. van Gogh-Kaulbachová), norští (K. Hamsun, P. Sivle), polští (A. Lange, W. Sieroszewski, K. Przerwa-Tetmajer, S. Żeromski pod pseud. Maurycy Zych), ruští (J. N. Čirikov, V. J. Dmitrijeva, V. G. Korolenko, A. N. Krandijevská, L. N. Tolstoj, V. V. Veresajev), řečtí (D. Vikeas), slovinští (I. Cankar), ukrajinští (M. F. Čerňavskij, M. J. Jackiv). Další beletristická knižnice *Románová knihovna Záře* (1908–28, 65 sv., od 1916 jen *Románová knihovna*, red. V. Šturm, od 1908, sv. 2, d. 2 A. Srba, od 1923 A. Štochl) měla populární a čtivou původní i přeloženou beletrii konkurovat dobovému bezcennému kolportážnímu čtivu. Vznikla různorodá směs převážně přeložených soudobých i klasických sociálněkritických historických, fantastických, dobrodružných i detektivních a cestopisných děl autorů anglických (A. Bennett, B. Burtonová, H. Caine, M. Corelliová, F. Marryat, S. Rohmer), belgických (Ch. De Coster), francouzských (G. Aimard, H. de Balzac, A. Daudet, P. H. C. Féval, Th. Gautier, M. Leblanc s postavou A. Lupina, A. de Vigny, É. Zola), italských (A. G. Barrili), maďarských (M. Jókai), německých (G. M. Ebers, F. Gerstäcker, K. Lasswitz), norských (S. Elvestad), polských (A. Marczyński, G. Zapolska), portugalských (J. M. Eça de Queirós), rakouských (R. Hamerling, K. Postl pod pseud. Ch. Sealsfield, A. Stifter), skotských (J. Buchan, R. L. Stevenson), španělských (V. Blasco Ibáñez). Vyšla tu základní díla V. Huga a A. Dumase st. i kritikou napadaný cyklus románů E. R. Burroughse o Tarzanovi. Některé atraktivní tituly knižnice vycházely souběžně ve slovenštině. Původní tvorbu zastupovaly nejprve reedice románů K. Sabiny a P. Chocholouška, dále prózy B. Havlasy, B. Jandy, J. E. Šlechty, později zejména romány, povídky a vzpomínkové prózy Z. M. Kuděje. Po ukončení číslované řady distribuovalo nakladatelství v obálkách s označením *Románová knihovna ÚDKN* sešitové mutace převážně soudobé původní i přeložené oddechové četby vydávané mimo knižnice. Další beletristická knižnice *Románová příloha Týdenní kroniky* (1915–18, 6 sv.) uvedla romány Z. M. Kuděje J. J. Stankovského a A. V. Šmilovského. Obdo-

bou Lidové knihovny byla knižnice určená dětem *Nový svět* (1910–14, 30 sv. ve 4 roč.), která přinesla kratší prózy a divadelní hry s převahou cizích autorů (Ch. Dickens, C. Ewald, I. Franko, W. Hauff, W. Irving, S. Lagerlöfová, D. N. Mamin-Sibirjak, E. Mörike, R. Reinick, E. T. Seton, W. Sieroszewski, K. Przerwa-Tetmajer). Z domácích spisovatelů pojala práce F. Homolky, I. Krahulka (pseud. Zachar), P. Skřivana, K. Starého, P. Suly, E. Štorcha, J. Thomayera (pseud. R. E. Jamot) a též starších autorů (V. Hálek a S. Kappera). Výraznou součástí edice byly arabské, irské, polské, slovenské a ukrajinské pohádky, ukrajinské povídky a české a polské písně v podání H. Sedláčka. Převážně přeložené kratší prózy soustředila knižnice *Cesty a dobrodružství* (1917–18, 7 sv., red. A. Macek; autoři E. De Amicis, A. Dumas st., J. London aj., z českých H. Sedláček). Po 1918 se nakladatelství, oslabené příklonem řady dosavadních spolupracovníků k radikální levici a poznamenané absencí výrazné osobnosti ve svém vedení, ani nepokusilo zachytit dobovou vlnu sociálně orientovaného umění spjatou s nástupem mladé spisovatelské generace. V drobné popřevratové knižnici *Socialistické divadlo* (1920–22, od 1921 *Divadlo*, 6 číslovaných a 10 nečíslovaných sv.) uplatnil své aktovky, skeče a kabaretní výstupy pod vlastním jménem i pseudonymy převážně E. A. Longen, jedním svazkem i A. Macek. V knižnici kratších próz, úvah a reportáží *Mignon* (1926–28, 10 sv.) doplnily původní tvorbu (V. Lev, V. Valenta-Alfa) jednotlivé překlady z angličtiny (Ch. Kingsley), chorvatštiny, italštiny, němčiny a slovinštiny. Od 1928 formoval ediční program ÚDKN zejména středoškolský profesor K. Kraus (* 1886), překladatel z angličtiny a němčiny a spolupracovník několika nakladatelství. Novými beletristickými i naučnými knižnicemi bez výrazné ideové profilace, zaměřenými na atraktivní překlady, přizpůsoboval profil nakladatelství požadavkům moderního knižního trhu. Detektivní, dobrodružnou, historickou, společenskou i psychologickou soudobou prózou (některé svazky dosáhly dalších vydání) soustředil do Knihovny moderní beletrie *Křížovatky* (1929–47, 36 převážně nečíslovaných sv.). Převažovaly překlady z němčiny (mj. L. Feuchtwanger, A. Neumann, W. Speyer, L. Wolff a moravský Němec H. Ungar) a angličtiny (S. S. Van Dine, dále mj. J. B. Cabell, J. L. Mitchell, J. B. Priestley, P. Selver), doplněné díly

ruskými (K. Fedin, A. L. Koptělov), francouzskými (G. Mazeline), polskými (A. Marczyński), srbskými (M. Golubovič), rumunskými (C. Ardeleanu) aj. Za nacistické okupace (Krausova redakční účast v tomto období není doložena) převážila původní tvorba, již před válkou zastupoval jen A. J. Alex. Publikovali zde J. Drda, H. Dvořáková, F. Heřmánek, B. Horst, Dalibor Janek (pseud.), V. Lev, K. Maralíková, J. Marek, O. Srbová, M. Šárecká. Domácí protektorátní tvorbu doplnily překlady z němčiny (nacistické ideologii poplatný H. F. Blunck, dále A. Dörfler, H. Fallada) a finštiny (M. Talvio). Po válce k českým autorům přibyli J. Dobrovolný, V. Meisnerová, Z. Skyba a F. Tetauer. Současně s Křížovatkami založená knižnice *Sít* (1929–35, 6 nečíslovaných sv., red. K. Kraus) soustředila cestopisy a sociálně-kriticky akcentované reportáže. Původní tvorbu (Z. Němeček: *Západoindický deník*) následovaly překlady z němčiny (mj. H. H. Houben: *Volání severu*), angličtiny (prozaická prvotina G. Orwella *Trosecníkem v Paříži* a Londýně, E. Muspratt). *Nová řada A* obnovené knižnice *Křížovatky* (1947–48, 4 sv., red. A. M. Píša) byla určena původní próze (mj. F. Neužil) a reedicím, z překladové řady B vyšel jen jeden titul až v nakladatelství Svoboda. Přeložené detektivky soustředila knižnice *Na stopě* (1947–48, 3 sv., red. K. Kraus). Jediná básnická knižnice nakladatelství, *Souhvězdí* (1948, 2 sv., sv. 2 red. J. Vladislav), přinesla verše J. Vladislava a E. Dickinsonové v překladu J. Haukové. Mimo edice se více než jedním svazkem ještě uvedli J. Grmela, J. Koudelka, V. Meisnerová, J. V. Rosůlek, M. Šárecká, J. Trojan, z cizích autorů A. Marczyński a B. Pérez Galdós. Souborná vydání se kromě pokusu o *Spisy Z. M. Kuděje* (1930, 2 sv.) zaměřila na čtenářské výbory ze světové populární klasiky v souborech *Dílo V. Huga* (1923–24, 5 sv. in *Románová knihovna*), *Vybrané romány W. Scotta* (1925, 5 sv.), *Vybrané romány Ch. Dickense* (1926, 5 sv.) a *Vybrané romány H. Malota* (1927, 3 sv.). *Poválečné Spisy I. Silonea* (1947–48, 3 sv., red. K. Kraus) přinesly jeho sociální romány. Kmenovým překladatelem nakladatelství (zejména pro *Románovou knihovnu*) byl Z. M. Kuděj (angličtina, francouzština). Dále z velkého množství překladatelů výrazněji anglickou literaturu uváděli J. Hruša, S. Jílovská, K. Kraus, M. Nováková, J. Pober, B. Rovenský, L. Špačková, K. Štěpánek, J. Urbánková, belgickou

Ústřední dělnické knihkupectví...

O. Hanuš, dánskou A. Bouček, K. Wolf, francouzskou E. Beneš, E. Čupr, B. Dapceiová, M. Dolejší, F. V. Krejčí, A. Macek, M. Majerová, H. Malířová, A. Muřovský, J. Poch, R. Pochová, italskou G. Winter (pseud. G. Horlivý), německou J. Falta, M. Fialová, F. Holeček, J. Mach, M. Majerová, J. Münzer, B. Rovenský, J. Vobrubová-Koutecká, norskou K. Wolf, polskou V. Burian, F. Homolka, J. Rypáček, F. Šádek, rumunskou M. a J. Koječtí, ruskou F. Brůžek, J. Hudec, slovinskou Z. Hásková, srbskou F. Páta, španělskou M. Nováková, K. Štěpánek, švédskou K. V. Rypáček, ukrajinskou V. Burian, K. Handzel, F. Homolka, V. Charvát. – Výrazný podíl na produkci nakladatelství měla zpočátku politická, agitační a vzdělávací literatura. *Dělnická knihovna* (1895–1904, 16 sv.) přinesla překlady děl teoretiků socialismu A. Bebel, F. Engelse, K. Kautského, F. Lassalla a politické a právní dokumenty pro stranickou potřebu. Populární brožury soustřeďovaly knižnice *Duch pokroku* (1898–1905, 23 sv.), *Knihovnička dělnické mládeže* (1908–09, 2 sv.) a *Kultura* (1920, 3 sv.). Marxistickou národohospodářskou a politickou literaturu a tendenci vzdělávací beletrie (K. Hamsun, J. H. Rosny) přinesla *Knihovna mladého socialisty* (1917–20, 9 sv.), původní a přeložené politické a historické publikace k problematice dělnického hnutí *Knihovna Akademie* (1918–20, 4 sv.). Volná řada *Sbírka literárních příruček* (1913–19) soustředila tematické nakladatelské seznamy. Obrat k obecnější problematice zahájila knižnice *Svět a život* (1930–32, 6 sv., red. F. Modráček) úvahami o politických, ekonomických a sociálních otázkách současnosti. Na *Knihovnu světové literatury* (1936–46, 12 nečíslovaných sv., red. K. Kraus) s překlady populárně-vědných publikací zeměpisných, přírodovědných, astronomických, cestopisných a životopisných, spolu s agitačním oslovením různých vrstev společnosti (ženy, vojáci) a interpelacemi poslanců, navázala později obdobně koncipovaná knižnice lidského pokroku *Sít* (1948, 3 sv., sv. 4 v nakladatelství Svoboda). Politicko-historická knižnice *Tvář světa* (1947–48, 3 sv., red. K. Kraus) soustředila práce H. B. Gisevia Až k hořkému konci, dále A. Plenna a B. Russella. *Výtvarná edice* (1948, 2 sv., red. J. Kubíčková) přinesla popularizační stati o výtvarném umění. – K nakladatelskému podnikání patřilo i vydávání periodik. Reprezentačním beletristickým orgánem se zásluhou

jeho redaktorů (F. V. Krejčí, později A. Macek) staly Rudé květy (1901–20, 1915–19 s tit. Svět). Z širokého spektra jeho přispěvatelů se však opatrnicky vedenému nakladatelství podařilo získat pro své vydavatelské podnikání jen nepatrnou část. Širšího autorského zájmu dosáhly i sociální a politickou satiru pěstující Kopřivy (1909–31). Stati o literatuře a umění zpravidla obecnějšího rázu obsahovala též revue Akademie (1897–1928) určená k objasňování aktuálních společenských otázek ze zorného úhlu levice, 1924–26 s beletristickou přílohou Rudé květy. Ostatní časopisy již hrály méně významnou úlohu. Týdeník Zář (1897–1914, 1920–28), jenž na začátku spolupřispěl k vybudování profesionální vydavatelské základny strany, přinášel zejména populární politické, sociální a osvětové příspěvky a teprve od počátku 20. let zařazoval ve větší míře i beletrii, aniž patrněji zasáhl do soudobého literárního života. Nakladatelský věstník Pramen s podtitulem Časopis pro literární informace (řídil K. Kraus s red. kruhem) vycházel jen 1935 (roč. 1, jen 3 čísla od března do prosince); přispěli do něj G. Winter (šifra G. W.) a V. Běhounek (šifra vbk.), výrazněji (mj. medailony S. K. Neumanna a G. Apollinaira) J. Seifert (i šifra S.). Funkci informačního nakladatelského zpravodaje přesáhl Měsíčník pro literaturu a umění Čti (s red. kruhem řídil K. Kraus). Vycházel 1947 (roč. 1, 3 čísla od října do prosince) a 1948 (roč. 2, 4 čísla od ledna do dubna, zanikl dvojčíslem 3–4); přispěli do něj A. M. Píša (úvodník), J. Kubíčková, K. Polák, D. Šajtar, V. Tichý, dále R. Havel, A. A. Hoch, B. Hůla (pseud. K. Horvát), O. Kautský, L. Khás, F. Neuzil, K. Nový, J. Stolz, J. Veltruský, J. Vladislav aj. – Výtvarný doprovod knižnic se zprvu soustředil na popisné kreslené obálky a dějové ilustrace lidové beletrie (zejména v Románové knihovně), na nichž se podíleli zejména Z. Burian, O. Cihelka, V. Čutta, F. Horník, S. Hudeček, F. Ketzek, J. Lada, K. Nejedlý. Pozornost grafické úpravě publikací věnoval nakladatelství až od přelomu 20. a 30. let spolu se snahou o modernizaci edičního programu. Po krátké účasti J. Čapka byli kmenovými úpravci A. Chlebeček a později J. Šváb. Na ilustracích se ve 40. letech podíleli F. Duša, J. Liesler, O. Mrkvička, A. Paderlík, A. Strnadel, K. Teissig, obálky navrhovali J. Hochman, J. Krejčí, Z. Seydl, J. Sládek, Toyen aj.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Lidová knihovna (1904–18); Románová knihovna Záře (1908–28, od 1916 Románová knihovna); Nový svět (1910–14); Sbírka literárních příruček (1913–19); Románová příloha Týdenní kroniky (1915–18); Cesty a dobrodružství (1917–18); Knihovna mladého socialisty (1917–20); Socialistické divadlo (1920–22, od 1921 Divadlo); Špalíček (písničky, 1922–23); Mignon (1926–28); Sít (cestopisy a reportáže, 1929–35); Křížovatky (1929–48); Na stopě (1947–48); Souhvězdí (1948); Výtvarná edice (1948). – *Ostatní*: Dělnická knihovna (1895–1904); Duch pokroku (1898–1905); Knihovnička dělnické mládeže (1908–09); Knihovna praktických vědomostí (1916); Knihovna Akademie (1918–20); Sbírka sociálně-politických zákonů Československé republiky (1919–20); Kultura (1920); Svět a život (1930–32); Knihovna světové literatury (1936–46); Malá edice dn (tj. Dělnického nakladatelství, 1946); Praktické příručky (1947); Tvář světa (1947–48); Politická edice (1947–48); Sešitová knihovna dn (tj. Dělnického nakladatelství, 1948); Sít (populárně-vědná, 1948). ■ **SOUBORNÁ VYDÁNÍ**. *Čestí autoři*: Z. M. Kuděj. – *Cizí autoři*: Ch. Dickens, V. Hugo (in Románová knihovna), H. Malot, W. Scott, I. Silone. ■ **Z DALŠÍ PRODUKCE**. *Původní práce*: sb. Naší mládeži (1900, ed. A. P. Veselý); ant. Poezie sociální (1902, ed. A. Macek); J. Foltýn: Vydrancování Svatováclavské záložny aneb Poslední stanice klekralismu (1903) + Vlčí máky (1908) + Nezvítěziš, Galilejský! (1909) + Ladův veselý přírodopis (b. d., 1917, k obr. J. Lady) + Hrozinky z národní bábovky (1925, pseud. Yes); F. Cajthaml-Liberté: Pole krvavá (1904, podp. V. L. Liberté) + Obrázky z Deutschböhmen (1923) + Sto pověstí, bájí a příběhů severočeských (1924); F. V. Krejčí: Náboženství a moderní ideál člověka (b. d., 1905) + Sen nové kultury (1906) + Zrození básníka (b. d., 1907) + Zlatá hvězda (1909) + Bojště (1912) + Světový názor náboženský a moderní (1914) + Veliké dobrodružství (1924); V. Šturm: Moje vzpomínky po 20 letech 1–7 (b. d., 1910); J. Lada: Moje abeceda (1911) + Kalamajka (1913) + Válka v kostce (1918); G. Habrman: Z mého života (1914; dopln. vyd. 1924) + Mé vzpomínky z války (1928); ant. Československá poezie sociální 1–4 (1925, ed. R. Illový); R. Héli: Ruce stavitelů zítřku (1927, podp. V. Halík); ant. Pochodně 1, 2 (1935, 1937, ed. R. Illový); J. Vozka: Úvod do socialismu (1937); V. Thiele: Hoch v modrém (1942); J. Popelová: Tři studie z filozofie dějin (1947); J. Vladislav: Přání v černobíle (1947, k dřevorytům F. Duší); ant. Sociální poezie česká a slovenská 1918–48 (1948, ed. R. Illový). – *Překlady*: É. Zola: Germinal (b. d., 1904) + Zabiják (1905) + Úštěstí dam (1907) + Břícho Paříže (1908); M. Gorkij: Matka (1908); U. Sinclair: Samuel hledající (1912) + Král Uhel (b. d., 1923) + Nazývají mne tesař (1923) + Otroctví (1925); K. Marx: Kapitál 1 (1913); Th. Gautier: Krásná Hana (1929); H. Ford: Moje filozofie průmyslu (1930); L. Trockij: Moje paměti (1930) + Zfalšovaná revoluce (1930); G. Apolli-

naire: Básně (1935); R. Desnos: Básně (1947). ■ **PERIODIKA**: Zář (1897–1914, 1920–28; 1925–27 s příl. Červánky, 1926–28 s příl. Všeobecný domácí rádce); Akademie (1897–1928; 1924–26 s příl. Rudé květy); Sborník mládeže sociálnědemokratické (1900–14); Rudé květy, pokr. Svět (1901–20); Ženský list (1904–14); Jaro (1907–21); Plameny (1908–14, 1920); Kopřivy (1909–31; 1922–23 s příl. Špalíček); Obzory po samosprávě, životě hospodářském, hnutí domkářů, chalupníků a malorolníků (1910), pokr. Náš venkov (1911–13); Týdenní kronika válečná (1914–18), pokr. Týdenní kronika (1918–22); Mladý socialista (1917–38); Škola a rodina (1919–20); Ženské noviny (1919–28); Socialistická obec (1919–29), pokr. Demokratická samospráva (1929–38); Pramen (1935); Čti (1947–48). ■ **KALENDÁŘ**: Dělnický kalendář Československé strany sociálnědemokratické v Rakousku na rok 1899–1919, pokr. ...Československé sociálnědemokratické strany dělnické na rok 1920–32, pokr. Dělnická ročenka Československé sociálnědemokratické strany dělnické na rok 1933–37, pokr. Dělnická ročenka na rok 1938–39, 1946–47. ■

BIBLIOGRAFIE: Nejnovější seznam knih, brožur a spisů vydaných nákladem Tiskového výboru československé sociálnědemokratické strany dělnické (čas. Zář) (b. d., asi 1901); Úplný ilustrovaný seznam knih, brožur, spisů, obrazů, kalendářů, pohlednic, jakož i jiných publikací naší strany, vydaných nákladem Tiskového výboru československé sociálnědemokratické strany dělnické (čas. Zář) (1909); Seznam knih a brožur vydaných nákladem tiskového výboru Českoslov. soc. demokratické strany dělnické v Praze (1920); Nejnovější seznam knih a brožur vydaných nákladem Ústředního dělnického knihkupectví, nakladatelství, antikvariátu (b. d., 1920); Seznam knih ÚDKN (b. d., 20. léta); Ilustrovaný seznam knih vydaných do 15. února 1926 (1926); Seznam knih, které vydalo a na skladě má Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (1935); Seznam knih – Dělnické nakladatelství (1946); Knihy – Dělnické nakladatelství (b. d., 1947). ■ **LITERATURA**: A. Svěčený: Náš kulturní podnik, PL 1. 5. 1912; Prohlášení personálu Ústředního dělnického knihkupectví a nakladatelství v Praze, RP 21. 9. 1920; an.: Po záboru Práva lidu a Dělnického knihkupectví, NL 29. 10. 1920; -titl. (H. Navrátil): Šedesáté narozeniny... (A. Svěčeného), Českosl. knihkupec 1931, s. 38; ● diskuse o profilu nakladatelství: P. Sojka, Nová svoboda 1933, s. 239, V. Patzak, tamtéž, s. 298; J. Homolka, tamtéž, s. 299; J. Weil, Tvorba 1933, s. 366 (Tarzan nebo Marx?) ●; Dr. J. P.: Hovory o politických nakladatelstvích, Jak žijeme (Magazín DP) 1, 1933/34, s. 23; J. Vozka: Kulturně sloužit a vést, PL 1. 5. 1937; H. Navrátil: Antonín Svěčený sedmdesát-níkem, Knihkupec a nakladatel 1941, s. 11.

az

Ústřední spolek jednot učitelství viz in Ústřední učitelství a knihkupectví

Ústřední učitelství a knihkupectví

Působnost 1901–1951

Svépomocné učitelství nakladatelství původní literatury pro děti a mládež, školních příruček, pedagogické literatury, školních obrazů, map a učebních pomůcek spjaté se zemskými organizacemi Ústředního spolku jednot učitelství, jejichž publikační činnost postupně soustředilo; knihkupectví.

K podpoře šíření publikací zemského Ústředního spolku jednot učitelství (ÚSJU) v Království českém (vznikl 1880) založili jeho starosta V. Rašín (bratr národohospodáře a politika A. Rašína), člen výboru J. Kožíšek a administrátor spolkového časopisu Český učitel E. Březina s finanční účastí spolku na knihkupeckou koncesi F. Drnka v polovině 1901 firmu *Drnek a spol., knihkupectví a nakladatelství v Brandýse nad Labem*. Zprvu skromný podnik, na němž se Drnek účastnil jen koncesí, řídil od června 1902 organizačně zdatný knihkupecký odborník A. Šíp (* 16. 6. 1879 Tábor, † 24. 6. 1939 Praha; po absolvování nižšího gymnázia v Táboře se vyučil v tábořském knihkupectví V. Krause, pak pracoval ve firmách Karel Janský v Táboře, Kočí a Finke v Plzni a I. L. Kober v Praze). V srpnu 1903 byl rozšiřující se závod, který převzal do komise tisky spolku a 1902 zahájil i vlastní nakladatelskou činnost, přenesen do Prahy, kde na koncesi ředitele škol v Praze-Bubnech J. Rašína (1860–1936, druhý bratr A. Rašína) vznikla firma *Ústřední nakladatelství, knihkupectví a papírnické učitelství československého Josefa Rašína v Praze VII*. Na řízení podniku, vedeného snahou paralyzovat centralistické a klerikální vlivy rakouského školství a jeho oficiální produkce, se podíleli zejména pedagogové a funkcionáři spolku F. Heran, J. Patočka, J. Pešek, H. Sedláček, J. Smrtka, K. V. Tuček, jako odborní spolupracovníci působili přírodovědci K. Domin a J. Janda, cestovatel J. Havlas, zeměpisec F. Machát, teoretik literatury pro mládež J. Petr, historik J. V. Šimák aj. Na rozdíl od staršího učitelského nakladatelského podniku Dědictví Komenského, které zajišťovalo literaturu pro své členy mimo

knihkupeckou síť, vstoupilo Ústřední nakladatelství na knižní trh, přebírajíc postupně i knižnice vydávané učitelským spolkem. A. Šíp překonal nedůvěru knihkupecké obce, obávající se konkurence v prodeji učebnic a literatury pro děti, a později působil i ve významných funkcích Svazu knihkupců a nakladatelů (naposled od 1931 jako jeho starosta). 1919 se při další transformaci firmy na obchodní společnost, od 1921 s názvem *Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze VII, s. s. r. o.* (koncese 1922), stal jejím ředitelem a společníkem. Počátkem 1921 expandoval závod na Slovensko, kde převzal Ústřední učitelství knihkupectvo v Banské Bystrici (zal. 1920) a zřídil z něj svou filiálku se sporadickou vlastní produkcí. Koncem 1922 otevřel za účasti moravské učitelské organizace další filiálku v Brně, kterou vedl dlouholetý pracovník nakladatelství J. Vykydal (1882–1938). V Praze-Holešovicích firma později zakoupila vlastní dům, který 1935 adaptovala a vybudovala v něm reprezentační prodejnu. 1936 vstoupila do Klubu moderních nakladatelů Kmen, na jehož aktivitách se však výrazněji nepodílela. Koncem 1938 byl závod přejmenován na *Ústřední učitelství nakladatelství a knihkupectví, s. s. r. o.* (ÚUNK). Ředitelem se po Šíповě smrti stal jeho spolupracovník A. Štulc (* 18. 5. 1896 Praha). – Brněnský Ústřední spolek jednot učitelství na Moravě (zal. 1882, 1919–33 titul rozšířen ... a ve Slezsku) pokračoval i po ustavení brněnské filiálky v samostatné nakladatelské činnosti, kterou zintenzivnil od počátku 30. let ve vlastním *Vydavatelském odboru Ústředního spolku jednot učitelství*. Významnější pedagogickou literaturu vydával převážně v koprodukcí s Dědictvím Komenského v Praze, profil jeho beletristické produkce formoval od 1934 odborný učitel A. Zhoř, který sem převedl publikace svého nakladatelství literatury pro mládež Epos (působilo v Brně 1929–33). – V říjnu 1940 vplynul Vydavatelský odbor ÚSJU na Moravě spolu se svou Přírodovědeckou laboratoří ÚSJU Falco v Ostravě-Mariánských Horách do brněnské pobočky nakladatelství (po smrti J. Vykydala 1938 ji vedl do 1940 A. Glausch, pak L. Novák) a výrazně oživil její činnost. Přestože 1943–45 byl provoz pobočky z příkazu protektorátních úřadů přerušen, zachovala si i po květnu 1945 (s A. Zhořem jako předsedou redakční rady) dominantní roli v beletristické produkci na-

kladatelství. – Po 1945 se stal většinovým podílníkem v ústředním podniku, v říjnu 1946 přejmenovaném na *Komenium, učitelství nakladatelství*, s. s. r. o., československý stát. 1949 bylo Komenium v českých zemích včleněno do správy Státního nakladatelství (od 1950 Státního nakladatelství učebnic) zprvu jako samostatné oddělení s vlastním edičním programem (banskobystrická pobočka přešla do správy Státního nakladatelství v Bratislavě) a 1951 při dalších reorganizacích provázecích ustanovení Státního pedagogického nakladatelství zaniklo. Od počátku vydalo téměř 2000 publikací. – Firma sídlila 1902–07 v Praze Holešovicích-Bubnech čp. 769, Bělského (dnes Dukelských hrdinů) 38, 1907–35 v čp. 967, dnes Dukelských hrdinů 10, od 1935 v čp. 690, Belcrediho tř. (dnes Milady Horákové) 4; filiálka v Brně Masarykova 22/24, od 1936 Kounicova 34; filiálka v Banské Bystrici Horná 12. Vydavatelský odbor Ústředního spolku jednot učitelství v Brně působil v Dvořákové ul. 3, pak 1.

Beletristické knižnice obou spolků, postupně včleňované do nakladatelství, se zaměřily na doplňkovou školní četbu pro všechny čtenářské stupně obecných a měšťanských škol vhodnou pro školní knihovny. *Knihovna českých dětí* (1904–31, 39 sv., do 1922 red. an. J. Petr) soustředila kromě pohádek a pověstí (K. J. Erben, B. Němcová) převážně původní kratší prózy (mj. B. Beneš Buchlovan, J. Havlasa, F. Homolka, A. Jenne, K. Kálal, J. Krušina ze Švamberka, P. Papáček, J. Petrus, K. Rožek, P. Sula, J. Šír, T. E. Tisovský, V. Valenta-Alfa, Q. M. Vyskočil, F. Wenig), výjimečně verše (K. Babánek) a též ojediněle překlady z ruštiny (D. N. Mamin-Sibirjak, V. I. Němirovič-Dančenko) v překladech J. Veselovského. V knižnici *Dětské divadlo* (1917–49, 78 sv., 1927–35, sv. 32–71 red. F. Heran, od 1947, sv. 76 H. Stuchlý), určené zejména pro školní představení, vycházely převážně původní pohádky (od 30. let s moderními prvky), hry z české historie, příležitostné hry a scény k výročí a státním svátkům, žertovné a výchovné hry z dětského prostředí, dále adaptace pohádek i prozaických předloh. S původními díly tam vystoupili V. Baldessari Plumlovská, F. Flos, A. Franc, F. Heran, J. O. Hradčanský, K. O. Hubálek, F. Hykeš, L. Merlímová, V. Nejedlý, J. Petrus, J. Plíva, Š. Polášek Topol (i podp. J. E. Topol), J. Průcha, J. Rudloff, O. Svoboda, J. Veselovský, Q. M. Vyskočil aj., později též M. Kalinová,

M. Slach, z cizích několik ruských a polských autorů, po válce S. J. Maršak a S. Michalkov. Pro knižnici *Příležitostné besedy* (1919–51, 42 sv.) sestavovali proslovy, deklamace, školní recitační pásma ke státním svátkům a výročím, jubileím kulturních a politických osobností apod. zejména H. Sedláček, B. Tožička, J. F. Urban, po 1945 B. Koubková, M. Macháček a H. Stuchlý. Divadelní hry připojili J. Hořejš a J. Zemla. – Nakladatelské ambice moravského Ústředního spolku jednot učitelství naznačila už brněnská obdoba Knihovny českých dětí *Žakovská knižnice* (1911–20, 8 sv., red. J. Krumpholc a Č. Pozdník), zaniknuvší s ustavením brněnské pobočky ústředního podniku. V pečlivé redakci (s životopisnými medailony autorů, editorů i překladatelů) a v nápaditém grafickém řešení moravských učitelů kreslení (mj. J. Pozdníka) přinesla kromě adaptací českých i cizích pohádek prózy F. Flose, V. K. Jeřábka, P. Skřivana a valašskou pohádku J. Kaluse, v překladu práce I. S. Šmeleva a výbor z F. M. Dostojevského. Následovala nevýrazná *Knihovna mladého světa* (1923–24, 6 sv.) s běžným dětským repertoárem (J. Petrus, úpravy pohádek aj.). Až ve 30. letech, kdy v nečetné pražské produkci nakladatelství převládly prvky prvoplánové tendenční výchovy k československému vlastenectví a činorodé pracovitosti, zintenzivnil vydávání pestřejší beletrie pro mládež v intencích výchovných snah učitelství sdružení brněnský Vydavatelský odbor ÚSJU. Po několika titulech mimo knižnice (mj. Malý Bobeš J. V. Plevy) převzal 1934 s produkcí zaniknuvšího nakladatelství Epos i jeho knižnici *Jitro*, která se postupně (od 1940 v ÚUNK, pak v Komeniu) stala kmenovou brněnskou sbírkou pro děti a mládež (1929–48, 73 zprvu neoznačených a nečíslovaných sv., red. A. Zhoř). Původní autorský okruh, čerpající zejména z příběhů národněosvobozeneckého boje doma i za hranicemi (A. Zhoř pod pseud. P. Čermák, dále V. Beneš, B. Beneš Buchlovan, A. Cechmajstr, V. Valenta-Alfa), záhy rozšířili v tematicky pestré škále klasikové dětské četby (V. Beneš Třebízský, K. J. Erben, B. Němcová) i mladší autoři P. Denk (též překlady z ruštiny), D. Filip, J. Hloušek, J. Hořejš, S. Kautmanová, B. Krákor, Č. Kramoliš, J. Kudela, A. Kutinová (první svazky cyklu o Gabře a Málince), F. Omelka, J. Prošek, X. Růžička, V. Řezáč, K. Sojková (i podp. Lukešová-Sojková), O. Syrovátka, V. Smejce, E. Štorch, F. Wenig; později V. Čtvr-

Ústřední učitelské nakladatelství...

tek, V. Deyl, M. Kalinová, B. J. Popelář, B. Říha, Ž. Vodseďálek. Až za nacistické okupace se knižnice obrátila i ke starším autorům. Cizí autory pro mládež představilo jen několik překladů z francouzštiny, němčiny a zejména ruštiny. – V knižnici *Živé prameny* (1937–49, 32 sv.), již se pražské ústředí pokusilo oživit beletristickou produkcí, převažovala nová vydání ověřených titulů původně zábavné a výchovné četby pro oba stupně základních škol. Novými tituly přispěli J. B. Heller, J. Hořejš, M. Matesová, K. Matura, J. Petrus, K. Pirner (pseud. Ing. Rena), H. Rudlová, X. Růžička, J. Šabršula, M. Tippmannová, P. Viklan, L. K. Žižka (pseud. K. Pichl), prvotiny se uvedl B. Říha. Rovněž poválečná *Knihovna dalek a odvahy* (1947–48, 4 sv., red. J. Paur) po 1. svazku (životopis cestovatele E. Holuba od V. Lva) těžila jen z reedice F. Flose. Další poválečná knižnice adaptací klasických pohádek *Základní kameny* (1947, 1 sv.; A. Zhoř, pseud. P. Čermák) a knihovna dívčí četby *Máj* (1948, 1 sv.; J. Prchal) se již nerozvinuly. Dvě slovenské sbírky *Tatranská knižnica pre slovenskú mládež* (1921–29, 6 sv.) a *Divadelná knižnica slovenskej mládeže* (1921–31, 6 sv., red. F. Písecký) zařadily s výjimkou próz T. Vansové převážně překlady z češtiny. – Mimo hlavní zaměření nakladatelství vycházela krátce *Knihovna lidových divadel* (1905–07, 6 sv.; pak po přerušení od 1913 v Nakladatelském družstvu Máje), orientovaná na venkovské ochotnické spolky, v níž k divadelním hrám (F. Havlík, K. O. Hubálek, K. Rožek, L. Volenec pod pseud. Svat. Karmen) přibyla i praktická příručka H. Vojnara *Katechismus ochotnického divadla*. Dospělým byly rovněž určeny Spisy J. Havlasy (1918–35, 30 sv.), jejichž vydávání od autora převzalo učitelské nakladatelství 1919 (od sv. 5), a přírodovědné Sebrané spisy J. Jandy (1922–27, 3 sv.). Po pokusu o spisy V. Beneše (1938, 1 sv.) v brněnském učitelském spolku zůstaly torzem i poválečné *Knihy V. Beneše pro mládež* (1947, 2 sv.). Mimo edice ve větším rozsahu v nakladatelství ještě publikovali F. Flos, J. Hořejš, A. Jenne, M. Matesová, J. Petrus, H. Sedláček. – Časopis pro dospěléjší mládež *Úsvit* (1919–31, 12 roč.) usiloval o vyvážené zastoupení zábavných i naučných textů s výrazným podílem výtvarné složky. Přidružená *Knihovna Úsvitu* (1924–30, od 1929 s názvem *Knihy Úsvitu*) přinesla převážně dobrodružné příběhy od spolupracovníků časopisu (F. Flos, R. R. Hofmeister, V. Valenta-Alfa,

F. Wenig). V Brně se vydavatelský odbor učitelského spolku pokusil o nakladatelský věstník *Pěšina* (ohlášená periodicitou čtyřikrát ročně, doložen jen 1935, roč. 1, č. 4, red. A. Zhoř) s původními příspěvky autorů vydávaných knih. Rovněž další časopisy se rozvinuly z iniciativy brněnských pracovišť. Vyspělejším čtenářům vyšších ročníků obecné školy byl určen měsíčník (od roč. 6 čtrnáctideník) *Vlastovička* (s podtitulem *Časopis šťastných dětí*); vycházel 1937–41 (roč. 1–4) a 1945–49 (roč. 5–8). Nakladatelem byl brněnský vydavatelský odbor, od prosince 1940 (roč. 4, č. 4) se jím pak stal ústřední podnik a časopis přesídlil do Prahy. *Knihovna Vlastovičky* (1941–47, 19 sv.) doplňovala četbu odběratelů časopisu, vedle příběhu V. Čtvrťka převážně adaptacemi cizích klasických a exotických pohádek, které připravovali P. Denk, F. Omelka, A. Zhoř (i pseud. Z. Hořan) aj. Pro začínající čtenáře vycházel od 1945 zprvu měsíčník, od roč. 2 čtrnáctideník *Brouček* s podtitulem *Časopis nejmladších čtenářů* (1945–49, roč. 1–4, red. A. Zhoř aj.). Provázela jej drobná knižnice *Broučkova knihovna* (1948, 2 sv.). – Odborné knižnice se zaměřily na pedagogickou problematiku od organizačních a správních příruček přes tradiční i moderní metodiku výuky různých předmětů až k základním pedagogickým, filozofickým a sociologickým dílům. I zde se postupně výrazněji prosazoval brněnský spolek, který již od 10. let 20. stol. zajišťoval vydávání *komenian* (*Veškeré spisy J. A. Komenského*, 1910–38, 8 sv.; sborníky *Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského*, 1910–38, 14 sv.), zejména společnými knižnicemi s pražským Dědictvím Komenského *Pedagogická práce* (1926–46, 9 sv., red. S. Vrána) a *Pedagogické studium* (1927–48, 19 sv., red. S. Vrána, od 1930, sv. 8 J. Uher), v nichž pak pokračoval samostatně pražský ústřední spolek. Literárněhistorickou tematiku v odborných knižnicích připomněly kromě opakovaných vydání *Stručných dějin české literatury* F. Götze (70 vyd. do 1946) příručky F. Bulánka-Dlouhána *Úvod do literatury pro mládež* (1937, in *Sbírka časových spisů pedagogických ke školské praxi*) a J. Petrus *Přehled československé literatury pro mládež* (1938, in *Pedagogická práce*). Školní příručky ve slovenštině vydávala od 1921 samostatně banskobystrická pobočka. Pražské nakladatelství vydávalo kromě dalších tisků (příručky školního zákonodárství,

zpěvníky, školní tiskopisy) též nástěnné mapy a naučné diapozitivy. Po 1918 se soustředilo zejména na školní nástěnné obrazy (v řadách historické, zoologické a vlastivědné), usilující výběrem malířů i motivů o zdůraznění českého prostředí s cílem paralyzovat vliv školního obrazu německé provenience. – Kmenovým ilustrátorem beletrie byl O. Cihelka, na převážně konvenčním ilustračním doprovodu se dále podíleli zejména R. Adámek, Z. Burian, J. Goth, R. Komínek, R. Mates, K. T. Neumann, J. Panuška, H. Patočka, A. Scheiner, V. Tauer, Jar. Vodrážka, F. Vrobel, od 40. let též V. Cinybulk, D. Landrová, M. Netík, E. Posledník, J. Šváb, díla J. Havlasy ilustroval O. Štáfl. Brněnské publikace, odlišující se modernějším grafickým pojetím, ilustrovali zejména F. Doubrava, F. Hlavica, R. Puchýř, O. Sekora, F. Süsler, Jos. Vodrážka a A. Zhoř.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o umění:* Knižovna českých dětí (1904–31); Knižovna lidových divadel (1905–07); Žákovská knižnice (1911–20); Dětské divadlo (1917–49); Příležitostné besedy (1919–51); Tatranská knižnica pre slovenskú mládež (1921–29); Divadelná knižnica slovenskej mládeže (1921–31); Knižovna mladého světa (1923–24); Knižovna (poté Knihy) Úsvitu (1924–30); Jitro (1929–48); Živé prameny (1937–49); Knižovna Vlastovičky (1941–47); Knižovnička doplňkové četby (1942–48); Základní kameny (1947); Knižovna dálek a odvahy (1947–48); Broučková knihovna (1948); Máj (1948). – *Ostatní:* Naše škola (1904–34); Průvodce vědou a uměním (1908–23); Sbírka časových spisů pedagogických ke školské praxi (1920–38); Knižovna rozprav lidových (1921–22); Slovenská škola (1921–36); Příručky pro žáky (1922–48); Sborník příruček ručních prací pro žáky (1923–24); Příručky činné školy (1923–35); Příručky pro učitelstvo (1924–25); Pedagogická práce (1926–46); Pedagogické studium (1927–48); Pedagogická praxe národní školy (1940–47); Pedagogické informace (1942–48); Sbírka přednášek vysokých škol pedagogických v zemi Moravskoslezské (1946–47); Praxe na školách obecných a měšťanských (pak ... národních a středních, 1946–49); Pedagogické klášobraní (1947–48); Předškolní výchova (1947–49). ■ **SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:*** V. Beneš, J. Havlasa, J. Janda, J. A. Komenský. ■ **Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:*** J. Šír: Horské prameny (1904); J. Havlasa: Cesta kolem světa (1915); Q. M. Vyskočil: Pohádky hlubin (1917) + Zahradou vzpomínek (b. d., 1925); K. Kálal: Jiný svět (1919); J. Lelek: Božena Němcová (1920); J. A. Komenský: Vlastní životopis (1924); R. Těsnohlídek: Nové království (1927); – (ÚSJU Brno:) sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1–14 (1910–38); F. Götz: Stručné dějiny české literatury (1920); E. Ja-

rošová: Svět v pohádkách (1922); B. Golombek: Dobrodružství tří Billů (1926); I. A. Bláha: O laický základ mravní výchovy (1929); K. Kalláb: V tajemných zátokách Svatky (1931); J. V. Pleva: Malý Bobeš 1–3 (1931–34); V. Mazálek: Po stopách psa (1933); – (Komenium): F. Hrubín: Modré nebe (1948, ke kresbám J. Čapka). ■ **PERIODIKA:** Úsvit (1919–31); Věda přírodní (1920–32); Pěšina (1935, nakl. věstník ÚSJU Brno); Vlastovička (1937–49); Brouček (1945–49); Komenský (1946–50). ■ **KALENDÁŘE:** Kalendář Havlíček... na rok 1903 – ... 1931 (1902–30); Kalendář Palacký... na rok 1904 – ... 1929 (1903–28). ■

BIBLIOGRAFIE: Úplný seznam knih vydaných zemským Ústředním spolkem jednot učitelství v Království českém, jež v komisi má a dodává Ústřední nakladatelství, knihkupectví a papírnické učitelství československého Josef Rašín v Praze (1913); Seznam učebných pomůcek pro školy obecné, měšťanské, odborné, pokračovací, střední průmyslové atd. (1923); Stručný seznam knih, učebných pomůcek a projekčních přednášek vydaných Ústředním nakladatelstvím a knihkupectvím učitelství československého v Praze VII (1928); Seznam knih a učebných pomůcek vydaných Ústředním nakladatelstvím a knihkupectvím učitelství československého v Praze VII (1929); Dodatkový seznam knih a učebných pomůcek vydaných v době od 1. listopadu 1929 do 31. prosince 1936 Ústředním nakladatelstvím a knihkupectvím učitelství československého v Praze VII (b. d., 1937); Seznam knih, jež vydal Vydavatelský odbor Ústředního spolku jednot učitelství (b. d., 1935); Seznam knih Vydavatelského odboru Ústředního spolku jednot učitelství v Brně (b. d., 1936) + 1937–38 (b. d., 1938) + 1939–40 (b. d., 1939). ■ **LITERATURA:** Památník dvacetipětileté činnosti Ústředního nakladatelství a knihkupectví učitelství československého v Praze (1926); sb. 25 let učitelství nakladatelství Komenium v Brně (1947). ■ Gd. (J. Gotthard): Čtvrtstoletí Ústředního nakladatelství a knihkupectví učitelství českoslov. v Praze (A. Šíp), Českosl. knihkupec 1926, s. 187 + Tricet let v Ústředním učitelství knihkupectví (A. Šíp), Českosl. knihkupec 1932, s. 261; 50 let Jana Havlasy (1933, prospekt); Ž. (L. K. Žižka): Alois Šíp dovršil čtyřicet let své knihkupecké činnosti, Českosl. knihkupec 1933, s. 290; an.: Nový domov Ústředního nakladatelství a knihkupectví učitelství československého v Praze, Českosl. knihkupec 1935, s. 259; an.: Ředitel Josef Rašín zemřel, Českosl. knihkupec 1936, s. 107; Šc. (A. Štulc): Zemřel kol. Josef Vykydal, Českosl. knihkupec 1938, s. 223; -ft- (F. Tenčík): Čtyřicet svazků (knižnice Jitro), Kolo 1939, s. 168; L. K. Ž. (Žižka): Šedesátka dobrého hospodáře (A. Šípa), Knihkupec a nakladatel 1939, s. 245.

az

1919–1931

Časopis určený starší školní mládeži zaměřený především na estetickou výchovu.

Podtitul: 1919/20–1926/27 (roč. 1–8) Listy věnované mladému pokolení; 1927/28–1930/31 (roč. 9–12) Obrázkový časopis pro mládež. – *Redaktoři:* 1919/20–1920/21 (roč. 1 do č. 2) F. Flos a red. kruh; 1919/20 (roč. 1) J. Kožíšek, J. Petr, P. Sula, A. Wenig, 1920/21 (roč. 2 do č. 2) titíž bez J. Kožíška; 1920/21–1921/22 (roč. 2 od č. 3 – roč. 3) A. Wenig, P. Sula a red. kruh; J. Petr, V. F. Suk, O. Svoboda; 1922/23–1930/31 (roč. 4–12) A. Wenig a red. kruh; 1922/23 (roč. 4, č. 1) F. Flos, J. Petr, F. Strnad, V. F. Suk, O. Svoboda; 1922/23–1923/24 (roč. 4 od č. 2 – roč. 5) titíž bez J. Petra; 1924/25–1926/27 (roč. 6–8 do č. 5) F. Flos, V. F. Suk, O. Svoboda; 1926/27–1930/31 (roč. 8 od č. 6 – roč. 12) F. Flos, F. Homolka, V. F. Suk. *Obrazovou část po celé období vedl Jos. Wenig. – Vydavatel:* 1919/20–1921/22 (roč. 1–2) Ústřední nakladatelství, knihkupectví a papírnictví učitelstva československého, Josef Rašín v Praze 7; 1922/23–1926/27 (roč. 3–8) Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze 7; 1927/28–1930/31 (roč. 9–12) Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze 7, filiálka Brno a Banská Bystrica. – *Periodicita:* 1919/20–1926/27 (roč. 1–8) měsíčník, od září do června 10 čísel; 1927/28–1931/32 (roč. 9–12) čtrnáctidenník, od září do června 20 čísel. – *Přílohy:* 1923/24–1930/31 (roč. 5–12) *Obrazová příloha* (Jos. Wenig); 1924/25–1930/31 (roč. 6–12) *vkładaná románová příloha*.

Časopis založil po vzniku samostatného státu Ústřední spolek jednot učitelských s cílem přispět estetickou výchovou k přípravě mladé generace na život v novém zřízení. Jeho redaktoři zastávali ve výchově moderní pedagogické názory; měla vést ke vkusu a uměleckému citění, ke tvořivosti a touze po vzdělání, potažmo k práci, dobru, kráse a mravnosti; současně preferovali realistický přístup, beroucí ohled na dětské zájmy, potřeby i schopnosti. Ú. byl určen především starším školním dětem a mládeži, profiloval se bez zjevného autoritářství jako časopis zajímavý; od soudobých konkurentů ho odlišovala kromě úsilí o původní kvalitní slovesný obsah a pestrou poučnou a zábavnou část i vkusná úprava a uspořádání, stabilní úroveň a především komplementární obrazová část, svědomitě redigovaná Jos. Wenigem, která se časem stala programově rovnocennou součástí časopisu: výtvarné projevy provázela rubrika

Naše obrázky (Naše obrazárna), obsahující komentáře k reprodukcím v čísle, životopisné údaje o umělcích, výklady jejich děl apod. (obvykle Jos. Wenig, F. Strnad, nejčastěji anonymně), časem se rozrůstala rozsahem a zkvalitňovala hutností příspěvků. Bohatý ilustrační doprovod od 5. roč. (1923/24) rozšířila samostatná *Obrazová příloha* tematicky doplněná dalšími obrázky a interpretovaná uvnitř čísla. Přednostní, časem výhradní místo patřilo domácím umělcům starším i soudobým, cizí se objevili jen výjimečně (např. představení japonského umění). Postupně přibývalo fotografií, a to nejen jako dokumentárního a názorného doprovodu k naučným a informačním článkům, ale také jako zastoupení svébytného uměleckého druhu. Praktické uplatnění tvořivosti rozvíjela rubrika *Dílna* (ručních prací) poskytující nejen návody ke zhotovení různých dárků a pomůcek, ale i obeznámení se starými řemesly. Pravidelná rubrika *Rozmanitosti*, přinášející zajímavosti o známých osobnostech, kalendárium, poznatky, kuriozity a objevy z přírody, historie a vědy i informace o technických vynálezech atp. se od 10. roč. (1928/29) rozšířila v *Noviny Úsvitu* s podrobnějšími články a rozmanitějšími zprávami s aktuálním záběrem (sport, společenské události ap.). Snaha zapojit do spolupráce s listem čtenáře se v posledních ročnících projevila i vepisováním hádankářských, tvůrčích, literárních či zpravodajských soutěží o ceny i publikováním prací dětí. V proměněném obsahu se vedle dosavadní rubriky *Od Šumavy k Tatrám*, rozvíjející česko-slovenské vztahy podporou korespondence dětí, objevila např. *Hovorna strýčkova* pro různé vzky, rubrika *Sport a hry*, tábornická poradna *Strejdy Čundrala*, častější přehlídka četby vhodné pro děti a pravidelný *Veselý koutek* s původními obrázky a texty. Vytríbenou linii si Ú. uchoval i přes ekonomické obtíže (někdy krátkodobě vedly i k omezení rozsahu) po celou dobu vycházení; od roč. 9 (1927/28), patrně ve snaze více se přiblížit čtenářům či zvýšit odbyt, vycházel Ú. s modernější obálkou (od J. Čejky), změnil periodicitu i obsah (více zábavy a kontaktní rubriky). Přizpůsobování čtenářům (a komerci) však nepřekročilo redakční zásady, a tak se Ú. v konkurenci časopisů méně umělecky náročných, patrně též kvůli vyšším pořizovacím nákladům, neudržel a nakladatelství pro deficit vydávání zastavilo.

Beletristická část Ú. obsahovala původní práce takřka výhradně domácích autorů (s výjim-

kou několika málo překladů z angličtiny a slovanských jazyků A. Klášterského a J. F. Khuna). Příspěvky věnované poezii v každém čísle otvírala příležitostí motivovaná báseň určená roční dobou, resp. zvyky spojenými s lidovým kalendářem, zemědělskými pracemi, dětskými hrami atp. Uvnitř čísel se objevovala přírodní a reflexivní lyrika tradičního tvaru místy s jemnou výchovnou tendencí (např. cyklus E. Krásnohorské Do památníku mladému pokolení), básně s historickými náměty nebo s vlasteneckým posláním. Většího prostoru se dostalo próze, jež byla různorodější formálně i tematicky: vyskytovaly se pohádky, lidové i umělé (J. Brožová-Malá, F. Flos, K. B. Hájek, O. Hanuš, M. Peroutková, J. Petrus, A. Pochop, H. Sedláček, J. Toucová-Mettlerová, A. Ziegloserová, M. Žlábková aj.), bajky (J. F. Hruška, J. Milota pod pseud. J. M. Orebský aj.), pověsti (K. B. Hájek, F. Písecký, A. Pochop, A. Wenig aj.), povídky z dětského prostředí (J. Brožová-Malá, J. Hloh, F. Homolka, J. Hošek Přibyslavský, K. Lukešová, Š. Polášek Topol, J. Toucová-Mettlerová, K. Vašek, O. Votočková-Lauermannová, F. Wenig) či z běžného života i z lidového prostředí (B. Beneš Buchlovan, J. Herben, J. F. Hruška, J. V. Rosůlek, O. Svoboda aj.), národopisné obrázky (J. Kalus, P. Sula), hojně povídky z přírody, zejména o zvířatech (F. X. Harlas pod pseud. S. U. Tongi, M. Jahn, A. Jaroš, M. Příleská, K. Vašek aj.), humoristické povídky (Z. M. Kuděj aj.), dobrodružné a detektivní příběhy (F. Flos, A. Jenne, A. V. Jiskra, K. Leger, J. Pavel, L. Tůma-Zevloun, V. Valenta-Alfa aj.), historické povídky (F. J. Čečetka, J. Fiala, R. R. Hofmeister, A. S. Homolka, J. F. Hruška, A. Novotný, K. J. Zákoucký aj.), cestopisné črty, vzpomínková a životopisná vyprávění, anekdotické historiky, mravoučné příběhy aj. Delší prózy vycházely v rámci jednoho ročníku na pokračování. Jako vkládané románové přílohy vycházela ponejvíce dobrodružná vyprávění (např. V. Valenta-Alfa: S maminkou u Tatarů a jiné povídky z vojny, F. Flos: Strýcův odkaz a Po stopě lupičů, R. R. Hofmeister: Čest, A. Wenig: Žito Čaroděj a jiné povídky o šibalstvích a kouzlech, F. Wenig: Paměti mouchy Gabriely, J. Pavel: Paduán). Jen výjimečně se objevila divadelní scénka (O. Votočková-Lauermannová). – *Naučné příspěvky*, někdy beletrizované a zpravidla doplněné dokumentárními obrázky či fotografiemi, se týkaly především výtvarného umění a literatury. Byly to zpravidla

medailony, jubilejní články, pojednání o uměleckých stylech, výklady děl, úvahy o povaze tvorby ap. (O. Klímová, J. Kořenský, V. Marek, I. Rajniš, F. Strnad, V. F. Suk, A. Wenig i pseud. Jan Brázda aj.), v menší míře stati o hudbě (J. Hloušek), divadle a knižní kultuře (A. Wenig pod pseud. Pavel Stránský). Důležitou složkou časopisu byla historie a vlastivěda. Vedle pojednání o aktuálních událostech s poukazy na jejich dějinné souvislosti, poučení o paměti-hodnostech (A. Král, E. Lippert, F. Mík, A. Wenig, K. Štech, J. Veselý), o mýtech (R. R. Hofmeister), o regionálních a folklorních látkách (J. Kalus, J. Karník pod jm. J. Svítíl, V. Marek, P. Sula) se objevovaly podrobnější studie, např. o dějinách písma (O. Svoboda). Zastoupena byla i oblast přírodních věd (zvláště fauna) články o zákonitostech přírody a jejich unikátních jevech a též technika, zvláště poukazy na obdivuhodné výkony lidského důmyslu a práce. Poučnou část naplňovaly též cestopisné stati se zájmem i o exotické země (A. R. Hartmann, J. Havlasa, J. Kořenský, J. Petrbok, J. Wenig pod pseud. Jan Staněk aj.); aktuálně časovou součástí články o sokolství, legionářích, výchovnou pak poučení, jak se chovat (J. S. Guth-Jarkovský). Rozmanitě poučné články dále publikovali: J. Borecký, J. Doskočil, J. Fiala, F. Flos, J. Hála, J. Heliger, J. K. Hlinecký, J. Jirsík, J. V. Klíma, A. Kožmínová-Cimrhanzlová, J. Lebeda, J. Milota (pseud. J. M. Orebský), A. Novotný, O. J. Novotný, F. Pátek, J. Pávek, J. Petr, A. Rambousek, J. V. Rosůlek, A. Řeháková, H. Sedláček (i pseud. Promyk), J. Z. Stehlík, J. Svoboda, O. F. Urban, K. Vašek, F. Wenig aj., dále pseudonym Florestan, leckterí též pod iniciálovými šiframi. – Ú. věnoval tematická čísla významným historickým a uměleckým osobnostem (K. Havlíček Borovský, J. Žižka atp.), zaznamenával také mimořádné společenské události (např. všesokolský slet), soustavný zájem o dění na Slovensku se projevil nejen ve zpravodajství, ale i beletristickými příspěvky ve slovenštině, též samostatným slovenským číslem (roč. 2, 1920/21, č. 5; H. Gregorová, J. Gregor Tajovský, P. O. Hviezdoslav, M. Kukučín, J. Smrek). – *Poezii* v Ú. publikovali: J. Bartuška, M. Bílá, A. Brabec, J. Grmela, O. Hanuš, J. K. Hlinecký, S. P. Homolka, J. Hošek Přibyslavský, F. Jungbauer, J. Kalus, K. Koval, E. Krásnohorská, P. Kříčková, E. Lešehrad, J. Milota (pseud. J. M. Orebský), F. V. Mrkvička, A. M. Mühlstein, A. E. Mužík, G. R. Opočenský, M. Příleská, J. V. Ro-

Ut annuncietur

sůlek, H. Sedláček, P. Skřivan, J. Soukal, J. Spilka, F. A. Springer, J. Z. Stehlík, J. Svoboda, J. Toucová-Mettlerová, J. Urbánek, Q. M. Vyskočil, A. Wenig (pseud. Jan Brázda), F. Wenig, Jan Wenig, V. Zelinka, S. Zima; méně též: J. Borecký, F. Branislav, L. Dymeš, F. Flos, A. Heyduk, M. Jahn, A. Klášterský, J. Kožíšek, V. Krofta, J. Kvapil, J. Opolský, J. Ošmera, O. Scheinpflugová, X. Tejřov, K. Toman, J. Vrba aj., i pseud. Toyama. – *Prózou* častěji mimo autory již uvedené přispěli: Z. Deyl, Fringilla, J. Havlasa, J. K. Hlinecký, A. V. Jiskra, Č. Kramoliš, F. Kubka, M. Mišková-Raisová, J. Petrbok, F. A. Springer, J. Vraštil, J. Vrba, V. Vyletal, Q. M. Vyskočil, A. Wenig, F. Župan; méně též F. Branislav, J. Čapek, A. Gebauerová, I. Herrmann, R. Jesenská, F. Kárník, A. Kožmínová, J. Lebeda, R. Medek, T. Meinecková, J. Prchal, A. Řeháková, J. Šverma, B. Tožička, J. F. Urban, K. M. Walló, J. Wenig pod pseud. Jan Staněk aj.

LITERATURA: ● ref. Ú.: (roč. 1:) Svbd. (O. Svoboda), Úhor 1919, s. 143 + Úhor 1920, s. 30; (roč. 3:) V. Marek, Úhor 1922, s. 12; -ka., PL 31. 12. 1922; (roč. 4:) V. Marek, Úhor 1923, s. 13; (roč. 5:) V. Brtník, Venkov 12. 11. 1924; V. Marek, Úhor 1926, s. 115; (roč. 6:) P. S. (Sula), NO 12. 8. 1925; (roč. 7:) V. Marek, Úhor 1926, s. 109; P. Sula, NO 1. 9. 1926; (roč. 8:) V. Marek, Úhor 1927, s. 113; (roč. 10:) Red., Úhor 1928, s. 124; (roč. 11:) Red., Úhor 1929, s. 126; (roč. 12:) an., Venkov 5. 9. 1930; an., Úhor 1930, s. 168 ●; an.: Zanikl Ú., Úhor 1931, s. 153.

jjp

Ut annuncietur

12.–13. století

Latinská legenda o sv. Václavu.

Rozsáhlá legenda U. a. (Aby zvěstováno bylo) se dochovala ve dvou recenzích (U. a. 1 a 2). Jak ukázal J. Ludvíkovský, U. a. 1, vzniklá mezi 1170 a koncem 13. století, je (stejně jako starší recenze legendy *Oriente iam sole*, dále *Oriente*) přepracováním *Kristiánovy* legendy. Vývoj textu U. a. těsně souvisí s vývojem textu *Oriente* (jejich relativní chronologie je tato: U. a. 1, *Oriente 1*, U. a. 2, *Oriente 2*). U. a. 2 obsahující přímé ohlasy *Oriente 1*, vznikla pravděpodobně za vlády Přemysla Otakara II. (B. Ryba předpokládal mezi U. a. 1 a 2 ještě nedochovaný mezičlánek).

Autorem legendy je neznámý vlastenecky smýšlející mnich. Pojal sv. Václava jako Kristo-

va rytíře, božho vyvolence naplněného sv. Duchem: zdůraznil jeho moudrost, čistotu srdce, asketický způsob života. Václavův život i jeho smrt podal jako postupné naplňování předpovědí bible, mnoho místa věnoval světcovým zázrakům. Vyprávění přerušují zajímavé komentáře homiletického rázu; ideál askety na trůně je v nich stavěn do protikladu ke knížatům své současnosti. Původce U. a. 2 text starší recenze rozšířil a obohatil jej množstvím stylistických ozdob (mj. rýmy).

EDICE: *Vita sancti Wenceslai incipiens verbis* U. a. (1917, ed. A. Podlaha; obě recenze, ke kratší srov. doplňky in LF 1955, s. 196, ed. J. Ludvíkovský); in *Analecta Bollandiana* (Brusel) 82, 1964, s. 106 (ed. P. Devos; U. a. 1). – *Překlady do češtiny*: in *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století* (1940, ed. A. Matějček a J. Šámal, přel. B. Ryba; U. a. 2). ■

BIBLIOGRAFIE: Z. Uhlř in *Literární prameny svatováclavského kultu a úcty ve vrcholném a pozdním středověku* (1996, s. 238, č. 128–131). ■ LITERATURA: J. Pekař in *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians* (1906); B. Ryba in *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století* (1940, ed. A. Matějček a J. Šámal); R. Urbánek in *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor 1, 2* (1947, 1948); J. Ludvíkovský: *Václavská legenda 13. století U. a., její poměr k legendě Oriente iam sole a otázka autorství*, LF 1955, s. 196 + *Václavská legenda 13. století U. a. (Doplňek)*, LF 1957, s. 149; P. Devos: *Le dossier de S. Wenceslas dans un manuscrit du XIIIe siècle*, *Analecta Bollandiana* (Brusel) 82, 1964, s. 87; O. Králík: *Die Datierung der Wenzelslegende U. a. 2, sb. Orbis mediaevalis. Festgabe für A. Blaschka* (Výmar 1970); J. Ludvíkovský: *Latinské legendy českého středověku*, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; D. Třeštík: *Kristián a václavské legendy 13. století*, AUC Praha. *Philosophica et historica 2. Studia historica* 21, 1983, s. 45; J. Hošna in *Kníže Václav v obraze legend* (1986); J. Nechutová in *Latinská literatura českého středověku do roku 1400* (2000).

jjl

Růžena Utěšilová

* 13. 11. 1900 *Horní Cerekev* u Pelhřimova
† 27. 1. 1976 *Praha*

Autorka veseloher a konvenčních románů pro ženy.

Roz. Neureiterová, psala se i Utěšilová-Neureiterová. – Harmonické dětství prožívala ještě

s pěti sourozenci v rodině úředníka, která se 1912 přestěhovala do Prahy. Po dokončení měšťanské školy navštěvovala 1915–17 obchodní školu, potom tři roky učitelství ústav. 1920 se stala úřednicí Okresní záložny na Smíchově a zároveň poslouchala na pražské filoz. fakultě přednášky V. Tilleho, J. Máchala aj. 1921 se provdala a od 1923 se věnovala literární práci.

Svou uměleckou aktivitu dělila U. mezi oblast literární a dramatickou. Komerčních úspěchů dosahovala bez větších uměleckých záměrů profesionální obratností, dobrou vypravěčskou úroveň a smyslem pro dramatickou akci. Při osnování románových zápletek s bohatým dějem a centrálním milostným konfliktem propagovala ideály čisté lásky a spořádaného manželského života. Věrohodně popisovala citové problémy svých hrdinek, pocházejících obvykle z tzv. lepší společnosti, které absolvovaly četné útrapy a životní zkoušky, aby nakonec dosáhly štěstí. Týž typ zápletek konstruovala s jistou snahou o žánrovou rozmanitost (román detektivní, humoristický, se sociálním pozadím). Značné popularity si získal román *Lízín let do nebe* o osudech obecního sirotka, v němž U. pranýřovala sociální bezpráví, licoměrnost a závistivost měšťácké společnosti. V dramatech (hraných na pražských předměstských divadlech a mimopražských ochotnických scénách) využívala situační komiky a variovala veseloherní situace v milostných konfliktech plných nedorozumění a zvrátů, s častými záměnami osob nebo s dvojicí povahově odlišných dívek, přičemž tu nekonvenční učinila nositelkou ústřední zápletky. – Pro rozhlas připravila dramatickou scénu *Hodina klavíru*. Podle U. románů natočil V. Wassermann filmy *Druhé mládí* (1938, Klekání), *Lízín let do nebe* (1937) a *Lízino štěstí* (1939).

PŘÍSPĚVKY in: *Beseda naší rodiny* (1946–47 R *Odejďte, ženy!*, 1947–48 R *Đábel Kamila Irvina*); *Telegraf* (1937); *Venkov* (1926, 1929, 1931); *Zvon* (1927). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Jenka (R 1928); *Tajemství starých hodin* (R 1928); *Pátá žena Štěpána Huliciusa* (R 1929); *Dívčí vzpoura* (D 1930); *Obětovaná* (R 1930); *Alenina sázka* (D b. d., 1931); *Právo první noci* (D 1931); *Dvě lásky Filíny Borkovcové* (R 1931); *Ženich mé tety* (R 1931); *Lupič* (D b. d., 1932, prem. 1929); *Uličnice* (D b. d., 1932, prem. 1929); *Smějí muži hřešit?* (*Štika v rybníce*) (D b. d., 1933, prem. 1932 s tit. *Štika v rybníce*); *Ctnost na horách* (D b. d., 1934, na tit. listě chybně *Cnost na horách*, prem. 1933); *Úskok* (D 1934, rozmnož.); *Dobrodružka Máša*

(R 1936); *Klekání* (R b. d., 1937); *Lízín let do nebe* 1–3 (R 1937; 1. *Obecní Líza*, 2. *Lízina učitelka*, 3. *Lízino štěstí*); *Spoutané jaro* (R 1937); *Polední žár* (R 1938); *Panímáma Žalmanová* (R b. d., 1940); *Zlé děvče* 1, 2 (R b. d., 1941); *Ukradená tvář* (R 1941); *Zuzanina dcera* (R 1946); *Odejďte, ženy!* (R 1947); *Jaro. Tři jarní náladové scény* (b. d.; 1. *Láska*, 2. *Hodina klavíru*, 3. *Zasnoubení, rozmnož.*); *Jediné východisko* (D b. d., rozmnož.); *Pan solicitátor* (D b. d., rozmnož.); – posmrtně: *Lízín let do nebe* 1, 2 (1991, podle film. verze upr. Z. Marvanová). ■ SCĚNICKY. *Dramatizace*: K. J. Erben: *Tři přadleny* (1938). ■

LITERATURA: ● ref. Jenka: V. Brtník, *Venkov* 14. 9. 1928; drb. (J. Borecký); *Zvon* 29, 1928/29, s. 54; B. Jedlička, *LidN* 9. 2. 1929, příl.; K. Š. (Štorch) (i ref. *Tajemství starých hodin*), *RA* 5, 1929/30, s. 60 ●; drb. (J. Borecký): ref. *Tajemství starých hodin*, *Zvon* 29, 1928/29, s. 490; ● ref. insc. *Uličnice*: Č. (K. Červinka), *Zvon* 29, 1928/29, s. 476; *Zk. (Z. Klíma)*, *Telegraf* 20. 2. 1931 ●; drb. (J. Borecký): ref. *Pátá žena Štěpána Huliciusa*, *Zvon* 30, 1929/30, s. 405; ● ref. *Dvě lásky Filíny Borkovcové*: V. Brtník, *Venkov* 22. 10. 1931; drb. (J. Borecký); *Zvon* 32, 1931/32, s. 334 ●; -us (J. Petrus): ref. *Obětovaná*, *Čes. osvěta* 28, 1931/32, s. 172; jv. (J. Vodák): ref. insc. *Štika v rybníce*, *Čes. slovo* 1. 11. 1932; V. Brtník: ref. *Ženich mé tety*, *Venkov* 1. 12. 1932; ● ref. *Ctnost na horách*: = (J. Vodák), *Čes. slovo* 7. 12. 1933; Btk. (V. Brtník), *Venkov* 20. 5. 1934 ●; ● ref. *Dobrodružka Máša*: Ap. (A. Pospíšilová), *Rozhledy* 1936, s. 175; drb. (J. Borecký), *Zvon* 37, 1936/37, s. 14 ●; drb. (J. Borecký): ref. *Spoutané jaro*, *Zvon* 38, 1937/38, s. 502; ● ref. *Lízín let do nebe*: drb. (J. Borecký), *Zvon* 38, 1937/38, s. 126; bž. (J. Brož) (o filmu), *PL* 28. 1. 1938 ●; ● ref. *Klekání*: drb. (J. Borecký), *Zvon* 38, 1937/38, s. 251; AMB. (A. M. Brousil) (o filmové verzi s tit. *Druhé mládí*), *Venkov* 9. 10. 1938 ●; drb. (J. Borecký): ref. *Polední žár*, *Zvon* 39, 1938/39, s. 222; ● ref. *Panímáma Žalmanová*: drb. (J. Borecký), *Zvon* 40, 1939/40, s. 630; vbk. (V. Běhounek), *Nár. práce* 13. 7. 1940 ●; ● ref. *Zlé děvče*: drb. (J. Borecký), *Zvon* 41, 1940/41, s. 501; St., *Nár. práce* 28. 5. 1941 ●.

sb

František Jaroslav Vacek Kamenický

* 24. 1. 1806 *Kamenice* (K. nad Lipou)

† 23. 3. 1869 *Blovce* u Plzně

Básník a překladatel, autor ohlasů lidových písní a cyklů znělek s historickou tematikou.

V matrice zapsán jako František Waczek; publikoval také pod vl. jm. František (F. J.) Vacek. – Pocházel ze sedmi dětí řezníka a hostinského; V. synovcem byl klasický filolog a překladatel F. Šohaj, jehož literární počátky podpo-

roval. V. K. vystudoval gymnázium v Jindř. Hradci (1818–23, učitelé A. Liška a V. A. Svoboda) a od 1824 tzv. filozofii v Praze. Navázal přátelství s příslušníky mladé vlastenecké inteligence (F. L. Čelakovský, J. K. Chmelenský, J. J. Jungmann, J. P. Koubek, J. J. Langer, J. K. Tyl aj.) a přijal jméno Jaroslav. Od 1827 studoval bohoslovecký seminář v Čes. Budějovicích (t. r. sbíral s přítelem J. V. Kamarýtem při cestě po jižních Čechách písně pro Čelakovského Slovanské národní písně). Po vysvěcení (1831) působil 13 let jako zámecký kaplan v Březnici u známého vlastence a lidumila hraběte Hanuše Kolovrata-Krakovského, s nímž zůstal i později v přátelských stycích. Od 1839 byl kaplanem a později farářem v Týnci u Klatov, 1844–45 farářem v Merklíně u Přeštic, od 1845 farářem a poté děkanem v Blovicích (psal tu pamětní knihu *Liber memoriabilium parochiae Blovicensis*). V místech svého působení pečoval o vzdělání lidu a snažil se prohlubovat vlastenecké uvědomění: organizoval národní besedy, 1862 v Blovicích, kde se přátelil s tamním učitelem, básníkem V. M. V. Bělohrobským, inicioval založení zpěváckého spolku Kamenický. Podnikal i humanitární akce ve prospěch chudých z farnosti a podporoval nejmajetné studenty (např. předčasně zemřelého literáta V. H. Jirotu). Z výtěžku svých publikací z 1862 dotoval některé tehdejší vlastenecké akce (sbírka ve prospěch Z. Havlíčkové, vybudování pomníku B. Němcové). Pohřben byl v Blovicích.

V. K. debutoval v polovině 20. let v časopise Čechoslav vlastenecky tendenčními básněmi s historickými přírodními a milostnými tématy, jejichž volba i ztvárnění odpovídaly preromantickému vkusu. V dalším období jeho tvorby převážila metoda ohlasová: básně, publikované původně časopisecky (1830 Čechoslav a ČČM), se staly součástí sbírky *Písně v národním českém duchu* (vydána s příspěvím H. Kolovrata-Krakovského a dedikována Čelakovskému), která obsahovala převážně verše s tematikou milostnou, pojímanou žertovně, elegicky i tragicky. Ohlasová poezie V. K. byla ve své době značně oblíbená (v úvodu k *Ohlasům písní českých* ji 1839 ocenil i Čelakovský); mnohé z jeho milostných a vlasteneckých básní byly zhudebněny (skladatelé J. Dolenský, J. F. Kittl, V. J. Rosenkranc, H. Skřivan, A. Trnka, J. Vašák, J. Vorel) a některé i zlidověly (*U panského dvora*). Počátkem 60. let přípra-

voval V. K. rozmnožené vydání sbírky (ukázky v Lumíru 1861 a v Rodinné kronice 1864), k němuž však už nedošlo. O básnické zachycení význačných událostí českých mýtů a dějin se pokusil v cyklech sonetů *Svatý Václav* a *Lilie a růže*; z rozsáhle koncipovaného díla uskutečnil asi polovinu, ve více než 150 didakticky zaměřených znělkách (zdůrazňuje význam slovanské jednoty, křesťanské víry a lásky k vlasti) zobrazil jednotlivé výjevy od příchodu Čechů do smrti knížete Břetislava. – V. K. překládal z němčiny (C. F. van der Velde, jednotlivé básně F. G. Klopstocka a F. Schillera), italštiny (Petrarkovy sonety) a polštiny (jednotlivé básně J. Kochanowského a A. Mickiewicze). V rukopisu zůstaly, vedle Sepsání dějin a památek hradů, města a panství březnického (1838), ohlasové verše z chystaného nového vydání *Písní v národním českém duchu*, lyrické básně vyvolané pozdní citovou krizí 1861–62, další překlady Petrarkových sonetů aj.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jaroslav Kamenický, Jaroslav V. Kamenický, J. V. Kamenický; F. J. V. (dub., Rozličnosti). ■ PŘÍSPĚVKY in: *Beseda* (1865); ČČM (1829–30, 1838–39, 1841, 1843; 1829 překl. z F. Schillera, 1830 *Písně v duchu prstonárodním novočeském*, 1838 překl. výboru Petrarkových sonetů, 1839 elegie *U hrobu mé matky*, 1841 překl. z F. G. Klopstocka); *Časopis pro katol. duchovenstvo* (1836, 1839, 1844); *Čechoslav* (1825 debut, 1830–31; 1830 *Sedmero písní*); Čes. včela (1834); alm. *Hlasové duchovenstva k slavnému dosednutí na stolec arcibiskupský... Aloysia Josefa, svobodného pána Schrenka z Notzingu...* (1838); alm. *Hlasy duchovenstva k ... Ferdinandovi a Marii Anně při slavnosti korunování* (1836); alm. *Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832, ... panování... Františka I.* (1832); *Jindy a nyní* (1833, mj. překl. z A. Mickiewicze); *Květy české, pokr. Květy* (1834–38; 1834 překl. z A. Mickiewicze); alm. *Kytka* (1836–38); *Lumír* (1861–62, 1865); *Poutník slovanský* (1826–27, mj. překl. z J. Kochanowského); *Rodinná kronika* (1864); *Rozličnosti* (1829, dub.); *Škola a život, příl. Štěpnice* (1862); sb. *Věnc z zpěvů vlastenských...*, pokr. *Věnc* (1835–36, 1838–39, 1843); – posmrtně: sb. *Atti del Convegno internazionale Petrarca e il petrarchismo nei paesi slavi* (Záhřeb, Dubrovnik 1978 překl. Petrarkových sonetů z pozůstalosti); *Časopis pro moderní filologii* (1911); *Lit. listy* (1885). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie: Písně v národním českém duchu* (BB 1833); *Svatý Václav* (BB 1844); *Lilie a růže* (BB 1846); *Pohřební řeč nad rakví p. Antonie hraběnky Kolovratovy v Blovicích dne 25. ledna 1857* (výt. nezjišt.); *Kylice ke studentské besedě v Klatovech* (B 1861, výt. nezjišt.); *Besední čtení* (BB 1862, výt. nezjišt.);

Besední kytice (B 1862); Píseň Česky (B 1862); Píseň věrné dcery (B 1862); Píseň vlastenky (B 1862); Tři písně pravé Česky (BB s notací, b. d., mezi 1862–63); Proslov k divadelnímu představení v Plzni dne 21. března 1862 v prospěch povodní poškozených (B 1862); Proslov k divadelnímu představení v Rokycanech dne 15. února 1864 u příležitosti valné schůze jednoty hospodářské (B 1864); – posmrtně: Básnické práce F. J. V. (1873, ed. F. Šohaj); U hrobu mé matky (B 1945, bibliof.). – *Překlad*: C. F. van der Velde: Dívčí boj (1832). ■ KORESPONDENCE: in J. Z. Raušar: V.-K. (M. Drexlerovi z 1834–46; 1885); in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 1, 3, 4 (Vinařického z 1831, 1851–52, 1862; 1903, 1914, 1925, ed. V. O. Slavík a J. Šafránek); in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 1, 2 (Čelakovskému z 1827, 1832–39; 1907, 1910, ed. F. Bílý); in Příspěvky k listářu F. L. Riegra (Riegrovi z 1862; 1925, ed. J. Heidler). ■

LITERATURA: J. Z. Raušar: V.-K. (1885). ■ -sfc-: ref. Písně v národním českém duchu, Jindy a nyní 1833, sv. 1, s. 30; J. J. (Jungmann): Nápěvy k písním F. J. Kamenického, ČCM 1843, s. 450; -/ (K. Sabina): ref. Lilie a růže, Ost und West 1845, s. 324; an.: Z Blovice, Pražské noviny 1850, s. 102; an.: Básník V. K., NL 26. 4. 1861; an.: F. J. V. K., Světozor 1869, s. 100; ● nekrology: (an.:) Čes. študent 1869, s. 45; Koruna 1869, č. 145; Květy 1869, s. 103; (J. Barák), Svoboda 1869, s. 193; J. Kratochvíle, Budivoj 1869, č. 29 (řeč na pohřbu 25. 3.). ● K. B. Klement: F. J. V.-K., Světozor 1870, s. 339, 347; an.: Básnické práce..., Světozor 1873, s. 140; K. B. Mráček: Něco o povaze V. K., Studentské listy 3, 1882/83, s. 80, 109, 144 ← Tábora 1882, č. 33–37; J. Neruda: F. J. V. K., Humorist. listy 1885, s. 296 → Podobizny 3 (1953, s. 61); L. Domečka: Neznámé básně F. V. K. (pro 2. vyd. sbírky Písně v národním českém duchu), Lit. listy 1885, s. 103 a pokr.; A. Dostál: Fary kněží vlastenců, Hlídkka lit. 1886, s. 268; Vlast. Hálek: F. J. V.-K., kněz – básník, Vlast 24, 1907/08, s. 212, 349; M. Hýsek: Láska F. J. V.-K. (s ukázkami básní z 1861–62), ČMF 1911, s. 208; F. Homolka: Rozšíření písní umělých mezi lidem českým, ČL 1911, s. 413; B. Václavek: Tři zlidovělé písně F. V.-K., ČMM 1923, s. 202 → O české písní lidové a zlidovělé (1950, s. 33); B. Rak: Romanistika v Muzejníku, ČNM 1926, s. 185; B. Václavek: Po stopách českých básníků v lidové tradici, Magazin DP 1, 1933/34, s. 203; F. Střejček: Píseň národní hrdosti, Zvon 35, 1934/35, s. 61; F. Krčma: Neznámé rukopisy probuzenské, LF 1947, s. 22 + Orlická múza našich básníků, LF 1949, s. 97; Z. Nejedlý in O literatuře (1953, s. 159 ← Bedřich Smetana 4, 1925); V. Škorpík: F. J. V.-K., obrozenecký básník, vlastenec a pěvec českých národních písní, ČL 1956, s. 273; J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 237); V. Cvek in Lidé kraje mezi třemi vrchy (1967, s. 107); Sp. (S. Polaut): Básník a buditel, Pravda 25. 3. 1969; J. Bílek in Kamenice nad Lipou v literatuře, vědě a umění (Kame-

nice n. Lipou 1970); V. Cvek: Obrozenecká postava, Katol. noviny 21. 3. 1976; J. Křesálková: Aspetti della fortuna del Petrarca in Boemia, sb. Atti del Convegno internazionale Petrarca e il petrarchismo nei paesi slavi (Záhřeb, Dubrovnik 1978, s. 257); Václav Kovářik in sb. Blovice 1284–1984 (1984, s. 142); in Literární osobnosti Pelhřimovska (Okresní knihovna Pelhřimov 1989, s. 57); V. Viktora: Pax iisicum – Blovice, Plž 2004, č. 2; -V. K.-: Z galerie pozapomenutých osobností našeho kraje. F. J. V.-K., Pod Zelenou Horou 2006, č. 3.

msk

Vladimír (Vláda) Vacke viz Vláda Zíka

Václav, Havel a Tábora

1424

Básnický spor.

Anonymní báseň (1188 veršů) je v úvodu datována 1424. Název V., H. a T. (a podtitul Rozmlouvání o Čechách roku 1424) jí dal její objevitel F. Palacký. Pokusy R. Urbánka a F. M. Bartoše o určení autora byly vyvráceny. Rovněž byla vyvrácena hypotéza E. Pražáka, že báseň vznikla teprve 1467–68, tj. mnohem později než v době, do níž se výslovně hlásí.

Obsahem básně je spor, který ve vypáleném kostele (obrazu zpusťovaných Čech) vedou tři náhodně se sešedší pocesťní: Václav (představitel katolíků), Havel charakterizovaný přízviskem „Vrťoš“ (představitel Čechů kolísajících mezi katolíky a husity) a Tábora (představitel tábořského křídla husitů). Neznámý autor jejich ústy formuluje názory a postoje „čtverého lidu“, katolíků, husitů rozdvojených na pražany a tábory a zbývajících obyvatel království, kteří si přejí obnovení náboženské jednoty a míru (Václav a Tábora jsou kněží, Havel je laik). Václav i Tábora argumentují především biblí, jejíž výklad podpírají citáty z teologických autorit. Václav klade důraz na Nový, Tábora na Starý zákon; poslední slovo má Václav, který obhajuje Kristův příkaz lásky a milosrdenství proti tábořské ideologii násilí. Tendence, bezrozumný verš a nenuceně hovorový styl činí tento básnický spor protějškem agitačních husitských básní zapsaných v Rukopisu budyšínském.

EDICE: in Veršované skladby doby husitské (1963, ed. F. Svejkovský). – *Ukázky in*: ČCM 1831, s. 379

Václav, Havel a Tábor

(ed. F. Palacký); Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); J. Pekař: *Žižka a jeho doba 1* (1927); Ktož jsú boží bojovníci (1951, ed. J. Macek); Výbor z české literatury doby husitské 1 (1963). ■

LITERATURA: A. Kraus in *Husitství v literatuře*, zejména německé 1 (1917); J. Pekař in *Žižka a jeho doba 1* (1927); R. Jakobson: *Úvahy o básnictví doby husitské*, SaS 1936, s. 1 → *Poetická funkce* (1995); R. Urbánek: *Mařík Rvačka jako protihusitský satirik*, ČSPS 1955, s. 1; F. M. Bartoš: *Z politické literatury doby husitské*, *Sborník historický* 5, 1957, s. 21; F. Svejkovský in ed. *Veršované skladby doby husitské* (1963); J. Hrabák in *Ze starší české literatury* (1964, s. 108); E. Pražák: *Hádání Prahy s Horou a Rozmlouvání o Čechách ve vzájemném vztahu a ve vývoji českého dialogu*, LF 1965, s. 204; F. M. Bartoš: *O básníka husitských skladeb sborníku budušínského a o Rozmlouvání o vzniku husitské bouře z r. 1424*, LF 1966, s. 133; M. Hájek: *Příspěvek k bádání o skladbě V., H. a T. čili Rozmlouvání o Čechách z r. 1424*, LF 1969, s. 120; P. Čornej: *Příspěvek ke sporu o skladbu V., H. a T.*, *Slavia* 1983, s. 362 (srov. ref. J. Kolára, *Husitský Tábor 6–7, 1983–84*, s. 478); V. Viktora: *V., H. a T.*, sb. *Literatura v diskusi* (2000).

jk

Bedřich Václavek

* 10. 1. 1897 *Čáslavice* u Třebíče

† 5. 3. 1943 *Osvětim* (Polsko)

Literární a divadelní kritik a programový estetik prosazující marxistické pojetí společenské a estetické úlohy umělecké tvorby v rámci představy socialistické kultury, literární historik, etnograf a editor soustředěný především na problém vývoje a sociologie moderní české literatury a na otázky tradice lidové slovesnosti a zlidovělé písně, publicista, autor juvenilní poezie s přírodními a válečnými motivy, překladatel z němčiny a organizátor komunistické kulturní politiky.

Podepsal se i V. Václavek. – Syn lesníka. Vychodil obecnou školu v Kojeticích (1902–03) a Starči (1904–07). Od 1907 studoval na gymnáziu v Třebíči, po maturitě 1915 byl hned v červenci odveden do armády (jako jednorocní dobrovolník nejprve k posádce v Jihlavě a následně v Kroměříži); od října 1916 do března 1917 sloužil ve Vídni, kde navštěvoval i přednášky na filoz. fakultě (mj. o lidové písni), pak byl přeložen nejprve do Brna a vzápětí opět do Jihlavy. V listopadu 1918 byl propuštěn z vojenské služby a začal studovat v Praze na filoz. fakultě bohemistiku a germanistiku, v akademickém roce 1922/23 navštěvoval na

berlínské univerzitě přednášky z divadelní a literární vědy (při té příležitosti podnikl okružní cesty po Rakousku a Německu). Mezi jeho učiteli v Praze byli J. Jakubec, O. Fischer, F. X. Šalda, J. Máchal, A. Novák, J. Horák a J. Vlček, v Berlíně M. Hermann; na jeho odbornou i ideovou orientaci rovněž působili Z. Nejedlý a M. Hýsek, jejichž přednášky si nezapisoval. 1922 složil státní zkoušku z češtiny a němčiny a získal učitelskou aprobaci; 1923 obdržel titul PhDr. na základě disertační práce *České světské písně zlidovělé* a začal spolupracovat s Ústavem pro lidovou píseň. Během pražských studií se podílel na činnosti studentského hnutí (spolu s J. L. Fischerem, F. O. Navrátillem, J. M. Kořínkem, V. Šmilauerem, V. Nezvallem, J. Wolkrem, B. Lífkou, M. Matouškem, K. L. Káclem). Na podzim 1923 získal místo zatímního profesora na reálném gymnáziu v Brně, kde byl mezi jeho kolegy i B. Markalous (J. John). 1924 byl mezi zakládajícími členy brněnské odbočky Devětsilu. Od února 1925 byl zaměstnán jako praktikant, později jako komisař archivní a knihovní služby Zemské a univerzitní knihovny v Brně; t. r. se oženil. 1927 vstoupil do komunistické strany (KSČ), účastnil se založení Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem a začal se intenzivně věnovat organizační a politicko-osvětové činnosti spojené s komunistickou kulturní politikou. 1930 byl mezi iniciátory brněnské pobočky Levé fronty (po rozpuštění Devětsilu se stal jejím jednatelem) a v listopadu se zúčastnil Mezinárodní konference revolučních spisovatelů v Charkově (po návratu přednesl na různých místech republiky cyklus přednášek o proletářské kultuře). V červenci 1933 byl přeložen do olomoucké Studijní knihovny na základě disciplinárního řízení, které s ním bylo vedeno pro jeho politickou činnost a zejména pro organizování podpory stávkujícím horníkům rosicko-oslavanského revíru v listopadu 1932. Stálá kulturní a politická aktivita spoluurčovala V. další činnosti. Mj. to bylo soustavné redigování periodik počínaje Studentskou revuí, z níž 1921 učinil společně s redakčními kolegy platformu levicového studentského hnutí; 1926 byl spolu s F. Halasem pověřen komunistickou stranou, aby (anonymně) napomohl reformě ilustrovaného satirického a humoristického čtrnáctideníku Šlehy (administrativně spojen s brněnskou Rovností), dále redigoval avantgardní časopisy, v nichž

zastupoval brněnský Devětsil, orgány prosazující kulturní politiku Levé fronty (Index) a časopis U, orgán skupiny socialistických spisovatelů Blok, na jehož založení 1936 měl zásadní podíl. Ve 30. letech organizoval rovněž pomoc Španělsku v době tamní občanské války a protifašistické hnutí spisovatelů demokratické levice. Na jaře 1939 se habilitoval na brněnské univerzitě prací *Písemnictví a lidová tradice* a v květnu byl navržen na jmenování docentem, návrh však byl zemským úřadem v lednu 1940 zamítnut (1945 byl in memoriam jmenován docentem, 1947 profesorem s účinností od 1943). V březnu 1939 byl propuštěn ze zaměstnání v olomoucké knihovně (podílel se na vydávání ilegálního Rudého práva). V dubnu 1940 odešel do ilegality, skrýval se postupně v Moravské Nové Vsi, v depozitáři Národní galerie na Zbraslavi, v Poříčí u Litomyšle, v Dolní Čermné a nakonec v Praze. 27. 4. 1942 se naposledy sešel se ženou a synem v Praze, 29. 4. byl zatčen, do 20. 1. 1943 vězněn v pankrácké věznici a od 28. 1. 1943 v koncentračním táboře v Osvětimi, kde podlehl tyfové infekci. – Manželka Jaroslava V. (roz. Nickmannová, * 26. 6. 1905 Brno, † 1. 11. 1978 Kralupy n. Vltavou) byla V. spolupracovnicí a editorkou některých jeho posmrtně vydaných prací, 1953–69 působila jako ředitelka Památníku nár. písemnictví (PNP); připravila příručku *Co dalo Třebíčsko české literatuře* (1962, 1986 s tit. *Literární Třebíčsko*), katalogy výstav (P. Bezruč 1952, Z. Nejedlého 1953), uspořádala soubory *Písně roku 1848* (1948) a *Mikuláš Aleš mládeži* (1957, s E. Svobodou), předmluvami provázela publikace PNP aj., též překládala.

V. kritickou a teoretickou činnost vyznačovalo od počátku úsilí o propojení společensky angažovaného stanoviska s odborně fundovaným poznávacím zřetelem a o soustavné zobecňování kritického hodnocení v teoretické reflexi (pojetí kritiky jako odborného poznání s vědeckými rysy stavěl proti kritice jako součásti umělecké literatury). Poté, co 1922 rezignoval na básnickou tvorbu, tematizující nejprve životní skepsi a trauma válečné zkušenosti a přecházející ve vitalistickou lyriku nesenou bojovnou perspektivistickou dikcí, a rozhodl se definitivně pro vědecko-kritickou dráhu, začal usilovat o vytvoření pevného systému hodnotících kritérií. Metodologicky jej nejprve orientovalo především germanistické studium v semináři O. Fischera zaměřené na psycholo-

gickou analýzu literární osobnosti (zároveň pod vedením J. Jakubce začal vymezovat svůj výzkum zlidovělé písně). V. vlastní koncepci podnítila během berlínských studií (setkal se tam s prudkými sociálními otřesy na straně jedné, avantgardní dílnou a teoretickou diskusí na straně druhé) dobová německá sociologie literatury, jak ji představovaly práce L. Märténové a W. Hausensteina; celou V. tvorbu však zároveň vyznačuje rys odborné průpravy ideografického typu: tíhnutí k monografičnosti, řetězení portrétů jednotlivých osobností jako reprezentací idejí a jejich vývoje. Svou kritickou činnost (převážně soustředěnou na literaturu a divadlo, ve 2. polovině 20. let však též na teorii architektury) podřídil ideálu nového, socialistického umění, reprezentovaného ve 20. letech především tvorbou Devětsilu. Svými referáty usiloval o systematický komentář avantgardní tvorby zdůrazňující její společenský obsah, její poznávací funkci v souladu s požadavky ideologie socialistického, resp. komunistického hnutí. Sociologická kritéria se snažil propojovat s porozuměním soudobému experimentálnímu básnickému úsilí o tvarovou jednotu poukazem na revoluční povahu těchto výbojů vyznačujících nejprve proletářskou literaturu, později poetismus. V knize *Od umění k tvorbě* demonstroval na portrétech současných českých spisovatelů své pojetí vývojového pohybu směřujícího k odsubjektivizování umělecké tvorby, k „čisté poezii“ jako výrazu nové skutečnosti, od „mystiky individualistického zajetí“, spiritualismu, romantismu a subjektivismu (O. Fischer, bratři Čapkové, J. Durych) k objektivizující, tzn. názorné či znázorňující poetické tvorbě nové reality, nové životní empirie kolektivistického charakteru (V. Vančura, V. Nezval, J. Seifert). Vývojová linearita, schematická jednosměrnost a ideologická zatíženost V. hodnocení konkrétních poetických výkonů měla svůj programový protějšek v teoretickém výkladu. Kniha *Poezie v rozpacích* byla pokusem o syntézu avantgardních principů v absolutizovaném sociologickém pojetí zdůvodňujícím avantgardu prostřednictvím analýzy historických proměn strukturovaných uměleckých typů ve vztahu k transformacím společenských zřízení. Do opozice tzv. čisté poezie a funkčního umění (účelné produkce) se promítla snaha o stanovení obecných zákonitostí vývoje umění s důrazem na celkový vztah umění ke skutečnosti

a působení třídních a ideologických změn na celou uměleckou strukturu (nikoli pouze na obsahovou či tematickou rovinu). V. koncepcie uvedla vývoj umění do přímé kauzální vazby s vývojem výrobních sil, její centrum tvořil marxistický výklad rozkladu kapitalistického umění (odcizení, tj. vláda věcí nad člověkem, fetišismus, naturalismus, iluzionistický subjektivismus) a vzniku umění socialistického, v němž je nejprve literatura potlačena experimenty čisté poezie, aby nakonec sama ustoupila tvorbě poetického života. Po diskusi s komunistickou kritikou a následně v souvislosti se zintenzivněním své spolupráce na kulturní politice KSČ a po generační polemice 1929 (protest sedmi komunistických spisovatelů proti stalinizaci KSČ a jejich ostrá debata s Devětsilem) V. své názory začal korigovat a v teoretických článkách zdůrazňoval prostředkující úlohu estetiky a mimoestetické cíle. Po návratu z konference v Charkově prosazoval (v souvislosti s direktivami RAPP, Ruské asociace proletářských spisovatelů, přenášejícími metody politické práce do literatury a umění) požadavek „životní významnosti“ poezie. Poté, co byl 1932 vliv rappistické ortodoxie v SSSR omezen, zapojil se V. do počínající diskuse o historickém materialismu a po 1934 o socialistickém realismu názory prosazujícími syntézu avantgardních postupů a proletářské literatury a zároveň začal dosavadní dominantní noetické hledisko literární sociologie korigovat hlediskem literárněhistorickým. Výsledkem byla syntéza sociologicky pojatých dějin moderní české literatury *Česká literatura 20. století* (literatura jako výraz obecných společenských poměrů i reakce na ně). Přinesla marxistické pojetí literárního vývoje počínajícího generací Lumíra a směřujícího k syntéze obsahových „výbojů“ poukazujících ke smyslu třídního boje (výslednici společenského vývoje) v době fašistické hrozby a podnětů širokého spektra moderních literárních směrů. Od poloviny 30. let V. propracovával jednak koncepci socialistického realismu jako syntetického proudu socialisticky orientované tvorby, jednak metodu dialektickomaterialistické kritiky soustředěné na poznávací funkci literatury (zkoumání vztahu básnické osobnosti a jejího díla k společenské realitě v lineárně pojímaném dějinném pohybu, mj. v monografiích *O Františku Halasovi* a *St. K. Neumann*) a na procesy tzv. typizace v básnickém díle (důraz na obsahovou a tematickou

rovinu díla). Tento program představil v souboru *Tvorbou k realitě*, zahrnujícím kromě titulní stati profily-příklady syntetického umění: díla S. K. Neumanna, F. Halase, V. Nezvala, F. Nechvátala, I. Olbrachta, M. Majerové a B. Kličky zde reprezentovala diferencovanost žánrů, poetik a uměleckých postupů odpovídajících široké definici tohoto nového realismu. 1940 napsal na objednávku populární beletrizovaný úvod do moderní české literatury (*Deset týdnů*) pojatý jako vzpomínka na fiktivní letní dětský tábor, kde děti pod vedením „pědy“ (V. autostylizace) rozmlouvají s českými spisovateli (J. Mahen, S. K. Neumann, M. Majerová, K. Čapek, O. Fischer aj.) o jejich díle a naslouchají jejich vzpomínkám na zesnulé kolegy (F. X. Šalda, J. Wolker). V montáži rozhovoru, citátů a stručných úvodů k jednotlivým směrům a osobnostem je vytvářen dojem literární komunity spolupracující na růstu národní kultury. Tyto V. práce se komplementárně propojovaly s jeho rozsáhlou kritickou praxí realizovanou v četných časopisech a též pravidelnou referentskou spoluprací s deníky (zvláště *Nár. osvobození* a *Rovnost*), jejímž předmětem byla literární a divadelní tvorba domácí i překladová a rovněž práce teoretické. Souběžně s činností literárněkritickou a teoretickou se V. věnoval soustavně materiálovému a terénnímu průzkumu lidové slovesnosti v souvislosti s dlouhodobou přípravou edice české písně zlidovělé. Počínaje disertační prací, po níž následovalo zařazení V. edice do programu Ústavu pro lidovou píseň, publikoval studie o problémech historie a teorie lidové slovesnosti s důrazem na její společenskou funkci a příspěvky k metodologii jejího sběru a zpracování (vlastní sběry prováděl především na Valašsku, Zdounecku a olomoucké Hané). Od 1930 spolupracoval s muzikologem R. Smetanou, aby propojil analýzu textové a hudební složky písňového útvaru. V habilitační práci popsal metodologické zásady použité při přípravě rozsáhlé komentované edice 20 epických zlidovělých písní a jejich pramenů. Revidoval představy o tzv. vertikálním zlidovění vysoké poezie a představil stratifikaci systému lidové písně a jeho cirkulace, resp. procesů recepcce a adaptace, „vtělování“ do výrazové slovesné normy. Zároveň koncem 30. let zahájil vydávání pomocných pramenů, jež k hlavní edici shromáždil: kramářské písně, tzv. národní zpěvníky (k těmto projektům patřilo i kritické

vydání Moravských národních písní F. Sušila). Popularizační brožura *Lidová slovesnost v českém vývoji literárním* v hutné zkratce uváděla do způsobů, jimiž lidová slovesnost vstupuje do umělé literatury a hodnotově ji obohacuje v uplatnění své dvojí základní funkce, rezonanční (udržující) a regenerační, ve vztahu k literární tradici. – Jako překladatel se V., vyškolený v semináři O. Fischera moderním názorem na literární překlad (důraz na živý jazyk a tvůrčí povahu překladatelské práce), nejprve věnoval převodům z němčiny, posléze i z ruštiny, přičemž šlo především o revoluční literaturu a díla spisovatelů sympatizujících s proletářským hnutím, ale i o spisy teoretické (G. Lukács). Literárněhistorický zájem o dílo G. Kellera a podmínky jeho vzniku, podněcený již během univerzitních studií, zúročil v překladu románu Zelený Jindřich, jež doprovedl rozsáhlou úvodní studií. – V. se též podílel četnými hesly z české a německé literatury, literární teorie a estetiky na Ottově slovníku naučném nové doby.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bedřich V., Bedřich Vlk, B. Vlk, Deer, Dr. Jaroslav Vlk, Fred, Intelektuál, J. Scheiner, Jan Hrubý, Jan Volný, Jaroslav Vlk, P. Bok, P. Brok, Petr Bok, Petr Brok, Petr Brouk, Reed; -a-, B., bjv. (s J. Václavkovou), B. V., bv., -bv-, B. Vlk., -cl-, D. r., dr. br., Dr. B. V., dr. b. v., Dr. bv., dr. bv., drbv, dro, drv., -ek., -i-, -iv., K, k, -k., L, l, L., N. N., P. B., pb., R., Reed... (Rovnost), rv., R. V., V., v., v-, V. B., v. b., V-ek, □□, □□□, +. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach hradečanských kolegáků 1919–1929 (1929); Almanach Kmeny (1934–35, 1935–36, 1937–38); Avantgarda (1926, 1928–29); Bauhaus (Dessau 1929); sb. Bezručův hlas (1940); Bibliofil (1936); Časopis Matice moravské (1923, 1937); Časopis pro moderní filologii (1922, 1925, 1939–40); Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (1936–37); Čes. mysl (1928); Českosl. samostatnost, pokr. Nár. osvobození (1924–26, 1931–39); Českosl. noviny (1922–24; 1922 O kritiku); sb. Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (1937); Čin (1929–34); Čtème (1940); Das neue Frankfurt (1929); Dav (1926); Dělnické divadlo (1929); Der Sturm (Berlín 1929); Die neue Bücherschau (Berlín 1929); Disk (1925); Divadelní list (1930); Dnešek (1930); Doba (1934); sb. 20. století. Co dalo lidstvu 7 (1934, Česká literatura 20. století. Rytmus vývoje a stav, i sep.); ELK (1939); Eva (1934–35); sb. Fronta (1927); Goethův sborník (1932); Haló noviny (1935–36); Horizont (1927, 1929); Host (1924–26); Hovory o knihách (1937–39); roč. Chudým dětem (Brno, 1934 s tit. Kde domov můj, 1935 s tit. Bible a český národ, 1936 s tit. Máchovy ohlasy); Index (1929–39; 1930 Krize moderní české poezie); Internacionalnaja literatura (Moskva 1937); Jahrbuch für Volksliedforschung (Berlín 1939); sb. Janu Emle-

rovi k šedesátce (1938); sb. Jaroslavu Královi k padesátinám (1934); Jitro (1919, 1921); Kmen (1927–28); Kritický měsíčník (1939–40); Kritika (1924–25); Kulturní doba (1939); Kulturní zpravodaj (1926–27); sb. Kytka na hrob Vladimíra J. Průši (Pacov 1933); Levá fronta (1930–32; 1931 O proletářskou literaturu); Lid. kultura (1937); Lid. noviny (1922, 1934–35, 1937–40); Listy filologické (1923–24); Listy pro umění a kritiku (1933–34); Lit. noviny (1927–29, 1931, 1938, 1940; 1928 O kritice); Lit. svět (1927–28); Literatur der Weltrevolution (Moskva 1931); Magazín DP (1933–35); Magazín Tvorby (1931); sb. Mahenovi (1933); Májový list socialistického studentstva na rok 1922; Měsíc (1924, 1933–34); sb. Morava Arnu Novákovi (1941); Mor. slovo (Brno 1932); Moravskoslezská revue (Brno 1923); Moravskoslezské divadlo (Mor. Ostrava 1927–28); Mor. večerník (Olomouc 1937–40); Nár. a Stavovské divadlo (1925–26); Nár. práce (1939); Národopisný věstník československý (1924–25); Naše cesta (1930–31, 1934); Naše kniha (1936); Našinec (Olomouc 1937); kat. Nový dům (1928); sb. Nový realismus (1940); Odeon (1931); sb. O Zdeňku Nejedlém (1938); Pamětní list 8. schůzky Skupiny moravských knihomilů v Prostějově (Prostějov 1936); Panoráma (1928, 1931, 1933–35, 1937–38, 1941); Pásmo (1924–26; 1924 Marxistická estetika); Plán (1929); sb. Pocta a výzva (Brno 1934); sb. Pocta In. Arn. Bláhovi (Brno 1939); Pondělní noviny (1924–25); Pramen; Právo lidu (1937) Program D 40 (1939); Proletkult (1922); Přítomnost (1927, 1935–39); Radiojournal (1935, 1938); ReD (1927–31); Reflektor (1927–29); Ročenka Klubu sólistů Čes. divadla v Olomouci (1928); Ročenka Kruhu sólistů Městských divadel pražských (1935); Rovnost (1924–33); Rozhledy po literatuře a umění (1935–36); Rozpravy Aventina (1928–31); Rudé právo (1925–33); Rudý večerník (1928–29); Ruch (1930–31); sb. Saopštena i referati 3. Medunarodnag Kongresa Slavista (Bělehrad 1939); Savremeni pogledi (Slavonski Brod 1936); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925); Signál (1929); Slavische Rundschau (1933, 1937); Slovenské smery (Bratislava 1936); Sociologická revue (1930–33, 1935, 1937–40; 1930 Ke stavu marxistické teorie umění); Sršatec (1923); sb. SSSR v československé poezii (1936); Stavba (1926, 1927); Stavitel (1930); sb. Strážce tradice. Arnu Novákovi na památku (Praha, Olomouc 1940); Středisko (Brno 1933–34); Studentská hlídka (1914–15, 1918); Studentská revue (1921–22, mj. raná poezie); Studentský věstník (1921–22); Svět sovětů (1937); Škola měšťanská (1936); Šlehy (1926–27); sb. Španělsko v nás (Olomouc 1937); sb. Španělsku (1937); Telehor (1936); sb. Torzo a tajemství Máchova díla (1938, Společenské vlivy v životě a díle K. H. Máchy); Trn (1924); Tvorba (1925–38; 1930 K diskusi o generaci a Co bude z naší diskuse); Typografia (1928); U (1936–39); Učitel'ské noviny (1931, 1936); Var (1922–26, 1930; 1922 O nové umění); Vestnik inostranoj literatury (Moskva

1930); ant. Všemmu navzdory (Olomouc 1938); Výtvárné snahy (1929–30); Země (1921); sb. Zemské hlavní město Brno (1928); Ženské noviny (1936–39); Žijeme 1931, 1932 (1931–32); Život (1934); – posmrtně: B. V. a Jihlava (příležitostný tisk, Jihlava 1957, přetisk B); Čes. lid (1953, Veselé písničky); Estetika (1964, neznámá V. kritika Devětsilu, přetisk s komentářem O. Suse); Impuls (1967, Zápisky z let 1922–1924); sb. Kapitoly z dějin české literární historiografie (1989, stať O sebevýchově); Lit. měsíčník (1974, 1980–81, rozhlasová relace); sb. Některé aktuální otázky sociologie umění, zvláště literatury (1987, úvod k scénickému provedení Křtu svatého Vladimíra); sb. Středisko (Olomouc 1985, rozhlasová relace); Var (1950, oběžník členům Bloku). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Od umění k tvorbě (EE 1928); *Poezie v rozpacích* (EE 1930); O Františku Halasovi (E 1934); Česká literatura 20. století (1935; upr. vyd. 1974, ed. O. Mohyla); St. K. Neumann (E 1935); *Tvorba k realitě* (EE 1937); Společenské vlivy v životě a díle K. H. Máchy (E 1938 ← sb. Torzo a tajemství Máchova díla, 1938); *Přemnictví a lidová tradice* (studie, 1938); *Lidová slovesnost v českém vývoji literární* (E 1940); – posmrtně: *Deset týdňů* (EE s ant., 1946); *O české písni lidové a zlidovělé* (studie, 1950, s R. Smetanou, Sebrané spisy 6, ed. R. Smetana); *O Vítězslavu Nezvalovi* (přednáška, 1957, bibliof.); *Tvorba a společnost* (studie, 1961, Spisy 11, ed. J. Dvořák a kol.); *Literární studie a podobizny* (1962, Spisy 12, ed. J. Dvořák); *Deník. 1921–1922* (1962, ed. J. Dvořák); *O lidové písni a slovesnosti* (studie, 1963, Spisy 13, ed. J. Dvořák); B. V. o činohře českého divadla v Olomouci (stať, 1964, ed. B. Matyáš); *Knihy z Ruska a o Rusku* (výbor článků z *Rovnosti*, 1965, bibliof.); *Listy mládí* (1972, bibliof., ed. F. Valouch); *Kritické staťi z třicátých let* (1975, Spisy 14, ed. J. Dvořák, F. Valouch); *Juvenilie* (FF a PP, 1978, Spisy 15, ed. F. Valouch). – *Překlady*: B. Taut: *Nové bydlení* (1926); A. Holitscher: *Neklidná Asie* (1928, s J. Haasovou); A. Bronnen: *Film a život* (1929); L. Frank: *Ochsenfurtské kvarteto* (1930); G. Grinko: *Pětiletý plán SSSR* (1931); G. Keller: *Zelený Jindřich 1, 2* (1931); F. C. Weiskopf: *Převrat* (1932); J. Wassermann: *Co platno člověku* (1933); A. Thomas: *Katrin vojákem* (1934); K. A. Wittfogel, G. Lukács: *K marxistické estetice* (1934, pseud. Dr. Jaroslav Vlk, i usp.); F. I. Panfjorov: *Bruski 1–4* (1. 1934, s B. Burdovou, 2.–3. 1935, 1937 s F. Píškem, 4. 1938, s B. Jevtušenkem); B. Jacob: *Nové německé vojsko a jeho vůdcové* (1937, pseud. Petr Bok); H. Mann: *Přijde den. Německá čítanka* (1937, verše přel. J. Taufer); B. Kellermann: *Modrá stuha* (1940); W. Schmidtbom: *Plný život* (1940, pseud. Jaroslav Vlk); H. Fallada: *Železný Gustav* (1941, pseud. J. Scheiner); E. Strauss: *Nahý muž* (1941, pseud. Jan Volný); J. Jovkov: *Státek na hranicích* (1942, pod jm. B. Mathesia); – posmrtně: J. Knittel: *Via mala* (1946). – *Výbory*: *Tradice a modernost* (1973, ed. J. Dvořák, F. Valouch); *Tvorba a skutečnost* (1980, ed. J. Jodas); *Ruská*

revoluce a literatura (1980, ed. J. Veselý, Š. Vlašín). – *Souborná vydání*: *Sebrané spisy* (Svoboda, 1946–50, 9 sv., ed. L. Svoboda, R. Smetana, nedokonč.); *Spisy* (Českosl. spisovatel, 1961–78, 5 sv., ed. J. Dvořák, V. Pekárek, J. Václavková, F. Valouch). ■ Korespondence: J. M. Weimann: *Dva dopisy B. V.* (K. Janíčkoví z 1916, 1922), sb. *75 let gymnázia v Třebíči* (1946, s. 90); h.: *Z dopisů F. Halasovi* (z 1925–39), *Tvorba 1946*, č. 3; L. Knězek: *Listy B. V. Fraňu Královi* (z 1932–38, též listy F. Krále B. V. z 1934–38), *SLit* (Bratislava) 1958, s. 211, 339, 468; J. Mourková in *K akcím spisovatelů na obranu republiky v době Mnichova* (Obcí spisovatelů z 1938), *ČLit* 1959, s. 183; L. S. Kiškin: *Korespondencia B. V.* (do SSSR z 1938), *Slavjanskij archiv* (Moskva) 1962, s. 187 + *Pisma V. v SSSR* (z 1936–38), *Slavia* 1962, s. 42; J. Med, J. M. Weimann in B. V. a Vysočina (K. a O. Janíčkovým z 1916–22; 1962, s. 38); V. Pekárek: *Listy B. V. Zdeňku Nejedlému* (z 1921–39, též M. Nejedlé z 1936), sb. *Václavkova Olomouc 1964* (1965, s. 174); V. Černý: *První a menší hrst vzpomínek na B. V.* (Černému z 1937–40), sb. *Poslední roky B. V.* (1965) → *V zúženém prostoru* (1994, s. 83); *Z korespondence B. V.* (J. Nohovi z 1936), *Kulturní tvorba 1968*, č. 10; J. Paclt: *Korespondence přátelství a zápasů* (vzáj. kosp. s M. Poncem z 1925–27), *ČLit* 1973, s. 454; J. Šindlerová: *Z listáře B. V.* (J. Václavkové z 1933, též listy J. Kratochvíla B. V. z 1938), *Středisko* 64, 1977–80, s. 122; *Z korespondence B. V. s Josefem Horou* (Horovi z 1934–35, 1939), *Lit. měsíčník* 1980, č. 1; J. Glivický: *Z dopisů B. V. Miloslavu Novotnému* (z 1933–38), *Štafeta* 1981, č. 1; M. Kopecký: *B. V. a Stanislav Souček* (Součkoví z 1923–35), *ČMM* 1983, s. 120 + *Korespondence B. V. s Hanou Humlovo* (z 1934–39), *ČLit* 1983, s. 422; J. Šindlerová: *B. V. o Bloku socialistických spisovatelů* (skupině Blok z 1937), *Středisko* 67, 1984/85, s. 45; J. Dvořák in *Životná tradice V. Střediska* (B. Mencákoví a V. Pekárkovi z 1934), *Lit. měsíčník* 1986, č. 7; in L. Štoll: *Z kulturních zápasů* (Štollovi z 1937; 1986, s. 210, ed. Š. Vlašín). ■ **REDIGOVAL časopisy**: *Studentský věstník* (1921, č. 22–24), *Studentská revue* (1921–22, č. 1–5, s jinými), *Pásmo* (1924–26, s A. Černíkem a F. Halasem), *Šlehy* (1926–27, an., s F. Halasem), *ReD* (1927–31, s K. Teigem), *Sociologická revue* (1929–36, oddíl sociologie umění), *Index* (1929–37, s jinými), *Středisko* (1934, s B. Kilianem), *U* (1936–37, s J. Nohou a P. Jilemnickým); *sborník, katalog*: *Fronta* (1927, s F. Halasem, V. Průšou a Z. Rossmannem), *Nový dům*. *Výstava moderního bydlení* (1928, se Z. Rossmannem); *knižnici*: *Edice Indexu* (1933–38). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *SSSR v československé poezii* (1936; 1950 dopln. vyd., ed. J. Václavková); *České písně kramářské* (1937, s R. Smetanou); ant. *Všemmu navzdory* (1938, pseud. Petr Bok); *Český národní zpěvník* (1940, s R. Smetanou; 1949 dopln. vyd., Sebrané spisy 8, ed. R. Smetana); *Národní písně 1940* (1940, inedit. → *O lidové písni a slovesnosti*, 1963, s. 365); *Historie utěšené a kratochvilné člověku vše-*

líkého věku i stavu k čtení velmi užitečné (1941, pod jm. L. Čivrného); F. Sušil: Moravské národní písně s nápěvy do textu vrážděnými (1941, s R. Smetanou); – posmrtně: Český listář (1949, ed. J. Václavková); Kniha satir (1949, s D. Šajnerem); České světské písně zlidovělé 1 (1955, s R. Smetanou). ■

BIBLIOGRAFIE: A. Grund in B. V., List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 141; M. Koukalová: Přehled V. článků v Moravském večerníku, sb. B. V. 10. 1. 1897 – 5. 3. 1943 (1957); R. Smetana: Bibliografie hlavních prací B. V. a R. Smetany o lidovém zpěvu, sb. Index (1957); B. Marčák: B. V. a Rovnost (1961) + Z času boje. Bibliografický přehled činnosti B. V. a F. Halase v redakci Šlehů (1962); Š. Vlašín in Činnost B. V. v Českosl. novinách, sb. B. V. (1963); A. Neničková-Štěrbová, B. Matyáš: Bibliografie prací B. V. v časopise Tvorba, sb. Václavkova Olomouc 1962 (1964); Bibliografie díla B. V. (1967, red. S. Bartůšková, L. Hoblová, Š. Vlašín); J. Stýskal: Soupis prací B. V. o divadle, in B. V. a divadlo (1971, rozmnož.); J. Kubíček: B. V. Personální bibliografie o životě a díle, sb. B. V., spolutvůrce pokrokové kulturní politiky (1977). ■ LITERATURA: L. Svoboda: B. V. jako sociolog literatury (1947); Památník prof. B. V. (1948; přisp. V. Skála, Z. Štych, J. Václavková, J. M. Weimann); kat. Literární historik B. V. (Olomouc 1952); Häftling des Konzentrationslagers Auschwitz Nr. 94. 544 Dr. B. V. (Příloha studijní a dokumentační redakce ČTK č. 216, b. d., 1953); J. Taufer: O B. V. (1957); sb. B. V. a Jihlava (1957); Index. Vzpomínkový sborník B. V. (1957, red. O. Franěk); sb. B. V. 10. 1. 1897 – 5. 3. 1943 (1957, životopis. a bibliograf. materiál, usp. M. Nádvorník, E. Petřů, B. Smejkal, M. Šolcová); J. Dvořák, Z. Filip, F. Lón: B. V. v Olomouci a jeho boj proti fašismu (1960); K. Chvatík: B. V. a vývoj marxistické estetiky (1962); J. Med, J. M. Weimann: B. V. a Vysočina (1962); sb. B. V. (1963; přisp. J. Burian, J. Hek, J. Hrabák, M. Jelínek, D. Jeřábek, Z. Kudělka, B. Marčák, P. Pešta, M. Suchomel, O. Sus, F. Tenčík, Z. Tichá, Š. Vlašín, A. Závodský); sb. Poslední roky B. V. (1965, vzpomínkový sb.); J. Stýskal: B. V. a divadlo (1971, rozmnož.); V. Pekárek: B. V. – marxistický kritik a estetik (1972); F. Valouch: B. V. stále aktuální (1973); sb. Odkaz B. V. stále živý (1974; přisp. J. Dvořák, O. Klíčník, J. Kroha, J. Poničan, S. A. Šerlaimova, A. Šperling, L. Štoll, O. Šula, J. Taufer, J. Václavková, Š. Vlašín); sb. B. V. a úkoly marxistické kritiky. Václavkova Olomouc 1972 (1977; mj. přisp. J. Dolanský, R. F. Filipčíková, L. Hlaváček, V. Hudec, E. Petřů, O. Sirovátko, B. Skutil, K. Stuna, L. Svoboda, B. Truhlář); sb. B. V., spolutvůrce pokrokové kulturní politiky (1977; přisp. J. Bílek, M. Blahynka → Denní chléb, 1978, B. Čerešňák, J. Dvořák, H. Hrzalová, V. Hüttner, D. Jeřábek, J. Kubíček, M. Laichmann, M. Mikulíček, O. Sirovátko, B. Smejkal, L. Soldán, A. Štěrbová, Š. Vlašín); R. Lukášová: Jděte mou cestou (1979); Š. Vlašín: B. V. (1979); M. Zeman: O marxistickou syntézu (1983); Venia docendi B. V. (1983, ed. F. X. Halas); sb. Stav a úkoly

václavkovského bádání v kontextu soudobé literární vědy a folkloristiky. Václavkova Olomouc 1983 (1986; mj. přisp. M. Blahynka, M. Horáková, L. Knězek, V. Kudělka, P. Marek, E. Petřů, J. Polák, J. Skalička, J. Skutil, M. Sobotková, J. Šindlerová, J. Škamla, J. Urbanec, F. Valouch, P. Voit, M. Žitný). ■ M. Matoušek: Jak to bylo (V. odchod ze Studentské revue), Var 1923, s. 62; ● polemika Literární skupiny s B. V.: Z. Kalista, Host 2, 1922/23, s. 162; L. B. (Blatný), tamtéž, s. 163 ●; F. Götz: O literární kritice, Nár. kultura 1923, s. 94; ● polemika o generaci (v souvislosti s úvodníkem B. V. in Host 4, 1924/25, s. 1): A. H. (Hartl), NO 16. 10. 1924; A. N. (Novák), LidN 24. 10. 1924; A. Pražák, Nová svoboda 1924, s. 564 ●; J. Strakoš: Na obranu Durychovy religiozity, Tvar 1927, s. 31; ● ref. Od umění k tvorbě: A. M. Piša, Host 7, 1927/28, s. 227 → Dvacátá léta (1969, s. 284); an., Studentský časopis 7, 1927/28, s. 241; F. Götz, Lit. svět 1, 1927/28, č. 16; J. L. Fischer, Nové Čechy 11, 1927/28, s. 256 → Listy o druhých a o sobě (2005, s. 260); R., ReD 1, 1927/28, s. 359; -a (J. Hora), RP 6. 3. 1928; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 3. 1928; P. E. (Eisner), Prager Presse 18. 5. 1928; J. Strakoš, Akord 1928, s. 176 (k tomu A. N., tj. Novák, LidN 15. 7. 1928); B. Fučík, Tvar 1928, s. 234; Ž. Vodsedařek, Nová svoboda 1928, s. 251 (k V. hodnocení tvorby bratří Čapků); -rna (F. Kovárna), Signál 1, 1928/29, s. 92 ●; P. Fraenkl: O současné české literární kritice, Naše doba 35, 1927/28, s. 605; F. Kovárna: Hádání o román (reakce na V. článek v ReDu), Signál 1, 1928/29, s. 16; M. Rutte in Doba a hlasy (1929); B. Koutník: Budoucnost umění (polemika), Čin 1, 1929/30, s. 152; K. Konrad: Krize kapitalismu a souručenství (polemika), Signál 2, 1929/30, č. 22; P. Fraenkl: K vývoji novodobé české literární kritiky, RA 5, 1929/30, s. 370, 386, 397 (→ knižně 1930); -jef (J. Fučík): Krize kritérií, Tvorba 1930, s. 143; V. Běhounek: Literární kritika marxistů, Nová svoboda 1930, s. 260; ● ref. Poezie v rozpacích: G. (F. Götz), NO 11. 12. 1930; E. U. (Urx), Tvorba 1930, s. 778, 799, 817 → Za pravdu a mír (1954, s. 100) a V prvních řadách (1962, s. 22); F. O. Navrátil, Čin 2, 1930/31, s. 683; vbk. (V. Běhounek), Nová svoboda 1931, s. 64; L. Štoll, Levá fronta 1931, č. 8 → Z bojů na levé frontě (1964, s. 399) ●; v. (V. Běhounek): Zpověď dítěte svého věku, Nová svoboda 1931, s. 148; V. Černý in Historický materialism jakožto umělecká kritika, Čin 2, 1930/31, s. 292, 318, 368; Z. H. Matyšek: ref. o přednášce B. V. Literatura a doba, Středisko 2, 1931/32, s. 197; ● polemika o dílo J. Wolkra a názory B. V. (J. Wolker a proletářská poezie, LUK 1934, s. 87): AMP. (A. M. Piša), PL 4. 5. 1934; V. Nezval, K. Teige: Hovory o Wolkerovi, Doba 1, 1934/35, s. 68, 86; ● ref. Česká literatura 20. století (sb. 20. století): A. N. (Novák), LidN 7. 8. 1934 (k tomu J. Rybák, Tvorba 1934, s. 215); G. (F. Götz), NO 21. 8. 1934; F. X. Šalda, ŠZáp 7, 1934/35, s. 26 → Z období Zapisníku 1 (1987); A. Pražák, Naše věda 1935, s. 73 ●; ● ref. O Františku Halasovi: A. N. (Novák), LidN 17. 12. 1934; B. F. (Fučík), LUK 1935, s. 56 → Kritické

- přležitosti 2 (2002); jbs (J. B. Svrček), LidN 24. 8. 1935 ●; ● ref. St. K. Neumann: B. Slavík, Lumír 61, 1934/35, s. 534; P. E. (Eisner), Prager Presse 14. 6. 1935; VF, NO 15. 6. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 6. 7. 1935; P. Fraenkl, LidN 21. 8. 1935; B. Polan, Čin 1935, s. 245; A. Grund, Rozhledy 1935, s. 178; J. Mukařovský, SaS 1935, s. 251; -jip-, Tvorba 1935, s. 499; M. Hlávka, Studentský časopis 15, 1935/36, s. 28; m. n. (M. Novotný), LidN 17. 4. 1936; O. Králík, LUK 1936, s. 226; K. J. (Jiříček), U 1936, s. 188 ●; ● ref. Česká literatura 20. století: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 43, 1934/35, s. 311; K. Polák, PL 13. 8. 1935; F. U. (Urban), Tvorba 1935, s. 395; V. Černý, LitN 8, 1935/36, č. 1 (k tomu F. Dvorský, Tvorba 1935, s. 686; odpověď V. Černý, LitN 8, 1935/36, č. 4) ●; T. Vodička in Poznámky k české literární kritice, Řád 1936, s. 146; ● ref. Tvorbou k realitě: G. (F. Götz), NO 17. 6. 1937; V. Černý, LidN 21. 6. 1937; r., RP 16. 7. 1937; AMP. (A. M. Píša), PL 1. 9. 1937 → Tricátá léta (1971, s. 224); A. Machander, Rozhledy 1937, s. 243; V. Peckárek, U 1937, s. 301 → Literatura a skutečnost (1962) ●; ● ref. ed. České písně kramářské: M. Novotný, LidN 15. 7. 1937; P. E. (Eisner), Prager Presse 21. 10. 1937; M. Hýsek, Venkov 31. 10. 1937; K. P. (Polák), PL 12. 11. 1937; P. Bogatyřev, LidN 16. 11. 1937; J. R., Rozhledy 1937, s. 256; ST (J. Strnadel), Čin 1938, s. 11; V. S., Akord 1938, přil. O knihách 1, s. 14; D. Čyževskij, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1942, s. 210 ●; R. Habřina: Otevřený list B. Václavkovi (polemika s V. výběrem z čes. literatury pro revue (sopremeni pogledi), Kolo 1937, s. 70; lš. (L. Štoll): Poznámka k jedné kritice (k V. hodnocení románu J. Weila Moskva-hranice), RP 8. 4. 1938; ● ref. Písemnictví a lidová tradice: N. (S. K. Neumann), Lid. kultura 1938, č. 13; M. N. (Novotný), LidN 4. 9. 1938; K. P. (Polák), PL 8. 9. 1938; O. F. B. (Babler), Archa 1938, s. 289; ne (A. Novák), LidN 2. 2. 1939; J. F., Akord 1939, s. 13; L. Svoboda, Sociologická revue 1940, s. 93 ●; ● ref. Společenské vlivy v životě a díle K. H. Máchy: V. Černý, KM 1938, s. 277; A. N. (Novák), LidN 7. 5. 1939; A. Škarka, ČCH 1939, s. 153; K. P. (Polák), Naše věda 1941, s. 158 a 1942, s. 139 ●; ● ref. Lidová slovesnost v českém vývoji literárním: V. Š. (Šmilauer), ČMF 26, 1939/40, s. 489; J. Bělič, Naše zprávy 1940, č. 16; J. V., LitN 1940, s. 70; V. Stupka, Kolo 1940, s. 111; jb. (J. Bartoš), Nár. práce 16. 6. 1940; A. Jedlička, SaS 1940, s. 236; IN. A. B. (I. A. Bláha), Sociologická revue 1940, s. 94; B. Slavík, LidN 12. 2. 1940 ●; ● ref. ed. Český národní zpěvník: J. Racek, ČMM 63/64, 1939/40, s. 435; V. Martínek, Moravskoslezský den 2. 6. 1940 → Živné zdroje (1972, s. 168); J. Veltruský, SaS 1940, s. 231; M. Novotný, LidN 27. 5. 1940; VS (S. Vrbík), Archa 1940, s. 274; M. Hýsek, Venkov 8. 9. 1940; J. Rey, Akord 8, 1940/41, s. 183 ●; J. Veltruský: Kramářské písně a dramata, SaS 1941, s. 98; K. P. (Polák): ref. ed. Historie utěšené a kratochvilné..., Nár. práce 23. 6. 1942; ● nekrology: F. Trávníček, Rovnost 10. 6. 1945; J. J. Pospíšil, RP 20. 6. 1945; V. Černý, KM 1945, s. 9 + Kvart 4, 1945/46, s. 21; D. Šajner, Svět v obrazech 1945, č. 13; A. M. Píša, Doba 1, 1945/47, s. 20; J. Drábek, Panoráma 21, 1945/46, s. 85; S. Krupka, Knihovna 1, 1945/46, s. 65; A. Grund, List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 141; L. Rezníček, adm. 75 let gymnázia v Třebíči (1946, s. 86); L. Svoboda, Naše věda 1947, s. 205 ●; -tn- (F. Tenčík): B. V. nás učil rozumět literatuře, Blok 1, 1945/46, přil. P, s. 74; B. Koutník: B. V., socialistický kritik, Lid. kultura 1946, č. 2 + Vzpomínka na V., Práce 10. 1. 1946; ● k 49. výr. nar.: J. Morák, Mladá fronta 10. 1. 1946; F. Pišek, Rovnost 10. 1. 1946; J. Taufer, RP 13. 1. 1946; Tvorba 1946, č. 3 (vzpomínkami přispěli J. Taufer, L. Čivrný, S. K. Neumann → sb. Poslední roky B. V., 1965, K. Konrád, A. Černík, L. Svoboda) ●; L. Svoboda: B. V. jako sociolog literatury, Tvorba 1946, č. 3; J. S. (Spilka) in B. V.: Deset týdnů (1946); ● ref. Deset týdnů: V. Běhounek, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 32; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 53, 1946/47, s. 281; rek (V. Kocourek), RP 5. 3. 1947; G. (F. Götz), NO 12. 4. 1947; K. Bodlák, Lid. kultura 1947, č. 5; vpa (V. Pazourek), Svob. noviny 24. 8. 1947; Lin. (J. Linhart), KM 1947, s. 152; F. Vodička, SaS 10, 1947/48, s. 249 ●; ● k 50. výr. nar.: V. Kocourek, RP 10. 1. 1947; G. (F. Götz), NO 10. 1. 1947; K. P. (Polák), PL 10. 1. 1947; L. Čivrný, Tvorba 1947, s. 47; L. Svoboda, Naše věda 1947, s. 205 ●; J. Václavková: Jak B. V. změnil jméno, RP 5. 3. 1947; L. Svoboda in B. V.: Písemnictví a lidová tradice (1947) + in B. V.: Česká literatura 20. století (1947); L. Holý: ref. Písemnictví a lidová tradice (1947), Slovesná věda 1, 1947/48, s. 154; L. Čivrný: B. V. a problém průbojnosti, Svob. noviny 5. 3. 1948; J. Václavková: Poslední setkání, tamtéž; Z. Štich: Rozlučování s Hrdinou, LidN 5. 3. 1948; F. O. Navrátil: Tři fáze dr. B. V., Kytice 1948, s. 358; L. Svoboda. Dva marxističtí literární teoretikové – B. V. a J. Fučík, Almanach Kmene 1948, s. 55; A. Pražák: V. a Hrdina, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 208; L. Svoboda in B. V.: Od umění k tvorbě (1949); J. Václavková, R. Smetana in ed. Český národní zpěvník (1949); M. Maralík, D. Šajner in ed. Kniha satir (1949); J. Hrubeš: ref. ed. Kniha satir, LF 1949, s. 278; ● ref. ed. Český listář: I. Pfaff, ČCH 50, 1947/49, s. 249; J. Hrubeš, LF 1950, s. 225 ●; R. Smetana in B. V., R. Smetana: O české písni lidové a zlidovělé (1950); J. Václavková in ed. Historie utěšené a kratochvilné... (1950); J. Hrubeš: V. plány z posledních dvou let jeho života, Slovesná věda 1951, s. 70; ● ref. O české písni lidové a zlidovělé: O. Sirovátka, LF 1951, s. 305; A. Gregor, VVM 1952, s. 144 ●; J. Skácel: Čistý štít, Rovnost 10. 1. 1952; F. Tvrdoň: Příklad B. V., Učitel'ské noviny 1952, č. 3; ● k 10. výr. úmrtí: an., RP 5. 3. 1953; Z. Roubíček, Mladá fronta 5. 3. 1953; bs (B. Slavík), LD 5. 3. 1953; F. Soldan, Svět v obrazech 1953, č. 9; J. Václavková, Květy 1953, č. 10; J. Lang, LitN 1953, č. 11; J. V. Pleva, NŽ 1953, s. 493; M. Pujanová, tamtéž → Vyznání a úvahy (1959, s. 77); O. Skalníková, ČL 1953, s. 55 ●; L. Kundera: Šlehy – zapomenutá kapitola z činnosti F. Halase a B. V., ČMM 1953, s. 319; J. Hrabák: B. V. jako literární vědec, NŽ 1953,

s. 475; F. Tvrdoň: K práci B. V. (v olomoucké Studijní knihovně), tamtéž, s. 505; Z. dopisů Z. Nejedlého, Var 1953, s. 626; K. Konrád: B. V., in Perokresby (1953) → Nevzpomínky (1963, s. tit. Ilegální František Hrdina); J. Hrubec: Zamyšlení nad dílem B. V., NŽ 1954, s. 311; P. Jilemnický: Z dopisů B. V., in Bojuje se mečem (1954, s. 77); K. Hanzlíková: B. V. a sovětská literatura, Sovětská literatura 1955, s. 394 (k tomu J. Petrmichl, LitN 1955, č. 42; M. Drozda, Praha–Moskva 1956, s. 119); ● ref. ed. České světské písně zlidovělé: I. Janáčková, ČL 1956, s. 276; K. Vetterl, Českosl. etnografie 1957, s. 95; V. Karbusický, V. Pletka, Hudební rozhledy 1957, s. 636 ●; ● k 60. výr. nar.: J. Václavková, Večerní Praha 5. 1. 1957; Lsk. (M. Laiske), Obrana lidu 10. 1. 1957; J. Rybák, RP 10. 1. 1957; J. Taufer, Tvorba 1957, č. 2; A. Jelínek, LitN 1957, č. 3; L. Štoll, Praha–Moskva 1957, s. 67 → Tvárou ku skutečnosti (Bratislava 1962, s. 360); V. Pekárek, Kultura 1957, č. 2; D. Šajner, NŽ 1957, s. 58 ●; Z. K. Slabý: B. V. a brněnská kulturní levice (rozhovor se Z. Rossmannem), NŽ 1957, s. 53; J. Václavková: Šli jsme k horníkům, Rovnost 3. 2. 1957; L. N.: B. V. a moderní kultura, Výtvarná práce 1957, č. 15; M. Koukalová: Činnost B. V. v kulturní rubrice Moravského večerníku, ČLit 1957, s. 353; L. Kundera: V. a Halas, NŽ 1957, s. 732; R. Smetana: Václavkovské vzpomínání, Tvorba 1958, s. 235; J. Holický, J. Václavková in B. V.: Deset týdnů (1958); J. Dvořák: B. V. v boji proti fašismu, za Sovětský svaz, Stráž lidu 25. 11. 1958 + Mahen a V., tamtéž 30. 5. 1959 + Jubileum V. Indexu, HD 1959, s. 427; V. Pekárek: K bojům o socialistický realismus (obs. dopisy K. Konrada B. V. z 1934), Tvorba 1959, s. 10; K. Chvatík: B. V. jako teoretik socialistického realismu, ČLit 1960, s. 167 + in Problematika vzniku marxistické estetiky v Československu, Filozofický časopis 1960, s. 584; J. Václavková: B. V. jako novinář, Českosl. novinář 1960, s. 138; J. Skácel: Oč V. prosil, HD 1961, s. 216; B. Marčák: Kritikův vztah k životu, Nová mysl 1961, s. 124 + K opomíjené činnosti B. V. v stranickém tisku, ČLit 1961, s. 195; K. Bundálek: Z historie brněnské divadelní levice + V. divadelní kritiky, Divadlo 1961, s. 361, 540; J. Dvořák, Z. Filip: V. politické využívání lidové slovesnosti, J. Dvořák: B. V. – Marie Pujmanová, příklad spolupráce kritika s autorem, oboje sb. Václavkova Olomouc 1960 (1961); V. Pekárek: B. V., in B. V.: Tvorba a společnost (1961) → Literatura a skutečnost (1962) a Díla a osobnosti (1977); ● ref. Tvorba a společnost: K. Chvatík, HD 1961, s. 260; S. Šmatlák, Slovenské pohľady (Bratislava) 1961, č. 9; F. Buriánek, Plamen 1961, č. 10; E. Lukeš, Tvorba 1962, s. 100; R. Pytlík, ČLit 1962, s. 235 ●; V. Dostál: Teoretik nového realismu, Kultura 1962, č. 2 → V tomto znamení (1975); V. Forst: Příkladný život a dílo, Tvorba 1962, č. 2; K. Chvatík: B. V., Kulturněpolitický kalendář 1962, s. 187; B. Marčák: K hlavním stránkám kritické činnosti a žurnalistiky B. V. v brněnské Rovnosti, sb. Brno v minulosti a dnes 4 (1962, s. 20); J. Taufer in Strana, lidé, pokolení (1962); J. Dvořák in B. V.: Deník.

1921–1922 (1962); V. Pekárek: B. V., marxistický literární kritik a estetik, in B. V.: Literární studie a podobizny (1962) → Díla a osobnosti (1977); ● ref. Literární studie a podobizny: Z. Kožmín, Plamen 1962, č. 11; J. Brabec, LitN 1962, č. 32 ●; B. Smejkal: B. V. a Studijní knihovna v Olomouci, sb. Knihovna 3 (1962); J. Dvořák: B. V. v Olomouci, Severomor. kalendář 1962, s. 19 + Pracovní plány B. V. z doby okupace, Červený květ 1963, s. 95 + Cesta B. V. ke studiu lidové písně slovesnosti, sb. Václavkova Olomouc 1961 (1963, s. 391); L. Knězek: Knihy okolo B. V., Mladá tvorba 1963, č. 3; M. Nosek: Programové úsilí o český socialistický realismus, ČLit 1963, s. 111; K. Chvatík: Vědomí souvislosti, HD 1963, s. 143; M. B. (Blahynka): B. V., LitN 1963, č. 46; R. Smetana, J. Dvořák in B. V.: O lidové písní a slovesnosti (1963); J. Skutil: B. V. a starší česká literatura, Vlastivědný zpravodaj Třebíč 1963, č. 2; O. Sus: Neznámá V. kritika Devětsilu, Estetika 1964, s. 342; M. Majerová: Setkání v temnotě, Plamen 1964, č. 3 → sb. Poslední roky B. V. (1965, s. 147); J. Dvořák: Příklad moderního kulturního pracovníka, alm. Oheň (1964); P. Pešta: Dvě poznámky k vývoji V. světového názoru a jeho pojetí úkolů literárních, J. Hek: Poznámky k redaktorské a kulturně organizačské činnosti B. V., D. Jerábek: K V. činnosti divadelněkritické, A. Závodský: V. divadelní kritiky v Indexu, Š. Vlašín: B. V. a surrealismus, L. Lantová, M. Nosek: Od levé avantgardy k socialistickému realismu, M. Nosek: K V. pojetí socialistického realismu, F. Tenčík: B. V. a četba mládeže, A. Lařáková: O V. vztahu k dílu Petera Jilemnického, L. Knězek: B. V. a pokroková slovenská literatura, J. Števec: Tri poznámky k aktuálnosti V. diela, R. L. Filipčíková: V. v Sovětskom sojuze, A. Václavík: V. hodnocení sovětské literatury 30. let..., L. Matlochová: V. vztah k literatuře německé emigrace, L. Lantová: V. kritiky z počátku okupace, J. Kňourek: Příspěvek k poznání jazyka některých prací B. V., J. Dvořák: Výbor z listů S. K. Neumanna B. Václavkovi + Korespondence Ivana Olbrachta B. Václavkovi, V. Mayer: Index a kulturní politika 30. let aj., vše sb. O marxistické kritice let třicátých. Václavkova Olomouc 1962 (1964); J. Dvořák: Blok socialistických spisovatelů před 25 lety, Červený květ 1964, s. 94; F. Svejkoský: ref. O lidové písní a slovesnosti, ČLit 1964, s. 314; V. Mayer: Vztah Indexu k literatuře pro mládež, SPI Ústí n. Lab. 1964, s. 35; J. Václavková: Podepisoval se REED, Rovnost 21. 8. 1965; J. Bílek: K historii brněnské Devětsilu, ČLit 1965, s. 76; V. Pletka: Význam V. Českých písní zlidovělých v naší folkloristice a problém dokončení jejich edice z hlediska současných potřeb, sb. K soudobé problematice zlidovělých písní. Václavkova Olomouc 1964 (1965); A. Kába: Večerní probuzení (o vojenské službě B. V. v Jihlavě), Jiskra 13. 5. 1966; J. Jirsa: Dobové hodnocení V. Poezie v rozpacích, ČLit 1966, s. 111; P. Pešta in Levicové satirické časopisy ve dvacátých letech, Š. Vlašín: B. V. v kulturní rubrice Národního osvobození (1924–1933),

J. Stýskal: V. podíl na kulturní rubrice Národního osvobození (1933–1939) a Lidových novin (1938–1940), vše sb. K demokratické literární publicistice 1918–1945. Václavkova Olomouc 1966 (1967); ● k 70. výr. nar.: M. Novotný, LD 8. 1. 1967; R. Lukášová, Rovnost 9. 4. 1967; F. Buriánek, Impuls 1967, s. 296 ●; J. Dvořák: Adresát B. V. (úryvky z dopisů J. L. Fischera, F. X. Šaldy, K. Teiga, P. Jilemnického), Kulturní noviny 1968, č. 10; I. Možný: B. V. jako sociolog masové kultury, Sociologický časopis 1968, s. 362; V. Dostál in sb. Avantgarda známá a neznámá 3. Generační diskuse (1970); V. Pekárek: O B. V., Tvorba 1971, č. 16; J. M. Weimann: Kroměřížská epizoda B. V., Zpravodaj města Kroměříže 1971, s. 120, 140; L. Svoboda: V. pokusy o sociologii literatury, Sociologický časopis 1971, s. 483; J. Dvořák: B. V. a Levá fronta, ČLit 1971, s. 157; M. Suchomel: B. V. a některé otázky marxistické estetiky, Universitas 1971, č. 4; D. Jeřábek: Z bojů a zápasů B. V. o nový divadelní styl, tamtéž; M. Laichmann in Brněnská levá fronta 1929–1933 (1971); V. Pletka: Výzkum odkazu B. V. pro další rozvoj marxistické folkloristiky, ČL 1971, s. 321; R. Filipčikova: Odkaz kritika-marxisty, Tvorba 1972, č. 40; A. Šperling: O působení brněnské levicové inteligence in Rousínově ve třicátých letech, Zprávy Muzea Vyškovska 1972, s. 3; J. Dvořák: Poslední měsíce života B. V., Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci (1972, s. 12) + B. V., Nová mysl 1973, s. 764; D. Šajner: Vzpomínka na B. V., Lit. měsíčník 1973, č. 5; J. Václavková: Portrét B. V. od Maxe Švabinského, Zpravodaj města Kroměříže 1973, č. 5 + Veliká láska B. V., Rovnost 17. 11. 1973; O. Sirovátka: B. V. a péče o lidovou píseň, Národopisné aktuality 1973, č. 1; V. Sedlák: Tři silné kořeny (B. V., B. Šmeral a K. Gottwald), sb. Brno – Poznaň (1973, s. 79); F. Buriánek: Literárněvědný odkaz marxistické kritiky třicátých let, sb. Aktuální problémy literární vědy (1973, s. 47); H. Mírvaldová (Šmahelová): Pohádka a literatura v názorech uměleckokritické publicistiky meziválečného období, ZM 1973, s. 600; J. Taufer in SSSR a my (1973) + B. V., in Úděl a díla (1973, s. 41); D. Jeřábek: B. V. a problémy socialistického umění, sb. Padesát vítězných let (1973); M. Suchomel: B. V. a některé otázky marxistické literární kritiky, tamtéž; V. Dostál: Pravda předchůdců. K domácím kořenům teorie socialistického realismu, RP 9. 5. 1974 → V tomto znamení (1975, s. 74); Š. Vlašín in Od idylly k boji. Wolkrova Těžká hodina a její ohlas v kritice, ČLit 1974, s. 105; F. X. Halas: Habilitace B. V. na naší univerzitě, Universitas 1974, č. 1; L. Štoll: Zrození kritika marxistického typu, in Socialismus a osobnosti (1974, s. 133); J. Bílek: Entrefilety (Kulturněpolitická žurnalistika B. V. in Rovnosti), Rovnost 18.–21. 2. 1975 + Z dějin našeho deníku: Satirický časopis Šlehy za V. redakčního působení v letech 1926–1927, Rovnost 29. 7. – 1. 8. 1975 + B. V. o sovětské literatuře a Sovětském svazu na stránkách brněnské Rovnosti (1926–1928), VVM 1975, s. 150; V. Dostál: Pojem a problém synté-

zy v české marxistické estetice, Tvorba 1975, č. 6 → V tomto znamení (1975, s. 623); J. Dvořák: Neumannova cesta od Levé fronty k Bloku socialistických spisovatelů, Lit. měsíčník 1975, č. 7 + S. K. Neumann B. Václavkovi (dopisy z 1936–38), tamtéž, č. 10 + in B. V.: Kritické stati z třicátých let (1975); H. Kunstmann a George Bouron (J. Opelík) in U (Würzburg 1975, Analecta Slavica 10, úvod k reprintu čas.); T. Vlček: Programy českého výtvarného umění let dvacátých, Estetika 1975, s. 212; V. Dostál in Směr Wolker (1975); J. Bílek: B. V. in Rovnosti, ČLit 1976, s. 222; J. Jodas: B. V. o Jiřím Wolkrovi, Štafeta 1976, č. 4; B. V. a Prostějov, tamtéž; R. Smetana: Vzpomínka na B. V., tamtéž; M. Suchomel: V. a Lunačarskij, sb. Literatura, umění a revoluce (1976); Š. Vlašín: V. koncepce socialistického realismu a některé naše aktuální problémy, J. Jodas: K internacionálním kořenům V. koncepce socialistického realismu, M. Suchomel: Recepte a koncepce. K syntetickému pojetí socialistického realismu v české marxistické kritice třicátých let, vše sb. O socialistickém realismu. Václavkova Olomouc 1973 (1976); L. Soldán: „Španělsko v nás“ (B. V. a Španělsko 1936–38), Rovnost 4.–12. 1. 1977; J. Walterová: K odkazu B. V. (vzpomínky F. Priestera, M. Resové, F. Píška), Brněnský večerník 10. 1. 1977; J. Hrabák: Literárněvědné dílo B. V., Universitas 1977, č. 1; B. Čerešňák: B. V. – výrazná osobnost dělnického hnutí v Brně, tamtéž, č. 3; J. Dvořák: k 75. výr. nar., Lit. měsíčník 1977, č. 4 + Z listáře Bloku socialistických spisovatelů (dopisy J. Kratochvíla, J. Nohy, V. Pekárka, J. Taufera), tamtéž; V. Kolár: K V. pojetí stranickosti literatury, ČLit 1977, s. 457; M. Zeman: K V. vývoji od stupně předsovětského k sovětskému, ČLit 1977, s. 461; V. Pekárek: Literární skupina Blok, Lit. měsíčník 1977, č. 1; D. Šajner: Malé vzpomínání, Lit. měsíčník 1978, č. 6; L. Soldán: V. kulturněpolitická publicistika na obranu demokratického Španělska, VVM 1978, s. 22; Š. Vlašín: Geneze českého socialistického realismu, sb. Prameny. Utváření teorie socialistického realismu v české meziválečné literatuře (1978); F. Valouch in B. V.: Juvenilie (1978); L. Svoboda: Teoretické úvahy v časopise U Blok, F. Valouch: Poznámky k metodě V. recenzí z 30. let, J. Peterka: V. pojetí rozpornosti literárního díla, E. Petruž: V. pojetí kulturního dědictví v období humanismu a jeho význam pro vývoj české literární vědy po r. 1945, J. Skalička: B. V. o St. K. Neumannovi, J. Jodas: K německým zdrojům ve V. teoretické a kritické práci třicátých let, L. Mašata: K názorům B. V. na osobnost a dílo Karla Čapka, O. Sirovátka: Nejedlý a V. o funkci lidové kultury v současné společnosti, V. Podhorná: Některé prostředky kondenzace v odborném stylu B. V., vše sb. Tradice české meziválečné kritiky a budování socialismu v Československu. Václavkova Olomouc 1975 (1978); J. Jodas: Die literarische Gruppe Blok und die deutschen antifaschistischer Schriftsteller, sb. Wissenschaftliche Konferenz Die Beziehungen der deutschen antifaschistischen Literatur zur ČSR und

die Probleme der Bündnispolitik (1979, s. 183); P. Pešta: K historii Skupiny literárních a výtvarných dělníků (z dopisů J. V. Plevy B. V. z 1928–30), ČLit 1979, s. 242; L. Soldán: V. Juvenilie, ČLit 1979, s. 169 + B. V. v Sociologické revui 1930–1933, tamtéž, s. 381; M. Zeman: Ještě k Urxově kritice B. V., ČLit 1979, s. 72 + Realismus jako činitel syntézy, sb. Vztahy a cíle socialistických literatur (1979) + Na okraj V. a Lu Märtenové pokusu o marxistickou syntézu, ČLit 1980, s. 13; J. Glivický: Bohumír Lífka vzpomíná na B. V., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1980, s. 111; Rozhovor s R. Smetanou, Opus musicum 1980, č. 8; J. Dvořák in B. V.: Tradice a modernost (1980) + in B. V.: Tvorba a skutečnost (1980); Š. Vlašín: Systematik a syntetik meziválečné české marxistické kritiky, in B. V.: Ruská revoluce a literatura (1980); E. Ryšavá: Německá předloha písně „Po půl noci, dřív než kohout“ (příspěvek ke studii B. V.), ČNM, ř. hist., 149, 1980/81, s. 171; V. Linhartová: Podíl „U“ Bloku na formování metody socialistického realismu, Slavica Slovaca (Bratislava) 1980, s. 147 + Úsilí B. V. o vytvoření teoretické základny pro zformování metody socialistického realismu, SPPF Brno, sv. 75, ř. jazyk. a lit., 1981, č. 13, s. 93; Š. Vlašín in Druhá vlna české proletářské literatury, Tvorba 1981, č. 2; J. Dvořák: Na okraj činnosti B. V. v r. 1933, Lit. měsíčník 1981, č. 5 + in Jiří Taufer a vznik Bloku socialistických spisovatelů (obs. části dopisů J. Taura B. V. z 1934–36), tamtéž, č. 6 + Dokument o spolupráci Jiřího Taura s B. V. roku 1934 (dopis J. Taura B. V. z 1934), tamtéž + Dokument k dějinám marxistické kritiky let třicátých (dopis O. Stibora B. V. z 1938), tamtéž, č. 10; V. Pekárek: Plán posledního ročníku V. časopisu Blok – U, Lit. měsíčník 1982, č. 7; M. Zeman: B. V., D. Hodrová: K vývoje logice románových koncepcí, V. Königsmark: Marxistická kritika dramatu, vše sb. Spoluvytvářet pravdu zítřka (1982); J. Hrabák in Život s literaturou (1982); R. Pytlík in Česká literatura v evropském kontextu (1982, stať Dvojí syntéza v české literatuře – o F. X. Šaldovi a B. V.); Š. Vlašín: Kritický typ Fučíkův a V., Novinář 1983, č. 5; M. Kopecký: Nejen vina a smrt (o studiích z ročenek Chudým dětem), sb. Literární Blouvy nad Svitavou 1982, sv. 1 (1983); L. Soldán: B. V. a svět hudby, sb. Hudba a literatura (1983); J. Peterka in Metamorfózy tradice (1983); J. V. Pleva: Od bible ke komunismu, Rovnost 11. 8. 1984; M. Fronková: Poznámky k obsahové náplni časopisu Levá fronta, Sešity novináře 1984, č. 2; R. Smetana: Vzpomínka na habilitaci B. V., Universitas 1984, č. 2; M. Zeman: Ke kritice takzvaného strukturalistického marxismu v literární vědě, ČLit 1984, s. 393; L. Soldán: Meziválečná marxistická kritika v boji proti fašismu, J. Šindlerová: Protifašistické aspekty korespondence B. V. Františku Halasovi (s úryvky V. dopisů), J. Špičák in Týden sovětské kultury v Olomouci 1935 a jeho význam v boji proti fašismu, vše sb. Česká a slovenská literatura 1930–1980 v boji proti fašismu a válce. Václavkova Olomouc 1981 (1984); J. Šindlerová: B. V.

a Blok socialistických spisovatelů, Středisko 67, 1984 (1985), s. 45; Š. Vlašín: V. odkaz naší kritice, Universitas 1985, č. 6 + V. edice renesančních rozprávek, SPPF Brno, ř. D – lit. vědná, 1985, č. 32; D. Jeřábek: B. V. a E. F. Burian, tamtéž, s. 161; J. M. Weimann: Náš profesor, Rovnost 24. 10. 1986; Š. Vlašín: Vztah B. V. k sovětské literatuře, sb. Slavica v českém a slovenském literárním vývoji (1986, rozmnož.); J. Šindlerová: B. V. a Blok socialistických spisovatelů, sb. Stav a úkoly literární vědy v Severomoravském kraji a úkoly mladé generace, Václavkova Olomouc 1980 (1986, s. 133); J. Dvořák: Občan B. V., Lit. měsíčník 1986, č. 4 + Z literární pozůstalosti (obs. dopis J. Taura B. V. z 1935), Nová svoboda 21. 1. 1987; M. Zeman: B. V. a estetika Devětsilu, Estetika 1987, s. 2; K. Growka: Příspěvek k berlínskému období B. V., VVM 1987, s. 155; O. Sirovátka: Podněty B. V. pro současnou folkloristiku, Národopisné aktuality 1987, s. 217 → Folkloristické studie (2002); J. Skalička: Havlíčkova parodie Tys bratr náš, AUP Olomouc. Philologica 55, Studia bohemia 1987, s. 27; J. Jodas: K V. estetické koncepci 20. let, J. Šindlerová: O definitivní realizaci V. knihy Poezie v rozpacích, L. Soldán: Socialistický anebo kritický realismus, J. Dvořák: V. interpretace Havlíčkova Křtu svatého Vladimíra, O. Sirovátka: Sociologické rysy ve V. pojetí lidové písně, V. Pletka: Má naději, že bude vydána ještě před rokem dva tisíce? (o dokončení V. edice zlidovělých přání), vše sb. Některé aktuální otázky sociologie umění, zvláště literatury, Václavkova Olomouc 1986 (1987); I. Pfaff: Kampaň proti „formalismu“ v české levicové kultuře 1936–1938, Svědectví 21, 1987/88, č. 81; H. Bretfeldová: Filozofická problematika na stránkách Indexu, SPPF Brno, ř. B – filoz., 1988, č. 35; J. Dvořák: B. V. a F. X. Šalda, Lit. měsíčník 1989, č. 2; J. Dvořáková-Šindlerová: Interní diskuse a kolize uvnitř Bloku socialistických spisovatelů, sb. Historická Olomouc a její současné problémy (1989, s. 327); J. Jodas: B. V. als Interpret und Kritiker des deutschen Expressionismus, AUP Olomouc. Philologica 60. Germanica Olomucensia 1989, s. 35; Z. Bodlák: V. koncepce socialistického realismu a Taufrův tvůrčí vývoj, Z. Bastlová: B. V., A. Novák a J. Hrabák k otázce mezníku literatury 20. století, V. Václavěk: Děťství s B. V., vše sb. Kapitoly z dějin české literární historiografie, Václavkova Olomouc 1987 (1989); J. Dvořák in K nárysu literární kritiky na Moravě v letech 1918–1938, J. Kubíček: Literární kritika v denním tisku v meziválečném období, N. Siegllová: B. V. ke kritice dětské literatury, J. Poláček: B. V. a Vladislav Vančura (→ Tvorba a recepcce, 2003, s. 45), vše sb. Kurt Konrad... a literární kritika na Moravě v letech 1918–1938 (1989); V. Kostřica: Časopis Čin o ruské a sovětské literatuře, AUP Olomouc. Philologica 61. Slavica 7, 1990 (1991), s. 67; O. Sus in Estetické problémy pod napětím (1992, studie Estetické autonomie v české levé avantgardě ← rozšíř. s upr. tit., sb. B. V., 1963); J. Jodas: Rozpaky nad Poezií v rozpacích, AUP Olomouc. Philologica 65. Studia

Václavek

bohemica 6, 1992 (1993), s. 129; I. Pfaff in Česká levice proti Moskvě 1936–1938 (1993); J. Dvořák in J. L. Fischer v kontextu kritiky let dvacátých, sb. Hledání řádu skutečnosti (1994); M. Lešek: O dialektickou metodu, *Obrys–Kmen* 1997, č. 1; J. Dvořák: B. V. a rok 1938, *Naše pravda* 1998, č. 10; A. Hájková: Přátel na život a na smrt (P. Jilemnický a B. V.), *Tereziánské listy* 1999, s. 85; F. Halas in *Dopisy. Dílo* 6 (2001, dopisy B. Václavkovi z 1925–38; též doslov L. Kundery); I. Pfaff in *Ohlas stalinské kampaně proti „formalismu“ v české levicové kultuře, Slovanský přehled* 2002, s. 387; J. Dvořák: ke 105. výr. nar., *Naše pravda* 2002, č. 1 + *Polistopadová likvidace dědictví B. V. na Univerzitě Palackého a její útlum v Olomouci, Zpravodaj Výboru národní kultury* 2002, č. 3 + *Příklad dělnosti a koncepce socialistické levice (B. V. a J. Fučík)*, *Zpravodaj Výboru národní kultury* 2003, č. 1; H. Kábová: B. V., literární historik a folklorista, *Akademický bulletin* 2003, č. 2; B. V. – literární historik, kritik a novinář (obs. úryvky z konceptů dopisů Ó. Ľysohorského B. V., red. K. Janásová), *Zpravodaj Centra Ondry Ľysohorského* 2003, č. 2; V. Beranová: B. V. – aktuální inspirace, *Zpravodaj Výboru národní kultury* 2004, č. 4; I. Pfaff in *U-Blok a zápas o „socialistický realismus“ v českém umění, Tvar* 2005, č. 7; J. L. Fischer in *Listy o druhých a o sobě* (2005).

dvo

Matouš Václavek

* 29. 9. 1842 *Malá Lhota* (Lhotka) u Zlína

† 3. 12. 1908 *Vsetín*

Sběratel a vydavatel valašských pohádek a pověstí, autor výchovných povídek, dějepisných a lidopisných obrázků pro mládež, regionální historik a národopisec.

Narodil se v osadě Malá Lhota, součásti obce Velká Lhota, v rodině rolníka jako nejstarší z pěti dětí. Do obecné školy chodil v Tečovicích, od 1854 se učil na německé hlavní škole v Uherském Hradišti, po měsíci přestoupil k piaristům v Kroměříži, kde absolvoval gymnázium (mat. 1865), do 1868 studoval filoz. fakultu v Praze (obor filozofie, historie, zeměpis a jazykověda), 1869 se oženil. Dva roky učil soukromě ve Zlíně, 1871 složil zkoušky pro měšťanské školy a přijal místo řídícího učitele nejprve na soukromé škole ve Vsetíně a od 1873 na škole vzniklé sloučením několika (evangelických a katolické) vsetínských škol; 1874–88 byl školním inspektorem pro vsacký okres, pro nemoc se musel místa vzdát a 1889 se stal ředitelem obecních a měšťanských škol

ve Vsetíně, od 1891 (po rozdělení škol na dívčí a chlapecké) měšťanské školy chlapecké. Aktivně pracoval ve spolcích učitelských (mj. spoluzaložil učitelský spolek ve Vsetíně, pracoval ve výboru Ústředního spolku učitelského v Olomouci), vzdělávacích, národopisných (Praha, Vídeň) i muzejních (Olomouc, Val. Meziříčí). Významně se zasloužil o uspořádání národopisné výstavy ve Vsetíně (1892), spolupracoval na slovnících: Kottově gramaticko-frazeologickém, na Bartošově dialektologickém, Ottově slovníku naučném i na Stručném slovníku pedagogickém (3. díl). Přátelil se především s A. Potěhníkem a F. Bartošem. Pohřben byl ve Vsetíně. – Syn Alfred (A. V.) V. (* 1874; šifra Vck) psal referáty o knihách pro mládež, pedagogické články do učitelských listů a fejetony do *Nár. politiky* aj.

Převážná část V. díla se vztahuje k Moravě (hlavně k Valašsku), je určena autorovou pedagogickou specializací (zeměpis, dějepis) a národopisnými zájmy. V knižních publikacích se někdy jednotlivé oblasti prostupují (místopis doplněný historickým výkladem V. oživoval zaznamenáním pověstí, různých zajímavostí či výjevů ze života; např. *Markrabství moravské*) nebo je příslušné oblasti věnován samostatný oddíl (*Moravské Valašsko*). V národopisné práci zaměřené hlavně na Valašsko byl V. ovlivněn F. Bartošem: snažil se podat všestranný obraz Valachů (způsob života, povahu, jazyk, projevy hmotné i duchovní kultury), některá díla na Bartošovy práce navazují a doplňují je (*Valašská svatba*, sbírka dětského folkloru *Děti na moravském Valašsku*). Lidové obyčeje a zvyky, pověry, písně (především pijácké), popěvky, pořekadla, přísloví, zaříkadla, pranostiky, báje-slovné bytosti apod. podrobně probral v časopiseckých studiích, které později přepracoval a shrnul do knihy *Moravské Valašsko* (1894). Pod stejným titulem sepsal i drobnější publikaci určenou turistům a přinášející místopisnou i národopisnou charakteristiku Valašska (1898). Vydával také sbírky valašských pohádek a pověstí (*Několik pohádek a pověstí z moravského Valašska, Pohádky a pověsti z moravského Valašska, Valašské pohádky*) a sestavil z nich několik výborů, jednotlivá čísla (i s drobnějšími úpravami) ve svých sbírkách přetiskoval a obvykle neuváděl, odkud příslušnou látku získal (čerpal např. z J. S. Menšíka, K. J. Erbeny aj.). Někdy vyprávěl nářečím nebo nářečními slovy charakterizoval svéráz podání; z ohledu

na mládež, jíž byly sbírky vesměs určeny, zmírňoval příliš drastické motivy a někdy zdůrazňoval naučení. Pro mládež napsal také několik výchovných povídek (*Filip a Jakub...*) a převyprávěl antické báje jako příklady lásky k vlasti, některé příběhy interpretoval v mytologickém duchu (*Pověsti helénské a římské, Miluj vlast!*).

PSEUDONYM: Ozeť Dukátník (Květy mládeže). ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach mor. učitelstva (1892); Archiv přednášek z řeči učitelských (1887); Budečská zahrada (1879–85; 1882–83 Moravské Valašsko); Časopis Matice moravské (1881, 1891–98); Časopis Muzejního spolku olomouckého, pokr. Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (1884–1900); Časopis Společnosti přátel starožitností... (1894–98); Čes. měšťanská škola (Vel. Meziříčí 1899); Čes. lid (1892–98); Historické rozhledy (Telč 1899); Hlasy z Hané (Prostějov 1883); kal. Hospodář (Val. Meziříčí 1897–98); roč. Chudým dětem (Brno 1897); Jarý věk (1885); sb. Jitřenka (1894); Jubilejní almanach čes. učitelstva na Moravě a ve Slezsku (Vel. Meziříčí 1885); Koleda (Olomouc, 1877–78 Příkladové lásky ku vlasti); Koleda (1895); Komenský (Olomouc 1879–86, 1893–98, 1906); Květy mládeže (1895–97, dopisy Ze Vsacka na Valašsku, pseud. Ozeť Dukátník); alm. Kytice (1879–82, 1889); sb. Kytice slovan-ských bájí (1896); Letem čes. světem (1897–98); Lid. čítanka moravská (Telč 1901); Lovecký obzor, příl. Čes. lesnické rozhledy (1900); sb. Lublani. Čeští spisovatelé Slovincům (1896); Malý čtenář (1888–1903); Matice dítek (1886–87); Mor. orlice (Brno 1885); Moravský nár. kalendář (Olomouc 1881); Národ a škola (Vel. Meziříčí); Nár. album (1899); Národopisný sborník československý (1898–99); Náš domov (Olomouc 1904); Našinec (Olomouc); Noviny zpod Radhoště (Val. Meziříčí 1901); Obzor (Brno 1892, 1896); Opavský týdeník (1892–97); Ostravský obzor (1900); Paedagogium (1879); Pamětní list fondu Palackého... ve Valašském Meziříčí a Hodslavicích (1898); sb. Pomněnky (1897); Posel z Budče; Pozor (Olomouc 1874–76); Průvodce po umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetíně (Vsetín 1892); Rodina – škola – národ (Luboměř 1906–08, Besední hovory); Sběrka promluv a řečí příležitostných z oboru školského (Holešov 1888); Sborník historický (1885); Sborník Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí (1885–1900); Selský archiv (Olomouc 1902–05); sb. Sirotám příbramským (1892); Slovanský sborník (1885); Světozor (1883, 1888); Švanda dudák (1897); Učitelské listy; alm. Ústřední matici školské na oslavu 25leté činnosti (1905); Valašské hlasy (Val. Meziříčí 1891–93, rubrika Nedělní besedy); alm. Vánoce (1892); Velehradský sborník (Brno 1894); alm. Věneček (1888); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1883, 1893; 1883 Některé zvyky, obyčej a pověry na Valašsku); Zahrada budečská (1902);

Zeitschrift für österreichische Volkskunde (Víděň); Zlaté mládí (1888); – posmrtně: Čes. lid (1909, 1911, 1923); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a národopisné práce*: Pověsti helénské a římské (pro ml., 1875); Rukopis královodvorský a zelenohorský (rukověť spolu s edicí části textu RKZ, 1877); Filip a Jakub nebo Lásky k vlasti nejkrásnější ctňosť (P pro ml., 1881, dle F. Hoffmanna); Markrabství moravské 1, 2 (místopis a pověsti z moravského Valašska (1884; rozšíř. vyd. 1897); Moravské Valašsko 1, 2 (cestopis a pohádky pro ml., 1887, 2. část obs. Některé pověsti z moravského Valašska); Cesta do Trenčianských Teplic a po moravském Slovácku (cestopis, 1888); Náš císař pán František Josef první (P pro ml., 1888); Pohádky a pověsti z moravského Valašska 1–3 (1. a 2. 1888, 3. 1889 obs. pohádku A. Koenigové); Korunní princ Rudolf (P pro ml., 1889); Miluj vlast! (PP pro ml., 1890); Valašská svatba. Její zvyky a obyčej (1892); Moravské Valašsko. Lidopisné obrazy (1894); Obrazy ze života bývalých cechů řemeslných na Vsetíně (PP 1895); Valašské pohádky (1898); Moravské Valašsko. Národopisné a místopisné obrazy (PP 1898); Děti na moravském Valašsku. Jejich hry a jiné zábavy (1902); Pohádkové besedy (pohádky, b. d., 1906). – *Ostatní práce*: Dějiny města Vsetína a okresu vsackého (1881; rozšíř. vyd. 1901); Hejtmanství valašskomeziříčské (1883); Stručné dějiny moravské (1886); Úvod do zeměpisu markrabství moravského (1895); Kratičké zeměpis markrabství moravského (1895); Kratičké dějiny markrabství moravského (1896); Stručný zeměpis říše rakousko-uherské (1897); Stručný zeměpis Evropy (1898); Adresář a popis Valašska (1898); – posmrtně: Vsacký okres (1909, ed. F. Dvorský). – *Výbory*: Valašské pohádky a pověsti 1, 2 (b. d., 1894, 1897); Z kouzelných říší 1–4 (1. a 2. 1904, 3. a 4. 1905, pohádky a pověsti z vlastních i cizích sbírek); Pověsti řecké a římské (1904, vesměs ed. autor); Pohádky z Moravy (1959, ed. O. Sirovátka, obs. i pohádky jiných autorů). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Gratulant (1884; rozšíř. vyd. 1895); sb. Pomněnky. Slova do památníku a k rozličným příležitostem dospělejší mládeži z různých spisů básnických... (1897). ■

BIBLIOGRAFIE: A. a R. Jeřábková, B. Peroutka: Soupis publikovaných prací M. V., ČL 1958, s. 244. ■ LITERATURA: ● ref. Rukopis královodvorský a zelenohorský: J. Veselý, Beseda učitelská 1877, s. 103; an., Světozor 1877, s. 323 ●; an.: ref. Dějiny města Vsetína a okresu vsackého, ČMM 1881, s. 179; G. J. Lašek: ref. Některé pohádek a pověstí z moravského Valašska, Lit. listy 1884, s. 138; G. (F. Géduš): ref. Markrabství moravské 2, Hlídka lit. 1885, s. 134; ● ref. Stručné dějiny moravské: as., Hlas národa 6. 6. 1886; B. Č. (Čermák), NL 14. 7. 1886; V. Kliment, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 78 ●; ● ref. Moravské Valašsko: V. H. (Houdek), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1887, s. 175; -aue- (H. Pittauer), Lit. listy 9, 1887/88, s. 15 ●; ● ref. Pohádky a pověsti z mo-

Václavek

ravského Valašska 1–3: K.š., Lit. listy 9, 1887/88, s. 334; J. Č-ný, Hlídka lit. 1889, s. 228 ●; Redakce in M. V.: Pohádky a pověsti z moravského Valašska 3 (1889); ● ref. Valašská svatba: F. Pátek, Vlasť 8, 1891/92, s. 984; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 26, 1891/92, s. 538; -av-, Lit. listy 13, 1891/92, s. 332; Zbt. (Č. Zíbrt), ČL 2, 1892/93, s. 203 ●; ● ref. Moravské Valašsko: T. Škrdle, Vlasť 10, 1893/94, s. 751; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 28, 1893/94, s. 287; -m-, Lit. listy 15, 1893/94, s. 347; V. H. (Houdek), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1894, s. 149; J. Tenora, Hlídka lit. 1894, s. 296; Vsacan, Čas 1894, s. 437; F. J. Rypáček, ČMM 1895, s. 285; M. Srubjan (M. Prigel), Hlas národa 23. a 24. 7. 1896 ●; A. Vlas: ref. Miluj vlasť!, Hlídka lit. 1894, s. 229; r.: M. V., Světozor 31, 1894/95, s. 438; ● ref. výbor Valašské pohádky a pověsti 1, 2: V. H. (Houdek), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1894, s. 150; G. (J.) Polívka, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1897, s. 243; Č. Zíbrt, ČL 7, 1897/98, s. 48, dodatek ●; ● nekrology: M. J. (Jahn), MSIR 5, 1908/09, s. 128; Všk. (A. Vašek), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1909, s. 44; F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 186 ●; F. Sl.: ref. Vsačský okres, Besedy Času 1909, s. 171; V. Tille in Soupis českých pohádek 2, sv. 2 (1937, s. 622); A. Václavek: K 100. výr. nar. M. V., Naše Valašsko 8, 1943/44, s. 126; R. Jeřábek: Nad dílem M. V. po padesáti letech, ČL 1958, s. 241; in Kulturní toulky Valašskem (2001); in Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko (2002).

ik

Karel Vačlena

Působnost 1878–1949

Mladoboleslavské nakladatelství románů pro ženy, lidové četby, hospodyňských příruček a vydavatelství časopisů pro ženy, od 1930 s názvem Hejda a Zbroj; knihkupectví, knihtiskárna.

Zakladatel Karel V. (* 3. 8. 1843 Srlín u Milevska, † 28. 11. 1910 Ml. Boleslav), syn milevského vrchnostenského hajného, se po studiích na německém gymnáziu v Písku (1855–62) vyučil v píseckém knihkupectví F. Tschidy, pak působil v Praze u I. L. Kobra a u několika dalších firem. V Ml. Boleslavi 1878 koupil a na koncesi z předchozího roku převzal od R. Germáře knihkupectví, v němž předtím pracoval od vzniku firmy 1869; 1879 založil čtrnáctideník Módní svět, při němž postupně rozvinul nakladatelskou činnost. Žil osaměle a osobní kontakty s okolím omezoval pro vleklou chorobu na minimum. Po jeho smrti se 1911 oddělilo knihkupectví, které převzal a zvelebil H. Pfei-

fer (1880–1934), a majitelem nakladatelství se stal vyučený knihkupec, dlouholetý účetní, později obchodvedoucí firmy F. Hejda (* 14. 3. 1857 Ml. Boleslav, † 1. 5. 1944 Ml. Boleslav), který již 1907 založil spolu s knihtiskářem K. Zbrojem tiskárnu Hejda a Zbroj. Koncem 1920 převzal nakladatelství a tiskárnu jeho syn J. Hejda (* 24. 2. 1891 Ml. Boleslav, † 17. 1. 1970 Praha). Studoval gymnázium v Ml. Boleslavi (5 tříd do 1907), dvouletou odbornou školu grafickou ve Vídni, zaměstnán byl v pražské knihtiskárně Alois Wiesner, pak u otce v nakladatelství K. V. a 1930 se stal jediným majitelem tiskárny. Přitom zrušil firmu K. V. a nakladatelství spojil s tiskárnou pod společný název *Hejda a Zbroj*. Již předtím zřídil v Praze expediční pobočku, kterou ve 30. letech vedl A. Roštlapil. Za nacistické okupace byl pražským komisionářem nakladatelství dr. V. Tomsa. Po 1945 působila firma pod národní správou. – Knihkupectví a nakladatelství K. V. působilo v Ml. Boleslavi – Novém Městě čp. 133, Václavské, dnes Českosobratské náměstí. Od 1911 zde zůstalo knihkupectví H. Pfeifra a nakladatelství sídlilo v knihtiskárně Hejda a Zbroj v čp. 27, Novoměstské nám., kde zůstalo i po sloučení obou firem 1930. Expedice byla v Praze na Starém Městě čp. 790, Haštalská 13, pak v Praze Josefově Revoluční 21, nakonec na Novém Městě v Panské 8.

Osnovou vydavatelské činnosti podniku byl od počátku časopis Módní svět (sestavovaný zprvu z importovaných německých módních návrhů s dodaným českým textem), k němuž 1880 připojil nakladatel beletristickou knižní přílohu, 1889 časopiseckou přílohu Lada a později módní přílohy se stříhy, které byly připojovány k periodikům nakladatelství v různých kombinacích a v některých letech vycházely i samostatně. Knižní publikace vycházely nejprve jako přílohy Módního světa, později jako prémie pro odběratelky časopisů nakladatelství. Sešitová *Světová bibliotéka* s podtitulem Sběrka zábavného a vzdělávacího čtení k Módnímu světu (1880–93, 28 sv.), koncipovaná jako konkurence kolportážním románům, přinesla kromě souboru oblíbených ženských románů německé spisovatelky E. Marlittové zpravidla ve V. vlastním tlumočení překlady populárních historických, dobrodružných a společenských próz z francouzštiny (G. Sand), chorvatštiny (A. Šenoa), němčiny, polštiny (M. Bałucki, J. I. Kraszewski), italštiny, maďarštiny (M. Jókai),

ruštiny (G. P. Danilevskij) a španělštiny, na nichž se podíleli četní překladatelé, mj. F. L. Čížek, A. F. Čtvrtečka, F. Fahoun, C. L. Frič, L. Frič (pseud. L. F. Budínský), L. Hejtmánek, T. Hrubý, J. Hudec, J. Koněrza, G. N. Mayerhoffer, A. Schwab-Polabský, J. Wagner. Zpočátku vycházela souběžně formou časopisu též německá obdoba *Weltbibliothek* (podtitul *Blätter zur Bildung und Unterhaltung*, 1881–82, 5 sv.) s odlišným výběrem cizích titulů a též s německými překlady próz J. Zeyera a V. Hála. Později se nakladatelství soustředilo především na Sebrané spisy dlouholeté redaktorky Lady V. Lužické (1908–28, 50 sv.) a na reedice románů E. Marlittové, k nimž připojilo Souborné vydání spisů N. von Eschstruth (vl. jm. N. von Knobelsdorff-Brenkenhoff, 1913–31, 35 sv.) v překladu A. Mittenhuberové. Až ve 20. letech oživilo ediční činnost knižnicí kratších původních próz *Naše otčina* (1924–30, 120 č., do č. 3 s názvem *Otčina*, 35 sv. po pěti číslech ve společné obálce, red. J. Jahoda), určenou zprvu mládeži (podtitul *Vlastenecká knihovna československého dorostu*), později koncipovanou šířeji jako lidová četba pro konzervativní klientelu časopisů nakladatelství (od 1928 s podtitulem *Knihovna původní dobré četby*). Zprvu vlastenecky laděné tendenční prózy, tematicky čerpající zejména z pobělohorské doby, národního obrození, protirakouského odporu (*Omladina*) a z bojů československých legií, později venkovské realistické povídky a novely (některá čísla humorně laděná vycházela s titulem *Humoristická příloha Šoteček*) v ní prezentovali J. Š. Baar, A. Brabec, A. Brtníková-Petříková, K. Bufková-Wanklová, M. Calma, F. J. Čečetka, A. Čermáková-Sluková, K. Dewetter, V. Dyk, J. Dymač, P. Fingal, F. Flos, J. Hais Týnecký, O. Hanuš, K. Hloucha, R. R. Hofmeister, F. Homolka, A. Horáková, M. Hovorková, J. V. Hradčanský, J. Jahoda, A. Jahodová-Tučková, V. K. Jeřábek, R. Jesenská, A. Jirásek, J. F. Karas, R. Kepka, Č. Kramoliš, E. Krásnohorská, Jan Kudela, Jos. Kudela, K. Leger, E. Lešehrad, J. Masařík, R. Medek, T. Meinecková, J. Nauman, M. Pachnerová, J. Petrus, M. Poppeová (podp. Emiar Poppeová), G. Preissová, M. Příleská, S. Reiniš, V. Sokolová (podp. Sokolová-Seidlová), T. Svatová, M. R. Šárecká, J. Šimánek, J. Štemberka, F. Teršl, J. F. Urban, J. Vlasáková, R. F. Vojtíš, Q. M. Vyskočil, B. Zahradník Brodský, O. Zemek, A. Ziegloserová. Slovensky přispěl J. Porod, epickými verši F. S. Procházka

a popularizačním výkladem F. Sekanina. Jednotlivé sešity (zpravidla okolo 40 stran) doplňovaly na pokračování otiskované vzdělávací stati od redaktora (*Z dějin české knihy, O nové české knize, Národní myšlenka v české knize* aj.). Výraznější *Knihovna Lady* (1922–44, 24 sv., do 1925, sv. 3 red. O. Stránská-Absolonová, pak red. neuveden, okolo 1927 asi J. R. Vávra) přinesla po praktických příručkách a publikacích zaměřených na péči o domácnost, poučení a sebevýchovu ženy (mj. L. Kolátorová, V. Meisnerová, R. Tyršová) též původní oddechovou beletrii (A. Hořice pod pseud. H. Kristián, J. Jahoda, E. Krásnohorská, V. Merten, F. Mrázek, M. R. Šárecká), zejména však vzpomínky (A. Čermáková-Sluková, R. R. Hofmeister, P. Moudrá), komentované dopisy (F. Strejček o E. Krásnohorské) a beletrizované životopisné medailony českých spisovatelů (P. Fingal o láskách J. Nerudy, B. Pernica o A. Pammrové a V. Pittnerové). Později se již jen příležitostná nakladatelská činnost omezila na regionální beletrii (B. Kodlová) a na jednotlivé tituly bez jednotliho edičního programu. Jako soukromé tisky vydal J. Hejda s bibliofilem V. Rudlem (1875–1958) drobné komentované edice F. Strejčka (A. V. Šmilovský: *Epigramy antické způsobu*, 1935; *Neznámé bajky Vincence Zahradníka*, 1940). Knižní produkci doplňovaly kuchařky a příručky k vedení domácnosti. – Čtrnáctideník *Lada* s podtitulem *List pro zájmy českých žen a dívek* 1889 založila, redigovala a v Praze do pololetí t. r. vlastním nákladem vydávala P. Moudrá (podp. P. Moudrých, provd. za Albieriho, pak Mucková, roz. Moudrých). Od července t. r., kdy jej do nákladu převzal a se změnou formátu jako přílohu k *Módnímu světu* bez označení ročníku připojil K. V., jej redigovala V. Lužická (redakce zůstala v Praze), od 1920, č. 12 „kruh spisovatelek v Praze“, od 1921 (poprvé s uvedením roč. 33) O. Stránská-Absolonová, od 1925 (roč. 37) A. M. Tilschová, přičemž od počátku 1927 (roč. 39) s podtitulem *Kulturní rodinný čtrnáctideník*, od pololetí 1927 (č. 13) po sloučení s *Módním světem*, převzetím jeho čísla ročníku a změnou na týdeník s novým titulem *Lada – Módní svět* (roč. 49) a podtitulem *Týdeník inteligentních žen*. Od 1928 (roč. 50), č. 18 jej redigovala M. Fričová (literární část) a E. Rutteová (praktickou část), od 1932 (roč. 54) O. Vojáčková, od 1937 (roč. 59) R. Jelenová, od 1938 (roč. 60), č. 48

Z. Wattersonová, přičemž od počátku 1940 (roč. 62) vycházel opět jako čtrnáctideník, od č. 9 bez jména redaktora, od 1942 (roč. 64), č. 17 s podtitulem Ženský a rodinný společenský čtrnáctideník, od č. 23 byl vedoucím redaktorem L. Fialka. Zastaven byl 1944 (roč. 66), č. 17. S postupným osamostatňováním Lady vycházela nejméně 1918–23 mutace pro odběratele Módního světa s titulem Zábavná příloha. Odpovědným redaktorem byl zprvu K. V., od 1911 F. Hejda, od 1921 J. Hejda, od 1942 L. Fialka. Lada vznikla v Praze jako samostatný feministický časopis, jímž jeho zakladatelka a první redaktorka P. Moudrá hodlala naplnit „potřebu listu poučného, zábavného a zároveň časového, se stálým zřetelem k potřebám a zájmům českých dívek“. Beletrii přispěli T. Novákova a P. Švanda ze Semčic, výchovními články F. V. Kodym, přehledovou stať o spisovatelkách napsal F. Bačkovský. Přičleněním k Módnímu světu v polovině 1. roč. navázala Lada na stejnojmenný starší pražský beletristický a módní časopis, který 1861–66 redigovala A. Melišová-Körschnerová. V. Lužická volbou nekonfliktních témat, nenáročnou beletrii a popularizačním zaměřením rozšířila čtenářskou obec časopisu, všemi složkami výchovně podporujíc model ženy jako tvůrkyň harmonického rodinného prostředí. Kromě beletristické složky měla Lada obsáhlou vzdělávací část, zaměřenou jak na rozšiřování všeobecných vědomostí žen (kromě cestopisných črt z domova i ze světa byly její trvalou součástí medailony význačných a slavných žen historie i současnosti), tak zejména na praktické rady pro hospodyně a na kuchařské předpisy. Ve stejném duchu jen s pozvolnou obměnou autorského kruhu redigovala časopis po smrti V. Lužické a krátké redakci anonymního „kruhu spisovatelek v Praze“ od 1921 i O. Stránská-Absolonová. Romány a novely na pokračování zde uveřejňovali zejména K. Blanická, A. R. Husová, J. Jahoda, B. Klimšová, V. Lužická, G. Pfeifrová, V. Pittnerová, S. Podlipská, B. Zahradník Brodský. Verše, prózy, cestopisné črty a popularizační stať (též o ženách spisovatelek a ženských postavách v literárních a dramatických dílech) zde dále publikovali mj. G. Bařová-Moravanská, L. Baudyšová, K. J. Beneš (pseud. K. Beneš Jizerský), M. Bílá, P. Biliánová, A. Brtníková-Petříková, K. Bufková-Wanklová, M. Calma, J. Čermák, F. Flos, I. Geisslová, L. Grossmannová Brodská

(1907–24 mj. pravidelné fejetony), V. Havelková, V. Havlíčková, J. Herda, A. Heyduk, R. R. Hofmeister, A. Hřůza, K. Chalupa, F. R. Jirman, J. A. Koráb, A. Kožmínová, E. Krásnohorská, V. Kredba, B. Kurzová, A. Š. Ledecká, E. Lešehrad, V. Lužická, P. Maternová, A. Mittenhuberová, P. Moudrá, M. Náprstková, J. Nauman, J. Osten (podp. Ohrenstein), T. Polabská, B. Routková-Janovská, A. Rozsypalová, O. Sedlmayerová, M. B. Šárecká, F. Téver, S. Votrubová (pseud. M. Potocká), J. Vrbata, J. Vrchlický, J. Vřesnický, M. Weissová, K. J. Zákoucký, J. Zyka (pseud. J. F. Borotínský) aj. Rada přispěvatelek publikovala zřejmě pod pseudonymy. A. M. Tilschová ve snaze zvýšit úroveň časopisu a vrátit jej k závažnějším otázkám ženské emancipace a společenské seberealizace od 1925 přizvala ke spolupráci nové autory (mj. B. Benešovou, P. Buzkovou, O. Fischera, R. Foustku, Fringillu, J. Grmelu, A. Horákovou, H. Jelínka, E. Jurčinovou, F. Kubku, T. Meineckovou, V. Meisnerovou, A. Nováka, M. Novákovou, M. Pachnerovou, provd. Skálovou, G. Preissovou, V. Prokūpka, M. Součkovou, R. F. Šimka, E. Vachka, O. Votočkovou-Lauermannovou, i Slovenku M. Rázsovou), zařadila i dosud málo zastoupené překlady (F. Coppée, M. Desbordes-Valmoreová, E. Mörike, E. Orzeszkowa, A. Samain, F. Sologub, V. Stefanyk, J. Urzidil aj.) a nebeletristické rubriky orientovala více na společenskou problematiku a na kulturní informace. Do nové samostatné kulturní rubriky Knižní svět přispívali od 1927 recenzemi zejména J. Holečková, E. Jurčinová a J. R. Vávra. Po rezignaci A. M. Tilschové 1928 pro nakladatelovy výhrady k její sociálnědemokratické orientaci se další redaktorky pokoušely přetvořit Ladu v atraktivnější ženský společenský časopis, konkurenceschopný pražským ženským týdeníkům vydavatelských koncernů. Oživený zájem o literaturu a další umění i pak zůstal jeho součástí, měl však jen informativní ráz rezignující na kritické hodnocení. Recenze umělecké, triviální i populárně-naučné literatury v rubrice Literatura psaly J. H. (Holečková) a M. F. (Fričová). Po 1932 dále zesiloval časový charakter časopisu se zaměřením na efemérní aktuality, zdůrazněný i novou grafickou úpravou s vyšším podílem fotografií a zrušením ročního titulního listu a obsahu. K autorskému kruhu přibyli mj. P. Fingal, P. Rokos, I. Snížková, M. Tippmannová, romány na pokračování

čerpaly zejména z přeložené triviální literatury. Literární recenze psala šifra -W-. Válečný návrat k populární regionální, vlastivědné a historické tematice představovali zejména J. Brožová-Malá, B. Pernica, F. Střejček. Nástupem redaktora L. Fialky 1942 výrazně zesílil podíl kolaborantské politické publicistiky, která předtím od počátku protektorátu nepřesahovala povinné penzum. Z převážně beletristických příspěvků starších ročníků *Lady*, postupně doplňovaných novější tvorbou jejího autorského okruhu, čerpal samostatný *Sborník Lady* (1901–14, 14 dílů, red. V. Lužická). – Na ilustracích v knižnici *Naše otčina* se podíleli A. Doležal, J. Lada a zejména F. Vrobel, nakladatelskou vazbu na Ladu v téže době navrhl R. Kubíček. Ve 40. letech příležitostně s nakladatelstvím spolupracovali C. Bouda, J. Kaplický, K. Kinský, J. Konůpek, A. M. Machourek, F. Muzika aj. – Synovec K. Vačleny (syn jeho bratra Josefa, rolníka) Karel V. mladší (* 22. 9. 1863 Božetice u Milevska, † 8. 1. 1926 Železný Brod), zaměstnaný jako knihkupecký příručí u svého strýce a pak v různých firmách v Praze, Val. Meziříčí, v Táboře a v Ml. Boleslavi, založil v září 1904 v Ml. Boleslavi čtrnáctideník *Vesna* s měsíční módní přílohou *Dětský módní svět* a *Ženské ruční práce*. Od 1921 působil jako knihkupec a nakladatel v Jablonci n. Nisou a v Železném Brodě, kde vydal mj. venkovské lidové prózy své manželky F. Vačlenové, roz. Klabanové (1879–1961, pseud. J. Bříza, M. Solimanová). Působil v Ml. Boleslavi-Starém Městě čp. 124, Starofarní ul., pak v Jablonci n. Nisou čp. 209, Údolní 22, a v Železném Brodě čp. 437. – *Časopis Vesna* (1904–09, 5 roč.) s podtitulem *Beletristický čtrnáctideník věnovaný zájmům českých žen*, který redigovala O. Fastrová, se profiloval zaměřením i autorským okruhem jako intelektuálnější obdoba *Lady* s výraznějším zájmem o společenské problémy žen. Větší pozornost věnoval i umění (o literatuře psal v 1. roč. zejména A. Wenig, soustavně a též o divadle O. Fastrová, o hudbě M. Calma, o výtvarném umění pak různí autoři). Verši a prózou dále přispívali mj. M. B. Böhnel, M. Calma, R. Čechová, K. Dewetter (pseud. K. Vetrovský), O. Fasteř, O. Fastrová (též překlady z francouzštiny), J. z Finberka, Z. Hásková, A. Hruža, J. Imlauf, H. Jelínek, A. Kožmínová, V. Krofta, R. J. Kronbauer, F. Linhart, M. Lipská, J. Lukavský, A. Mittenhuberová, E. Musil Daňkovský,

G. R. Opočenský, H. Pilbauerová (z pozůstatosti), V. Pittnerová, F. S. Procházka, J. Skarlandt, F. K. Šnepp (i jako překladatel z francouzštiny a ruštiny), E. Tréval, A. Velhartický, J. Vlasáková, L. Volenec (pseud. S. Karmen), F. P. Vožický, J. Wiesner (překlad z francouzštiny), F. Zavřel, A. Žipek; pod pseud. Jan Hron tu 1908 debutoval J. Hora. Z cizích autorů se v časopise mj. objevili H. Bahr, I. Bunin, A. P. Čechov, Z. Kveder-Jelovšková, G. Zapolská; z překladatelů hlavně ještě A. Drábek z ruštiny a F. Vondráček z polštiny. Od roč. 3 (1906) byla zařazena rubrika *Ukázky z literární tvorby čtenářek Vesny*. Od září 1907 (roč. 4) přenesl Karel V. ml. časopis do Prahy, od dubna 1908 do 1909, kdy 5. roč. zanikl, byl jeho nakladatelem, vydavatelem a odpovědným redaktorem K. Reyl. Znamenalo to výrazné oživení zejména literární složky novými autory (V. Dyk, P. Fingal, J. Mach, H. Malířová, V. Martínek, B. Mellanová, Q. M. Vyskočil aj.) i překlady (P. Altenberg, R. Ghil, A. Theuriet).

KNIŽNICE. *Beletrie*: Světová bibliotéka (1880–93); Weltbibliothek (1881–82); Knižovna *Lady* (1922–44); *Otčina* (1924), pokr. *Naše otčina* (1924–30); Knižovna pro dospělé (1946). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři*: V. Lužická. – *Cizí autoři*: N. von Eschstruth. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce*: Čenka Paclta *Cesty po světě* (1888, ed. J. Svoboda); F. Lepař: *Homérovský slovník řecko-český* (b. d., 1889) + *Nehomérovský slovník řecko-český* (b. d., 1894); K. Stecker: *Všeobecný dějepis hudby* 1, 2 (1892, 1903) + *Formy hudební* (b. d., 1905); *Cestovní poznámky Svatopluka Čecha z roku 1889* (1910, ed. F. Střejček); Č. Zíbrt: *Z dějin českého knihtiskařství* (1939, ed. A. Dolenský); J. Cink: *Jdeme s Říší* (1943); O. Weisl: *Svítilcí jiskry* (1943, pseud. M. Koval); J. Grmela: *Dělník a kniha* (1944); J. Otradovicová: *Přátelé* (1946); J. Rovenská: *Vzdejte čest* (1947). ■ PERIODIKA: *Český střelec* (1883); *Módní svět* (1889–1944; 1889–1917 příloha *Lada* a další: *Zábavná příloha*, *Dětské šatstvo*, *Moderní prádlo*; 1918–27 pokračoval samostatně jako *Lada* a 1927–44 jako *Lada* – *Módní svět* s příl. *Ruční práce*); *Rozhled všeobecný* (1891–92); *Dámské módy* (1900–11 s příl. *Dětské šatstvo* a *Módní prádlo*); *Moderní prádlo* a *dětské šatstvo* (1920–29), pokr. *Dětské šatstvo* (1930–43). – (nakl. Karel V. ml.): *Vesna* (1904–08, u K. V. do 1908, 1904–05 s příl. *Dětský módní svět* a *Ženské ruční práce*). ■ KALENDÁŘE, ROČENKY: *Kuchyňský kalendář na rok 1912 – ... 1943*, pokr. *Odborný kuchyňský kalendář* (1944–48); *Kalendář Lady* (1913–43); *Ročenka Lady* (1921–29). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam dobré četby vydané nákladem firmy K. V. v Mladé Boleslavi (b. d., 1927, ed. J. R. Vávra). ■ LITERATURA: L. K. Ž. (Žižka):

Vačlena

K. V., Knihkupecký oznamovatel 1910, s. 162; O. Fischer: Příznak doby (nakladatelův postup proti A. M. Tilschové), PL 21. 1. 1928; an. (L. K. Žižka): k osmdesátinám F. Hejdy, Českosl. knihkupec 1937, s. 102 + (šifra ž.) k pětáosmdesátinám F. Hejdy, Knihkupec a nakladatel 1942, s. 102; ● nekrology F. Hejdy: an., Hlas našeho venkova (Jičín) 12. 5. 1944; an., Knihkupec a nakladatel 1944, s. 73 ●; J. Kroftová in Nakladatel B. Kočí vzpomíná (1948, s. 29, 35).

az

Josef Váchal

* 23. 9. 1884 *Milavče* u Domažlic

† 10. 5. 1969 *Radim* (osada Studeňany) u Jičína

Všestranný výtvarník, tiskař, typograf a literární tvůrce, nezávislý na dobových proudcích; autor rozsáhlého originálního díla usilující o komplexní propojení všech složek knihy.

V. byl nemanželským dítětem A. Váchalové a J. Š. Alše-Lyžce (1862–1927), tehdy podučitele v Milavčích, teozofa, spisovatele a překladatele, příbuzného M. Alše. 1886 matka přijala místo služebně v Praze a rodina tam krátce žila pohromadě, po jejím rozpadu žil V. dva roky ve Velvarech u matčinych příbuzných, poté si jej vzali na vychování otcovi rodiče žijící v Písku. Obecnou školu navštěvoval v Písku, kde 1895–97 studoval na gymnáziu, které pro potíže s prospěchem musel ve 2. roč. opustit. V létě 1898 přibyl s otcem do Prahy a vyučil se knihářem u J. Waitzmanna v Praze na Starém Městě a současně navštěvoval pokračovací průmyslovou školu a kurs zlačení. Po vyučení pracoval do září 1903 ve Waitzmannově dílně, od března do května 1904 v Bělé p. Bezdězem v dílně kniháře A. Bechbergera. Začal se zabývat výtvarným uměním (zaujala ho mj. novoromantická škola ve Worpsswede, impresionisté, secesní umění, tvorba E. Muncha, J. Ensora, F. Ropse, A. Kubina, F. Bílka, J. Panušky aj., později expresionismus, primitivní umění aj.), vzdělával se ve filozofii (především F. Nietzsche, později A. Schopenhauer, L. Klíma), literatuře (zejména symbolistní, zvláště J.-K. Huysmans, L. Bloy, O. Březina; obdivoval jezuitské a křesťanské mystické spisy, oblíbil si knížky lidové četby) a na otcův popud se věnoval i teozofii (člen Teozofické společnosti), okultismu a spiritismu (K. Weinfurter, O. Zachar, okruhy revue Lotus a časopisu Psyché, okultistický spolek Flammarion), sympatizoval s anarchismem (vliv

Nového kultu S. K. Neumanna a F. Gellnera). Trvale podněcován i paralyzován byl vlastními vypjatými prožitky úzkostí, bésů, snů. Přesvědčen o svém výlučném poslání se vydal na uměleckou dráhu: 1904–05 navštěvoval soukromou malířskou (krajinářskou) školu A. Kalvody (na doporučení M. Alše), 1905–06 krátce školu figurální malby R. Béma, 1906–07 se učil grafice, mj. ve škole leptu A. Herverta. 1906 po smrti jejího manžela bydlel u matky, zařídil si atelier a nadále se živil jako knihvazač a výtvarník se zaměřením na grafiku, dřevoryt, exlibris, kresbu; později se soustředil zejména na dřevoryt (docílil i řady technických zlepšení, vytvářel též originální písma), tvořil a experimentoval i v oblasti užitého umění (mj. loutky, nábytek, hole, dýmky atp.) a fotografie; své spisovatelské dílo cílevědomě spojoval se svým výtvarným a knihářským uměním. 1911 si pořídil první lis na tisk dřevorytů a začal vydávat vlastní tisky (volnou tvorbu i autorské knihy v duchu gesamtkunstwerku). 1904 se pokusil vydávat litografovaný časopis Kult mladých, moderní revui prací mladých (pouze 1 číslo, s V. Nejedlým aj.); 1912 se podílel na vzniku revue Veraikon, 1913 spoluzaložil s B. Benešem Buchlovanem a J. Hodkem spolek a edici Trojráh, jež skončila po třech svazcích na začátku války. Výtvarnými pracemi přispíval do různých časopisů a tisků (Meditace V. Bitnara, sb. Zahradra Epikurova aj.), uplatňoval se jako spoluautor bibliofilii a ilustrátor (spolupracoval s nakladatelstvími K. Neumannové, J. Floriany, V. Poura; s O. F. Bablerem, O. Březinou, J. Demlem, F. Kašparem, A. Mackem, A. Mackovou, A. Sáňkou, J. Šimánkem, O. Zacharem aj.). 1909 vystavoval se skupinou Divokých, 1910 se stal s F. Koblihou, E. Pacovským, J. Konůpkem, J. Zrzavým spoluzakládajícím členem skupiny Sursum (později byl jeho vztah k uměleckému organizování značně rezervovaný, nicméně 1958 byl přijat do Svazu výtvarných umělců); vystavoval též v zahraničí (Paříž, Lipsko, Florencie, Kolín n. Rýnem aj.). 1913 se oženil s M. Pešulovou. Ač 1907 shledán vojenské služby neschopným a 1915 z vojny pro celkovou slabost propuštěn, v listopadu 1916 narukoval a po posádkách v Plzni, Rumburku a Vídní odjel 1917 na italskou frontu (mj. Soča), 1918 byl přeložen do týlu; vrátil se otrěsen, válkou poznamenán byl jeho vztah ke společnosti i jeho tvorba. 1919–20 krátce působil v sociálnědemokratické straně. Ve 20. le-

tech všestranně vyzdobil dům svého mecenáše J. Portmana v Litomyšli (dnes Portmoneum – Muzeum J. V., rekonstruované počátkem 90. let péčí nakladatelství Paseka L. Horáčka). Od 1920 se stýkal s výtvarnicí A. Mackovou (1887–1969), od manželčiny smrti 1922 do konce života s ní žil. Byl mj. spoluzakladatelem (i předsedou) Psychické společnosti dr. Šimsy, později se účastnil činnosti Společnosti pro psychická studia; udržoval styky se Spolkem pro ochranu zvířat; působil ve spolku Volná myšlenka (mj. přednášky ve 30. letech). Stýkal se s bibliofily, exlibristy atp. (A. Dyk, M. Helcelet, E. A. Hruška, M. F. Klicman, A. Laurin, V. Paulus, J. Polívka, A. Sáníka aj.), sám byl sběratelem knih (zvláště barokních tisků, např. spisů svého oblíbence A. Koniáše, knížek lidového čtení, tzv. krvavých románů aj.). Přátelil se s K. Ardeltem, S. Bouškou, J. Hodkem, M. Jančákovou, F. Kašparem, J. Konůpkem, manželi Leixnerovými, K. Němcem, F. Procházkou, B. Svobodou, manželi Tomanovými aj., některé vztahy časem skončily nedorozuměním (např. s J. Demlem, J. Florianem, J. Portmanem, J. Zrzavým). Za nejbližší přátele po celý život považoval své psy. Od mládí hodně cestoval, své zážitky zejména z pěších putování umělecky zpracovával (intenzivní poznávání Šumavy, 1905 velká cesta po jihozápadních Čechách, 1906 po Českém ráji, 1912 na Moravu, od 1930 opakované cesty na Slovensko a další), podnikl i cesty do zahraničí (1923 Korčula a Dalmácie, 1928 Německo). Výtvarná díla (též exlibris, jejichž sbírky pořádal) průběžně vydával, vystavoval i prodával, trvale se však cítil nedoceněn; nespokojen s ohlasem své souborné výstavy 1934 uvažoval i o odchodu z Prahy, stále častěji pobýval s A. Mackovou na jejím statku ve Studeňanech u Jičína, kam se 1939 definitivně odstěhoval. Pro svou nespokojenost s poměry první republiky a přesvědčení o mravní zkaženosti konzumní společnosti hledal V. za protektorátu oporu v představě zaváděného pořádku a v příklonu k panujícím německým idejím. Po válce, závislý na darech mecenášů a příležitostných příjmech, přežíval s A. Mackovou ve Studeňanech v ústraní a hmotné nouzi (podmínky se zhoršily mj. znárodněním statku 1949, zřízením traktorové stanice 1958 a vystěhování do hospodářských místností, nemocí, nepohodlností V. protikomunistických názorů). V 60. letech vzrůstal zájem o V. dílo, jehož odrazem bylo pořádání výstav a udílení

různých ocenění (mj. 1969 zasloužilý umělec). Pohřben byl v Radimi u Jičína.

V. autorské knihy, vytvářené téměř výhradně prostředky vlastní knihtiskařské dílny (pracoval na nich jako autor textu, grafik, typograf, výtvarník, sazeč i knihvazač), propojují do nedílného celku výtvarnou, technickou i literární stránku knihy. V. svou tvorbu vydával v minimálních počtech výtisků; byla určena a známa nejužšímu kruhu přátel, mecenášů a znalců, rázem tvůrčího gesta však vždy přesahovala vymezení pouze bibliofilské. Vzdor módě a autoritám, mnohvrstevnost stylizačních a sémantických rovin, antimytologičnost a časté střídání a konfrontování sakrálních a profánních, patologických a prozaických prvků reality jeho žánrově pestré dílo (básně, romány, eseje, kuplety, dopisy, cestopisy, kvazivědecké katalogy a slovníky, kázání, pověsti, přednášky, prospekty, reklamy, inzeráty, památníky, předmluvy a průvodní texty k výtvarným cyklům, adaptace děl jiných autorů aj.) přibližuje aspektům moderního umění. V. byl ovlivněn celoživotní fascinací satanismem a okultismem a jeho inspirace vycházela z erudované znalosti mystiky, teozofie, hermetismu a esoterických nauk, jakož i ze stylu barokních kazatelů a moralistů, kramářských písní a lidového čtení. Osobitost V. výrazu byla utvářena v napětí mezi „vázným“ záměrem a stálou tendencí k mystifikaci, ironii, perziřlázi, travestii, parodii se zálibou v černém humoru, paradoxu, bizarnosti a kuriozitách; příznačným tvarem byl proud komentářů, aforismů, reminiscencí prokládaných úvahami a glosami i praktickými záznamy, lidového mudrování a vyprávění s citem pro romantiku i pointu. Svou lásku k duchu barokního myšlení se složitou stavbou věty a archaickým jazykem V. projevil v tiscích revokujících typickou barokní atmosféru i tematiku (*Nowý Pekelný Žaltář*). Výsledkem V. antiklerikalismu, střídáního příklonu ke katolicismu a korigovaného sebeironií a nadhledem, byla řada prací těžících z dobových historických i jazykových reálií (*Koruna bludařstva...*, *Církev a blouznivci*, *Nový kalendář tolerancí...*). Opíraje se o studium barokní literatury V. vypracoval obsáhlý přehled strašidelných bytostí *Dávlova zahrádka...*, v němž dostoupilo vrcholu opojení kouzelným světem nadpřirozena. Apokalyptickým a alegorickým obrazem řádní středověkých hrůz byla báseň *Mor v Korčule*; skutečné zážitky a deziluzi z válečného běsnění vyličil V.

v jediné nakladatelsky vydané práci *Malíř na frontě*. Plodem V. vyznavačského sběratelství se stal i *Krvavý román*, doplněný esejem o problematice lidových „krváků“; ve spletitém ději s množstvím paralelních příběhů V. užíval a parodoval typické postupy a rekvizity triviální literatury, zároveň karikoval řadu dobových osobností i osobních přátel. Vyznání i hold milovanému regionu vyjádřil V. v monumentu *Šumava umírající a romantická*, první části nerealizovaného diptychu vyzdvihujícího půvab posledních zbytků čisté přírody ohrožované invazí turistiky a konzumní civilizace. – Koncem 30. let vydal V. několik satirických německy veršovaných bibliofilů o sběratelích exlibris. V první polovině 40. let V. vytvořil asi 30 tisků, vesměs bibliograficky nedoložených, údajně zpravidla zvlíc několika dvojlistů s dřevoryty (jejich počet, přesnost titulu, datace i existence jsou nejisté). Byly to zřejmě časové pamflety ve stylu kramářských písní s tématy národního neštěstí, rozpadu republiky a kritiky jeho viníků, neutěšených poměrů v umělecké obci a celkového rozkladu společnosti (*Nová píseň o rozmlouvání země české se svým synem aneb Discurs; Nábožná píseň o loučení se s Edvardem aneb vzdychání po sv. – rozuměj Světoběžníkovi – Benešovi, a kterak On vlastencům milostivě odpovídá; Pravdivá píseň o českém Parnase a intelektuálech, kterak se za největší vojny věků chovali; Speciálně česká píseň o kumštu ryteckém, jistými lotry z dvacetiletého ČSR a dosud žijícími, zavražděným dřevorytce složená a na světlo vydaná; Tři doby Alfreda Fuchsa; Cesty bratří Chocholků do země východních; Toman a kněžná panna; O té nebožce zpěvy patery* aj.). V. dílo tvoří též velké množství rukopisů, zpravidla ilustrovaných a vypravených jako knihy (bibliograficky zachyceno): kromě psaných časopisů z mládí (Hodnodle nadšená, Dekadent geniální, Musrus, revue potažmo splendidně sensiblní) a sešitů básní z počátku století (Básně, Básně z dlouhé chvíle, Asi je to dobře), pamětí a deníků jsou to např. rozsáhlé dopisy-romány, různá pojednání, přednášky, příležitostné texty, parodie, pamflety, romány, a to z předválečného období (např. O Umněleích; Nábožná píseň o svatém Ludvíku Vondráčkovi Nuselském, ze života jeho na světlo vytažená; Cestopisák aneb Vandrování knížka, Píseň strašlivá o jednom bohaprázdém knížek zplundrování...), z konce 1. světové války (Modlitby; Hřbitovní tabulky;

Hadrník sočský aneb strašidelná dobrodružství), meziválečné (Vojenská píseň nově na světlo vyvedená, za vlasy nepřitažená o poslední velké válce, Armádě, štábskumpaniích a wartách pojednávající od jednoho, současných mizerií prodávajících vojáků jménem J. V. v těch letech složená, jím samotným nyní přeepsaná a obrazy četnými doložená; Štěpiny podvědomí; Legenda o zbožném praseti; Paměti pro Josefa Portmana, Mikulášská knížka; Cesta Slovenskem s A. Calmetem ord. s. b. aneb Theorie wampyrismu 1, 2 aj.); ze 40. let (román Čertova babička /pokračování Dáblovy odstředivky/; Koncil aneb Učené hádání o knězoznačce; Dcera Mocipánova aneb Ve spárech rudé hvězdy; Dopisy bratří Chocholků jistým nevážným do Brně mladíkům, Kabrňáky zvaným /z 1947/; Pekla zplozenec v král. městě Písku hostující čili Rozhovory se psy a nebožtíky; Tajnosti brněnské neboli Vlkodlak a bibliofilie; Tajnosti ašské nebo-li Mrtvý punčochář a věrnost vdovina; Statkářův román aj.), z 50. let (Kázání ženám; Veršování o mocném kouzlu grafiky aneb Muzikant a malíř t. j. Záhuba rodu Vršovců; Přepěkné čtení o Jasnowidném Váchalovi; Lucifer aneb Záhadní frajmaureři; torzo Pekelníkův testament či-li Zakuklený strýc a spanilá neteř...; Velmi pěkná a užitečná knížka pro pijáky vína a rytce a řezáče do dřeva všeho druhu; Mistr o věcech mravních žáka svého poučuje aneb Paďouři a slivovice; Časové čtení o křivkách; Sulc a Predestinace; Moudrost zednářská 1, 2; Přepěkné, nicméně pravdivé říkání o dvou velebných kmetech stavu dřevodělného; Čarodějnice holešovická aneb Vězeň v bolševickém hradu aj.), ze 60. let (Hanička, adoptovaná dcera strojního inženýra; Půlrok na vsi; Hovězí na divoko; Jarní sonáta; Zpověď starce svého věku aneb Lovení v mozgovém archivu aj.). Některé rukopisné práce podepisoval pseudonymy Zubreáš Kosatec, Matěj Chocholka, Bambas III. (též v tiscích ze 40. let) aj. V rozsáhlé pozůstalosti se nacházejí denní záznamy, diáře, koncepty, korespondence atp. – V. dílo mj. vydává pietně V. Zadrobílek (v 80. letech samizdatově, v 90. letech v nakladatelství Trigon), soustavnou péči mu věnuje V. inspirované nakladatelství Paseka L. Horáčka; sazbu a grafickou úpravu provádějí K. Horák, A. Krejča aj.

ŠIFRY: J. A. B. (Veraikon), J. A. P., J. V. ■ PŘÍSPĚV-KY in: Bibliofil (1936); sb. In signo exlibris vinces (1936); Kuriózní revue (1925); Prager Presse (1931);

Veraikon (1934); – posmrtně: Analogon (2000); Fragment K (1991); J. Baleka: J. V. (b. d., 1969); Lid. noviny (1992); Lit. noviny (1990, 1994, 1997); M. Bajerová: O J. V. (1990); Písecká čítanka 2 (1981); Proměny (1990); Týnec u Klatov. Sborník prací z historie a dějin umění 1 (2002); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1985, 1991, 1996, 2004). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, adaptace a pojednání* (autorské knihy): Vidění sedmera dnů a planet, vypsání, kterak tyto na zemi působí, do dřeva vyryl a v kůži svázal J. V. (1910; upr. vyd. b. d., po 1946); Přepěkné Čtení o gasnowidném Wawřincowi, kterak skrze zlého dábla záhubu na dusi vzal a sspatného konce dosel (1910; upr. vyd. b. d., po 1946); Z rituálu toledských haeretiků listy některé, o příchodu Páně jednající (1911); Cyklus dřevorytů chvalozpěvem velmi pěkným provázený k chvále geniálních lékařů a ranhojičů... (1912); Opata Longina z Tarasconu weyklad krátký o figuře prawé kozla staženého, odhalené skrze jeho neřest nejwětšší (1912); Mystikové a visionáři (1913); Nowý Pekelný Žaltář anebo Diwowé Ďábelští, to jest obšírné wyprávění o planetních, zemských jakož i pekla obywatelích, tolikěž pekelná sněmowání, Sabath řečená, a Temnoty wěčné důkladně prozkaumané, w patnácti kapitolách wyložené skrze J. W., dřeworytce, na světlo s mnohými dřeworyty wydané, při tom také četné důkazů, kteréžto příběhy hojnými podepřími jsau (P 1913); J. V. Pjsen strašlivá o bezpříkladném mravů zplundrování v krátkosti s několika epjgrammy na světlo wydaná (B 1913); Odchod člověka (1914); Vigilie o hodině hrůzy, blahořečení a modlitba za psa (1914; změn. vyd. 1920, 1925, 1948); Mystika čichu (1920); Dojemná píseň o jednom poustevníkowi, ze žiwota geho wytažená a na světlo wydaná (1922, dle textu A. Šnajdra, tj. K. S. Šnajdra); J. V. dokonalá Magie budoucnosti, utvořená imaginacemi krásna a lásky jakož i přetřzením tradice starých magií a věr; hlavně proti představě katolického boha a všem imaginacím duchu swobodnému a čistému protivným namířená a bojující, co holubiice z Archy uprostřed nečistého myšlení lidstva autorem vypuštěná v naději, že brzy krkavec, ba celé hejno jich následovatí budou, by našli zemi novou a očistěnou, k doplnění Apokalypsy a Gnose, na konec pozměněné vítězstvím Antikrista, nehodným prorokem téhož byla psána v letech 1921 až 1922 a jím také vysázena, vytištěna a vydána co rukopis v 18 exemplářích (1922); J. V., dřevorytce, Nový kalendář tolerancý na rok 1923 aneb Rokodník, ve kterém se na každý den nějaký bludař neb jiná pozoruhodná a znamenitá osoba a svátek vynajítí může (1922); In memoriam Marie Váchalové, která nepodlehnuoc zlu, z této země, plné krve a násilí, v den Narození Páně Anno D. MCMXXII odešla v lepší světy proměnou tvarů, mému oku co fysická smrt viditelnou a hoře hmotnému myšlení dočasně způsobující (1923; upr. vyd. b. d., po 1946); Ďáblova zahrádka aneb Přírodopis strašidel, to jest: neobyčejná cesta mezi ďáblými dětmi, přízraky a bytostmi přírodní-

mi, zjevujícími se často hříšnému člověku, duchovním Brehm, k rozpoznávání všelikých potvor zemských i vodních, ohně a v povětří, též jinoplanetních, proti nim slabých stran jejich ukazatel, spolu s bezpečnou ochranou co příkladný štít křesťanských duší sloužící, k věčnému proti nim bojování, je odhalující a zprávu nám o nich podávající, dle knihy z archivu samotného pekla pod názvem Historia Naturae de spectris skrze M. J. V., dřevorytce, sestavená a četnými tabulemi a obrazy, tvářností těchto přízraků a demonů ukazujícími, opatřená (1924); Krvavý román. Studie kulturně a literárně historická (1924; posmrtné cenzur. vyd. 1970); Koruna bludařstva, to jest Postyla kacířská. Sběrka nekřesťanských kázání, glos, a básní na všechny neděle a svátky v roce připadající a obsahující pojednání o bibli, o Bohu a bozích, o církvi svaté, o člověku a lidech, o démonech, o duši, o ďáblech, o kapitálu, o knihách, o křesťanství, o otroctví zvířat, o Práech Nižších, o přírodě, o socialismu, o spiritistech, o swobodné duši, o užítku atheismu, o zemi, o zhojbné mystice, o zvířatech a rozmanitých jiných věcech (1926); G. Carducci: Satanu (úprava překladu, 1926); Zpěv příkladný o Vilémovi a Běle pro mládence a panny (1926); V. ročenka na rok 1927 přátelům a známým (1926, obs. část nedokončené satiry Čarostřelec); Vysoce užitečná a mravní knížka nebo-li Knižní kuriositník, k potěše jednoho šéfredaktora a k zármutku četných bibliofilů v jediném výtisku wydaná (1926); Mor v Korčule (B 1927); Čarodějnická kuchyně (1928); Vademeum v erotiky soustech o luze a o buržoustech, aneb O Krásu zájem, o Lásku, u rozmanitých mamlásků (1928); Malíř na frontě. Soča a Itálie 1917–18 (1929); Knížka pro Dra J. Preisse k šedesátinám (1930); Šumava umírající a romantická (1931); Prášilská papírna (1931, text k dřevorytům A. Mackové); Anděl Strážný (1931, dle pohádky B. Němcové); J. V. Orbis pictus aneb Doplíky k Jana Amosa Komenského Světu v obrazích (1932); Prostředníci (B 1933); Christian Heinrich Spiess (B 1933); Receptář barevného dřevorytu. Moderní metody rytí a tisku (1934); Nejnovější Legatio mortuorum ad vivos aneb Hrozobraní z národa role viničné, všem prorokům své vlasti dřevorytce J. V. věnované (1935); Autodafé liter (1936); Prсата pod nůž (In Namen Satan's!) či-li Kolofon k předcházejícím dvěma knihám: Autodafé a Legatio, nedokončeným a pouze v pěti exempl. vytištěným (1935–36); Smutná píseň o strašlivé patáliji proti městu jednomu nedaleko Praskačky na českých hranicích, při které skrze vejtavu ničemných regionalistů lid obojího pohlaví, hlavně bohatší obyvatelé města onoho Königgrätz řečeného ukrutně o peníze obráni byli, a kterak to rabování se ukončilo, z příběhu každý lépe porozumí (1936); V. Havran, dle světoznámého vzoru přejinačený, do českého převedený a značně rozšířený a zmmodernisovaný, s velmi vtipně na nové brdo upraveným nevermor (1937, dle E. A. Poea; 1985 změn. vyd. in E. A. Poe: Havran. Šestnáct českých překladů; 1996 rozřř.

vyd.); P. F. 1938 (B 1937); Kázání ad Calendas graecas proti hříchu spěšnosti, ve kterém všeliký lidský kvál na expositio, katastrofu a peripetii bohyně Velocitas rozvržen se předvádí, item o lidské rychlosti vyloužen, jakož i četné důkazy o existenci ďábla, a kterak aurea praxis silovozy a létadla ovládající v aureu praxis smrti na konec proměněna bývá (1939, nedokonč.; část samost. jako P. F. '39; část užitá v R. Ďáblova odstředivka s tit. Pjšeň o mukách pozemských); O té nebožce zpěvy patery 1–5 (b. d., 1939–40); Ďáblova odstředivka aneb Uvedení v mysteria kněhoznaček (1940–41); Nová píseň o rozmlouvání země české se svým synem aneb Discurs (b. d., 40. léta); Nábožná píseň o loučení se s Edvardem aneb vzdychání po sv. – rozuměj Světoběžníkovi – Benešovi, a kterak On vlastencům milostivě odpovídá (b. d., 40. léta); Pravdivá píseň o českém Parnase a intelektuálech, kterak se za největší vojny věků chovali (b. d., 40. léta); Speciálně česká píseň o kumštu ryteckém, jistými lotry z dvacetiletého ČSR a dosud žijícími, zavražděným dřevorytce složená a na světlo vydaná (b. d., 40. léta); Tři doby Alfreda Fuchsa (b. d., 40. léta); Toman a knižní paní (b. d., 1942); O banketech (b. d., 1943); Hrdelní proces (b. d., 1944); mimoto další drobné tisky, zejména z 1940–45, tištěné prospekty k vlastním dílům, soubory exlibris, příležitostné bibliofilie apod.; – posmrtné: Očarovaná Šumava (1986); Sedm textů (1990, ed. V. Zadrobílek, inedit. vyd. 1988); Církev a blouznivci (1992); Paměti Josefa Váchala, dřevorytce (1995, ed. M. Drápala); Ďábel a boj proti němu církví a osvícenci a jiné přednášky pronesené J. V. – dřevorytce na schůzích Sdružení Volné myšlenky (1996, ed. P. Payne, J. Híršl, F. Smetánka); Deníky. Výbor z let 1922–1964 (1998, ed. J. Olič a I. Kruiš; Knihy J. V., sv. 6). – *Souborné vydání*: Knihy J. V. (Nakladatelství Paseka – L. Horáček, 1990–2000, 7 sv.). ■ **KORESPONDENCE**: O. Rydlo: Arcikacíř. Téměř neznámý autor J. V. (Rydlovi z 1966), Texty 1969, č. 1; Dopis z roku 1967 (O. F. Bablerovi; linoryty, 1978–82, 7. sv. edice H, bibliof.); J. V. Z dopisů (neuvezeným adresátům z 1948–66), LitN 1990, č. 32 (ed. P. Hruška); in J. V.: Sedm textů (J. Demlovi z 1912; 1990, ed. V. Zadrobílek); J. V.: Dopis F. Klicmanovi, v němž se zamítá jeho starání se o výstavu k šedesátinám (z 1944), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1990, s. 91 (ed. I. Slavík); J. V. Z dopisu (neuvezenému adresátovi z 1954), LitN 1992, č. 18; Prozřetelnost posílá štabajzny (O. F. Bablerovi z 1967), LidN 10. 10. 1992, příl. Nedělní LidN (ed. J. Hůla); J. Olič: Velké ano, malé ne. První část dopisů J. V. (K. Němcovi z 1948), Prostor Zlín 1993, č. 8 + Velké ano, malé ne. Druhá část dopisů J. V. (A. Sáňkovi 1940 a 1945), tamtéž 1994, č. 9; Dopis Jakubu Demlovi (z 1912; 1994, ed. M. Ohnisko); Z dopisů (J. Hodkovi z 1958 a 1961), LitN 1994, č. 15 (ed. P. Hruška); J. Hruza: Mrtvý zaživa a znovu vzkříšený (O. Březinovi z 1919), Bulletin Společnosti Otokara Březiny 1994, č. 10; A. B. Král: Setkání životních osudů Aloise Kalvody

a J. V. (Kalvodovi z 1925), Vlastivědný věstník moravský 1994, s. 360; Živant a umrlanti (vzáj. koresp. s L. Stehlíkem z 50. a 60. let 20. st.; 1995, ed. B. Stehlíková); K. Kaiserová: Karel Klostermann a Alexander Marian. Plzeň a Ústí nad Labem na přelomu 19. a 20. století (Klostermannovi z 1916), AUP Slavogermanica sv. 7, 1997; Zapáliv si cigáro Operas. Výbor z korespondence 1940–1962 (mj. J. Hodkovi, A. Mackové, K. Němcovi, B. Svobodovi, J. Zrzavému; 1999, ed. J. Olič; Knihy J. V., sv. 9); T. Hudec: Ono, milej Ctibore – Dopisy J. V. Ctiborovi Šťastnému (z 50. let), Pěší zóna 2003, č. 12–13; Kus žvance a hrst tabáku. Dopisy J. V. Ctiboru Šťastnému z let 1949–1958 (2004, ed. M. Brát a A. Gebert); K. Srp: „I tento dopis mi přineste zpět –“. Z korespondence Jana Zrzavého (vzáj. koresp. z 1910–13), Umění 2005, č. 1; Milovaný a dobrý hochu – Milovaný, důstojný pane! (vzáj. koresp. s J. Demlem z 1912; 2005, ed. M. Mrázová). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Bajarová in M. Mrázová: J. V. a kniha (1968) + in sb. Strahovská knihovna 7 (1972, s. 253); J. Labuťová, M. Baják: J. V. Ohlasy na život a tvorbu (Státní vědecká knihovna Hradec Král. 1998). ■ **LITERATURA**: B. Beneš Buchlovan: J. V. (1914); K. Dyrnk: Písmo J. V. (1930); V. Paulus: Knižní značky J. V. (1936); volný leták Záznamy o díle J. V. 1, 2 (Brno 1947; přisp. M. Helcelet, E. A. Hruška, L. Loubal aj.); M. Mrázová in kat. J. V. (1966); O. F. Babler in kat. J. V. Grafika a kresby (1967); M. Mrázová: J. V. a kniha (1968); J. Baleka: J. V. (b. d., 1969, bibliof.); K. Bílek: J. V. Pisemná pozůstalost č. 350 (LA PNP 1978, rozmnož.); M. Mrázová in kat. J. V. (1984); M. Šejn a J. K. Čeliš in kat. J. V. Dílo (1984); M. Bajarová: O J. V. (1990, v tiráži 1991; 1972 neuplně vyd.); J. Olič: ...nejlépe vlastní káru sám. Život J. V. (1993, obs. soupis tisků ze 40. let; 1986 inedit. s tit. Průvodce životem a dílem J. V.); J. Kroutvor: Šumava a J. V. (1994); M. Ajvaz, P. Hruška, J. Kroutvor, J. Pelánek: J. V. (1994); H. Klínková, J. Olič: Šumava J. V. (1999); sb. Facétie et illumination. L'oeuvre de J. V., un graveur écrivain de Bohême (Praha, Litomyšl, Paříž 1999, ed. X. Galmiche a M. Mračková; mj. přisp. X. Galmiche, L. Horáček, J. Hůlek, J. Kaš, J. Kroutvor, M. Prongué); J. Olič: Neznámý V. Život umělce (2000; zde pokus o soupis tisků ze 40. let); kat. J. V. (2004, ed. P. Kočová); F. H. Janoušek: Výtvarný básník J. V. – jeho posměch i zbožnost – a František Kašpar (Gymnázium Trutnov 2004); R. Dačeva a H. Klínková: J. V. 1884–1969 (2005). ■ M. M. (Marten): ref. Vidění sedmera dnů..., MR 1910, sv. 22, s. 333; N. (S. K. Neumann): J. V., LidN 30. 12. 1911 → Rozumět umění (1976, s. 118); an.: J. V., Veřejné mínění 1912, č. 4; S. Bouška: J. V., Týn 1919, s. 114 a pokr.; S.: ref. Dojemná píseň..., Grafický obzor 1922, s. 70; S. (A. Sáňka): ref. Nový kalendář tolerancý..., Bibliofil 1923, s. 3; -r-t. (M. Helcelet): O knihách J. V., tamtéž, s. 81; K. Nosovský: J. V. ..., Českosl. knihkupec 1925, s. 97; an.: ref. Vysoce užitečná a mravní knížka..., Vitřinka 4, 1926/27, s. 112;

- an.: ref. V. ročenka..., tamtéž, s. 114; A. Sáňka: J. V. Pokus o výklad tvorby, Čes. bibliofil 1929, s. 177; J. Štátný (Konůpek): J. V. mezi ostatními, tamtéž, s. 184; B. P. (Polan): Umělec samotář, Nová doba 6. 11. 1930; J. Portman: Zpověď o neodolatelném nutkání, Vitřinka 8, 1930/31, s. 146; J. Krecar: Moderní knižní umění, Dílo 1931, s. 7 a pokr.; an.: Ryzí umění. Návštěvou u př. J. V., Volná myšlenka 1932, s. 95; ● k padesátinám: J. A. B. (J. V.): J. V. a jeho dílo, Verikon 1934, s. 51 (celé č. 4); Bibliofil 1934, č. 8 (věnované J. V., obs.: A. Sáňka: J. V. a romantika; J. Hodek: Rady a dopisy Mistra svému žákovi; O. F. Babler: Arabská legenda, úpadek umění epistolárního a V. vidina chleba; B. Beneš Buchlovan: Váchalské žaltáře a rituály); L. Milde, Volná myšlenka 1934, s. 227; V. H., Lid. listy 25. 9. 1934; an. (B. Lifka), Marginálie 1934, s. 129; J. Malý, Samostatnost 1934, č. 40 ●; J. Štátný (Konůpek): O J. V., sb. Hollar 1935, s. 1; E. Lešehrad in Náměty u cesty (1938); ● k šedesátinám: -č., Nár. politika 23. 9. 1944; fp, LidN 11. 10. 1944 ●; J. Konůpek in Život v umění (1947); M. Svobodová-Alšová in U nás doma (1957); R. Rouček a J. Hodek in kat. J. V. a Anna Macková (1959); F. Langer in Malířské povídky (1966); O. Rydlo: Jediné slunce, jediný tvůrce, Pochodeň 29. 10. 1966; J. Baleka: J. V. zvovuobjevený, Pochodeň 31. 12. 1966; A. Wagnerová: Podnět života a díla, Plamen 1967, č. 4; B. Blažek: Pekelný perspektív, Výtvarná práce 1967, č. 12; O. Rydlo: Arcikacíř. Téměř neznámý autor J. V., Texty 1969, č. 1 + Cesty za J. V., Pochodeň 8. 5. 1969; ● nekrology: Lf, Svob. slovo 15. 5. 1969; Z. Čubrda, Obroda 1969, č. 14; -rk-, Typografia 1969, s. 291; K. Žižkovský, Čtenář 1970, s. 58 ●; M. Mrázová-Schusterová: J. V., Sešity pro mladou literaturu 1969, č. 29 + in J. V.: Krvavý román (1970); ● ref. Krvavý román: M. Mrázová-Schusterová, Kurýr Odeonu 1969, s. 21; baj (M. Bajerová), Pochodeň 27. 12. 1972 ●; J. Baleka: Pekelník J. V., Texty 1970, č. 8 (i sep., bibliof.); L. Stehlík in Země zamýšlená 3 (1970, rozšíř. vyd.); M. Bajerová: O J. V., sb. Strahovská knihovna 7 (1972, s. 241) + Váchalovská rybí polévka (s úryvky dopisu rodině M. Alše), Pochodeň 24. 12. 1972, příl. Vánoční magazín Pochodeň + J. V. a knihovna Národního muzea, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1974 (1976), č. 3–5; F. Šmejkal in Sursum (1976); O. Neff in Něco je jinak (1981); P. Wittlich in Česká secese (1982); J. H. Kocman: J. V. – knihvazač, Umění a femesla 1983, č. 3; J. Olič: O knize, kterou měl ilustrovat Mikoláš Aleš (o vztahu J. Demla a J. V.), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1984, s. 3; ● ke 100. výr. nar.: L. Loubal: Panoráma 1984, č. 3; L. Kothera, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1984, s. 311 ●; J. K. Čeliš: Autorské knihy a šumavská identifikace J. V., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1985, s. 13; P. Holman: Ke vztahu Otokara Březiny a J. V. (s úryvky vzáj. koresp. z 1919), tamtéž, s. 33; T. Vlček in Praha 1900 (1986); M. Bajerová, L. Vodák in J. V.: Očarovaná Šumava (1986); V. Havlík: Horské toulky J. V., Krkonoše 1986, č. 2; J. Olič: Dvě kapitoly (z připravované monografie), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1987, s. 18; ● ref. Očarovaná Šumava: K. Kaiserová, sb. Minulostí Západočes. kraje 25 (1989, s. 317); I. Kotrlá, Studie (Řím) 1990, s. 208, upr. → Proglas 1991, č. 2 ●; V. Sůva: Ze životopisu krásné knihy: „Verky lezou nahoru“ (s úryvky V. dopisů redakci Záznamů z 1947), Výběr z nejzajímavějších knih 1989, č. 2; ● k 20. výr. úmrtí: M. Mrázová, Výtvarná kultura 1989, č. 6; L. Kothera, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1989, č. 3 ●; J. Olič: Exkurze J. V. do říše hudby, Opus musicum 1989, s. 310; Z (V. Zadrobílek) in J. V.: Sedm textů (1990); J. Baleka: Hoříky satanik J. V., Proměny (New York) 1990, č. 2; V. Sůva: Dobýváte za mne svět... (s úryvkem V. dopisu redakci Záznamů z 1948), Nové knihy 1990, č. 40; M. Kromiš in M. Bajerová: O J. V. (1990); J. Hůlek in J. V.: Krvavý román (1990); ● ref. Krvavý román: Z. Heřman, Tvar 1990, č. 36; P. Kosatík, Ikarie 1991, č. 3; I. Diviš, Fragment K 1991, č. 1; F. Všeticka, Akord 19, 1993/94, s. 388 ●; L. Tomková in kat. J. V. – Anna Macková (1991); J. Olič: J. V. (s úryvkem koresp. K. Němcovi a B. Svobodovi), Fragment K 1991, č. 1; S: Dva havrani..., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1991, s. 7; M. Štemberková: Bůh je krásá, Katol. týdeník 1991, č. 31; ● ref. Nový Pekelný Žaltář...: V. Novotný, Mladá fronta Dnes 19. 8. 1992 (i ref. Církev a blouznivci); N. Savický, Nové knihy 1992, č. 29 ●; K. Samšiňák: J. V. a Jakub Deml, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1992, s. 44; ● ref. Církev a blouznivci: J. Vaněk, Nové knihy 1992, č. 30; J. Vanča, Práce 12. 5. 1993 ●; J. Olič: Zrušit mýtus marginálního podivná (s úryvkem V. dopisu Krásná vysvačka B. Svobodovi z 1953), Respekt 1992, č. 38; J. K. Čeliš in J. V.: Dáblova zahrádka... (1992); ● ref. Dáblova zahrádka...: J. Vaněk, Nové knihy 1992, č. 45; F. Všeticka, Akord 18, 1992/93, č. 10; A. Pavlová, Mladá fronta Dnes 6. 2. 1993, příl. Víkend; I. Wernisch, LitN 1993, č. 22 ●; K. Samšiňák: Kuchařské umění J. V. (s úryvkem dopisu M. Hodkové z 1958), Oko 1992/93, č. 2; J. Hůlek: J. V. Studium osobnosti jako imperativ, LidN 4. 2. 1993, příl. Národní 9; in sb. Macková, V., Vik (Jičín 1993, bibliof.); K. Jaroš: Litomyšlské reálie v Krvavém románu J. V., Host 1993, č. 3–4; J. Olič: 17× J. V., Výtvarné umění 1993, č. 4; L. Loubal: Muzeum J. V., Knihy 93, 1993, č. 25, příl. Knihkupec a nakladatel č. 5; J. Gogola ml.: Portmoneum – symbol V. dvojedinosti, LitN 1993, č. 30; V. Dvořák: J. V. muzeum, Katol. týdeník 1993, č. 35, příl. Perspektivy; J. Baleka: J. V., Oko 1993/94, č. 4; M. Mrázová: J. V. a Jan Zrzavý (s úryvky vzáj. koresp. z 1911), Panoráma 1994, č. 1; M. Švehlák: Causa J. V., Reflex 1994, č. 16; J. Kotalík: Dvě výročí J. V., Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 1994, s. 212; A. B. Král: Setkání životních osudů Aloise Kalvody a J. V., VVM 1994, s. 360; J. Kroutvor: V. a Šumava, Ateliér 1994, č. 11; J. Kotalík: Váchaliana 1994, Lipík 1994, č. 7–8; J. Olič: Konec prokletých básníků v Čechách, Laby-

rint 1994, č. 7; an.: J. V., Loutkář 1994, s. 294; A. Pomajzlová in kat. *Expresionismus v českém umění 1905–1927* (1994); V. Novotný: ref. *Dopis Jakubu Demlovi*, *Nové knihy 1994*, č. 46; F. Dvořák: *Jak psi sežrali titul zasloužilého umělce*, *Plzeňský deník* 20. 12. 1994; J. Javůrek: *Skupina Sursum a její souputníci*, *Čtenář 1994*, s. 424, a 1995, s. 28; V. Borecký: *Vykládací mystické karty J. V., Ateliér 1995*, č. 1 a 2; B. Stehlíková: *O jednom podivuhodném přátelství*, *tamtéž*, č. 2; ● ref. u příl. *výstavy J. V. 1994–95 v Praze: J. Splítková*, *Tvar 1995*, č. 2; V. Just, *LitN 1995*, č. 6; J. Anděl, *LitN 1995*, č. 7; P. Wittlich, *Ateliér 1995*, č. 4 ●; J. Hůlek: *Rok J. V. 1994*, *LitN 1995*, č. 7; P. F. Hájek: *Sprinteři a reprinteři*, *Kritická příloha Revolver revue 1995*, č. 2; V. Just: *Laskavé oči V. strašidel* (s úryvky koresp. s J. Demlem), *tamtéž*; H. Klínková in *Paměti J. V., dřevorytce* (1995); ● ref. *Paměti...: I. Vágner*, *Nové knihy 1995*, č. 22; ip, *Hospodářské noviny* 23. 6. 1995, Příl. HN na víkend; L. Soldán, *Rovnost* 30. 8. 1995; J. Olič, *LitN 1995*, č. 51–52 ●; ● ref. *Živant a umrlanti: J. Brabec*, *Týden 1995*, č. 23; J. Olič, *Střední Evropa 1995*, č. 51, příl. *Glosář*; pš, *Nové knihy 1995*, č. 26; V. Novotný, *Práce* 22. 8. 1995 ●; P. Ladman: *J. V. disident – aneb obžaloba komunistů* (s úryvky z koresp.), *Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1995*, č. 3–4; R. Dačeva, J. Kaše, I. Kruis: *J. V. a jeho život s demony*, *Grapheion 1996*, č. 0; A. K. K. Kudláč: *Barokní texty v knižních soupisech J. V.*, sb. *Marginalia Historica 1996*, s. 115; V. Borecký in *J. V.: Vykládací mystické karty* (1996); V. Wagner: *Vykládací mystické karty J. V.*, *Uni 1996*, č. 9; M. Fišer: *J. V. a katolická církev – cesta tam a cesta zpátky*, *Kavárna A. F. F. A. 1996*, s. 136; in kat. *Umělecké sdružení Sursum. 1910–1912* (1996, ed. H. Larvová, zejména přisp. R. Dačeva; též úryvky koresp.); ● ref. *Malíř na frontě: J. Olič*, *LidN* 12. 10. 1996, příl. *Národní*; V. Novotný, *Tvar 1997*, č. 2 ●; I. Kruis in *V. Havran... (1996)*; ● ref. *V. Havran...: P. Šrut*, *LidN* 12. 2. 1997; J. Slomek, *LitN 1997*, č. 5 a 7 ●; L. Horáček in *J. Šimánek: Božstva a kultury* (1997); ● ref. *J. V. dokonalá magie budoucnosti...: L. Vágner*, *Logos 1997*, č. 1–2 + *Nové knihy 1998*, č. 10; M. Nakonečný, *Tvar 1998*, č. 7 ●; J. Olič in *J. V.: Deníky. Výbor z let 1922–1964* (1998); ● ref. *Deníky: J. Brabec*, *LitN 1998*, č. 22; T. Andjelkovski, *LidN* 6. 6. 1998, příl. *Nedělní LidN*; J. Lukeš, *Týden 1998*, č. 29; V. Šlajchrt, *Respekt 1998*, č. 30; V. Just, *Kritická příloha Revolver revue 1998*, č. 12; Z. Vašíček, *tamtéž* → *Podmínky volby* (2003) ●; M. C. Putna in *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918* (1998); J. Olič in *J. V.: Vidění sedmera dnů a planet... (1998)*; J. Karáček ze Lvovic: *Glosa k dílu J. V.*, in *J. Labuřová, M. Baják: J. V. Ohlasy na život a tvorbu* (Státní vědecká knihovna Hradec Král., 1998); J. Javůrek: *Tisky J. V. po návratu z války*, *Čtenář 1999*, s. 32 a 65 (obálka); J. Hůlek: *J. V. v Paříži. Výstava a konference*, *Čtenář 1999*, s. 116; K. Hádek: „Ten pravopis a chyby, híml, to je dorazí!“ *Na okraj jazyka Krvavého románu J. V.*, *Aluze 1999*, č. 3–4; M. Šeřfránek: ref. *Paměti*, *Aluze 1999*, č. 3–4;

J. Olič in *J. V.: Zapáliv si cigáro Operas* (1999); ● ref. *Zapáliv si cigáro Operas: M. Jungmann*, *LitN 2000*, č. 3; P. Čermáček, *Host 2000*, č. 4, *Recenzní příloha* ●; J. Olič in *J. V.: Mystika čichu* (2000); I. Fic: ref. *Mystika čichu*, *Host 2000*, č. 8, *Recenzní příloha*; ● k monografiím J. Oliče: J. Slomek: *LidN* 27. 4. 2000; M. Trávníček, *Host 2000*, č. 6, *Recenzní příloha* ●; V. Weigert: *Zpráva o knize J. V. Cesta Slovenskem s Calmetem... Analogon 2000*, č. 28, *Příloha + (pokr.) Logos 2000*, č. 1–2; J. Dolejší: *Jitřní záře české alchymie. Život a dílo Otakara Zachara 1870–1921* (s úryvky vzáj. koresp.), *Logos 2000*, č. 1–2; J. Olič in *J. V.: Církev a blouznivci* (2000) + *J. V. – tvůrce vlastních legendy*, *LidN* 22. 12. 2000; J. Anděl in *J. V.: Erotikové – The Eroticists* (2001); J. Brabec: *Antisemitská literatura v době nacistické okupace*, *Revolver revue 2002*, č. 50; X. Galmiche: „*Tradice a opravdová snášenlivost*“. *V. vztah k baroku a k minulosti*, sb. *Reflexe baroka v české literatuře 20. století* (2002 ← změněn. verze doslovu ze sb. *Facétie et illumination*, 1999); M. Fišer: *Doktor z Bouillonu aneb Jaroslav Polívka a J. V. na zámku Týnec*, in *Týnec u Klatov. Sborník prací z historie a dějin umění 1* (2002); J. Kaše in kat. *Malíř na frontě. J. V. na bojišti 1. světové války* (2003); J. Kaše a L. Kryl in *Portmoneum. Muzeum J. V. v Litomyšli* (2003, průvodce); in kat. *Jan Zrzavý* (2003); I. Fencel: *J. V.*, *Piž 2003*, č. 12; P. Holman in *Otokar Březina – život v dopisech 1, 2* (2004); J. Javůrek: *J. V., Šumava a papírna v Prášílech*, *Papír a celulózka 2004*, s. 244; M. Mrázová: *Vzpomínka na J. V. – odstavenec* (s úryvky koresp.), *Tvar 2004*, č. 15; M. Brát, A. Gebert in *Kus žvance... (2004)*; ● ref. *Kus žvance...: J. Olič*, *Mladá fronta Dnes* 29. 10. 2004; M. Bedřich, *Souvislosti 2004*, č. 4 ●; P. Surý: *Dva příspěvky o J. V.*, *Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 2004*, č. 2; J. Olič: *Jak psi rozumějí umění. J. V. a jeho pes Tarzan*, *Dějiny a současnost 2005*, č. 2; V. Borecký in *Imaginace, hra a komika* (2005); M. Mrázová in *Milovaný a dobrý hochu – Milovaný, důstojný pane!* (2005); K. Kolařík: ref. *Milovaný a dobrý hochu – Milovaný, důstojný pane!*, *Tvar 2006*, č. 8; dále literatura o V. výtvarné tvorbě, další katalogy a bibliofilie.

iz, jip

Emil Vachek

* 2. 2. 1889 *Kukleny-Pražské Předměstí*
(Hradec Králové-P. P.)

† 1. 5. 1964 *Praha*

Prozaik a dramatik, vycházející z naturalismu; jeho sociální kritičnost je motivována psychologicky a opírá se o novinářskou zkušenost, znalost různých sociálních prostředí, zejména periferie, jeden ze zakladatelů moderní české detektivní literatury, autor humoristických próz; kritik a publicista.

Nejmladší ze čtyř dětí dělníka, později správce konírny zájezdního hostince v Pražském Předměstí (osadě a posléze samostatné obci) u Hradce Králové. Otce V. ztratil jako pětiletý, školu navštěvoval v Hořicích a v Hradci Králové, kde matka hledala pro rodinu obživu. Od 1900 studoval na hradecké reálce, kde založil literární kroužek, organizoval vydávání studentského litografovaného časopisu Revue nejmladších a přátelil se s K. Čapkem, studentem tamějšího gymnázia; 1905 byl však nucen pro nehodu s katechetou (kvůli článku v Revui) ze školy odejít a nakrátko se stal studentem hradecké obchodní akademie. V únoru 1906 se rodina přestěhovala do Prahy a V. navštěvoval soukromou obchodní školu (po neúspěšném pokusu pokračovat ve studiu na Československé obchodní akademii), studia však nedokončil a věnoval se novinářství: 1911 nastoupil do redakce Práva lidu, kde prošel takřka všemi rubrikami (1918–21 psal hlavně divadelní a filmové referáty), spolupracoval i s dalšími levicovými listy. 1916–21 redigoval satirický časopis Kopřivy. Ve 20. letech pracoval v Plzni jako redaktor revue Pramen (1924–28) a Nové svobody (1926–28). Ve 30. letech se v Praze podílel na založení vydavatelské a distribuční organizace ELK (od 1935 místopředseda). Byl též hlavním literárním spolupracovníkem nakladatelství Sfinx (řídil knihovny Pyramida a Svět). Od konce 30. let se věnoval především literární tvorbě.

V. rozsáhlé, tematicky a žánrově různorodé dílo vycházelo především z realistických postupů, odráželo i dobové evropské literární proudy. Charakterizuje je fabulační vynalézavost, složitá kompozice příběhů, psychologický zřetel, především ve studiích komplikovaných charakterů a výjimečných jedinců i v analýzách vášní, duševních krizí a přerodů, mnohdy determinovaných bídou, neúspěchem a společenskou morálkou. Z novinářské zkušenosti V. čerpal náměty, smysl pro dobové společenské dění, vytváření tragických, humorných a groteskních situací, pro dějové napětí, věcnost a konkrétnost, ale i sklon k atraktivnosti i povrchnosti; usiloval o sugestivní zachycení dobového a místního koloritu, o zaujetí čtenáře silou představitosti. V prvních naturalistických prózách (*Sup, Dech smrti, Cestou do nebe, Vražda manželstvím a jiné motivy, Kovadlina, Manželství s mrtvým a jiná próza*) převažují motivy nicoty a zmaru, syrové a otevřené za-

chycení patologických stavů lidské mysli, postavy společenských vyděděnců. Ve fantasticko-satirickém románu *Pán světa* V. zobrazil s děsivou předvídavostí nebezpečí rozpínavé moci. Sexualitu jako hybnou sílu lidského jednání zdůraznil zejména v románech *Čtyřicetiletý* a *Žebrácká láska*. Bohatší psychologické portréty plebejských dravců bezostyšně se deroucích za bohatstvím a společenským postavením podal v trilogii *Chám Dynybyl*, nalomených intelektuálů poznamenaných deformující výchovou v románu *Nepřítel v těle* (s inspirací Freudovou psychoanalýzou). V těchto prózách již nahradil popisný naturalismus jemnější povahokresbou, dějem vedeným logikou vývoje postav a kompoziční sevřeností. Projevil se rovněž jako citlivý zpodobitel vnitřního světa žen (*Divoké srdce, Žil jsem s cizinkou*). Zároveň V. psal humoristické a satirické prózy, v nichž osvědčil svůj fabulační um, projevil bezprostřední radost z vyprávění a cit pro vtip a komiku: vedle knih *Svatba v Absint-baru* a *Až se ucho utrhne...* reprezentuje tuto linii jeho nejslavnější (i hojně překládaná) próza, román z žižkovského podsvětí *Bidýlko* s ústřední postavou kapsáře-gentlemana a řadou svérázných lidských typů a figurek periferie, vyjadřující víru v dobré v člověku a v záchrannou moc lásky. V. byl též jedním ze zakladatelů kvalitní domácí detektivní tvorby (vedle K. Čapka a E. Fikera), vytvořil svéráznou postavu typicky českého detektiva Klubíčka s bystrým úsudkem a vtipem (*Parazit, Tajemství obrazárny, Muž a stín, Zlá minuta*). Po 2. světové válce se V. próza (tematicky zaměřená především na společenské dění posledních desetiletí) opět ubírala několika směry: v kriminálních příbězích detektiva Klubíčka spjatých s bojem proti fašismu i nástupem socialismu (*Černá hvězda, Devatenáct klavírů*), v sociálně laděných pokusech o vylíčení zrodu socialistického přesvědčení části inteligence (*Severní záře, Konec a začátek*), v plebejsky vyhocené novodobé variaci příběhu Švandy dudáka, oslavující domov a moc umění (*Čarovná flétna*). Snaha o věrohodnost postav i situací se v knihách tohoto období zpravidla střetávala se schematizující konstrukcí dějů, vyvolanou potřebou dobové aktuálnosti. Pro mládež V. napsal prózu *Ostromíři*, zasazenou do prostředí Hradce Králové, jemuž posléze věnoval i knihu vzpomínek. Jako dramatik do jevištní podoby převedl některé své prózy naturalistického ražení

i etického vyznění (*Ubohý blázen, Krev nevolá o pomstu* s F. Tetauerem), opakovaně zdramatizoval román Bidýlko (*Lišák Stavinoha*), v komedii *Věrná vdova* zpracoval antický (Petroniův) námět. V historických dramatech tematizoval duševní krizi vojevůdce, který na sebe bere odpovědnost za porážku rakouské armády 1866 v bitvě u Hradce Králové (*Benedek*), a osudy francouzského důstojníka Dreyfuse bezprávně obviněného ze špionáže s rasis-tickým podtextem (*Aféra*). – Soustavně V. psal literární a divadelní referáty, fejetony a kulturní publicistiku (Práce, Právo lidu, Pramen, Literární listy aj.). Období 2. světové války věnoval dokumentární kroniku *Německá válka*. Napsal rovněž filmový scénář *Noc na Karlštejně* (1919, podle J. Vrchlického), později i televizní scénář detektivní hry *Případ pro tři* (1962, posléze přepracovaný na román *Beraní dvůr*); jeho díla se též stávala náměty dalších adaptací.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Emil Czernski, Ludvík Chládek; ach., ach-, -ach, -ach-, -ach-, ax, ax., -ax-, -ax-, EV, E. V., e. v., Ev, Ev., ev., Chl., L. Chl., V. V., v., -v., V-k. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akademie (1911–16, 1925–26, i příl. Rudé květy); Almanach Kmene 1935–36 (1935); Besedy Času (1920); Besedy lidu (1920); Čes. slovo (1930–38); ELK (1937–39); sb. ELK 1935–1945 (1946); Honza; Host (1921–22); Host do domu (1954); Hovory o knihách (1939); Hovory Sfínx (1929–30, 1933); Knižní výběr (1947); Kopřivy (1916–21; 1921 R Podivuhodné příhody Jana Křemelce, příl.); Kruh (1958); Kulturní zpravodaj, pokr. Panoráma (1925–27, 1929–40); Květy (1956); Lada (mj. 1927 R Mor profesora Solomítnikova); sb. Lesní škola (1945); Lid. demokracie (1960–61); Lid. noviny (1929, 1936, 1940); Lit. noviny (1928–43); Lit. noviny (1955, 1964); Mladý svět (1962); Most (1921–23); Naše vojsko (1957); Nová doba (1922); Nová svoboda (Plzeň 1926–28); Nový život (1955); Pestré květy; Plamen; Práce (1905–08); Práce (1948); Prager Presse (1929, 1938); Pramen (Plzeň 1921–27); Právo lidu (1911–29, 1935–37, 1948; i Večerník Práva lidu; 1926 R Poslední internacionála); Pražský ilustrovaný zpravodaj; Přítomnost (1937); Rovnost (1919–20); Rozhledy (1933); Rudé květy, pokr. Svět (1912–17); Seznam knih 1919–1929 (Sfínx 1930); Sport (1913–14); Svět v obrazech; Světozor (1915, 1919, 1929); Svob. slovo (1955, 1960); Tribuna (1920–22); Tvorba (1934); U Ottů (1927); Věda a technika mládeži (1963); Volná myšlenka (od 1908; 1909–11 cyklus lit. portrétů Tušitelé a hlasatelé, část pseud. Emil Czernski); Zář (1920); Za volantem (1957); Zlatá Praha (1921–23); Zlatý máj (1960); Zvon (1922–24; 1922–23 R Moc); Ženský svět (1921). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Za frontou (PP 1916); Řešeto (PP 1918); Sup (R 1920; přeprac.

vyd. 1931); Dech smrti (PP 1920); Vzpouora proti bohu (PP 1921); Cestou do nebe (R 1921; 1934 přeprac. vyd. s tit. Puberta); Vražda manželstvím a jiné motivy (PP b. d., 1922); Ubohý blázen (D 1922, prem. 1923, dramatizace P Mary); Kovadlina (R 1923); Manželství s mrtvým a jiná próza (1924); Svatba v Absint baru (R 1925); Pán světa (R 1925); Hodný král a statečný voják (PP 1925); Červená zahrada (R 1926, 1. d. trilogie Chám Dynybyl; 1948 vyd. trilogie se souhrnným tit. Romance o chámu Dynybylovi); Bidýlko (R 1927; 1928 dramatizace s tit. Lišák Stavinoha, i prem.; 1955 nová dramatizace s pův. tit.); Tajemství obrazárny (R 1928; 1986 vyd. s R Zlá minuta); Svatá (R 1929, 2. d. trilogie Chám Dynybyl; 1948 vyd. trilogie se souhrnným tit. Romance o chámu Dynybylovi); Parazit (R 1930; 1946 přeprac. vyd. s tit. Velbloud); Čtyřicetiletý (R 1930); Divoké srdce (R 1930); Dvanácti hlasy ano (R 1931, 3. d. trilogie Chám Dynybyl; 1948 vyd. trilogie se souhrnným tit. Romance o chámu Dynybylovi); Muž a stín (R 1932); Zlá minuta (R 1933; 1958 vyd. s P Okno, 1962 vyd. s PP Okno a Dřevěná madonka, 1986 vyd. s R Tajemství obrazárny); Krev nevolá o pomstu (R 1934; 1935 dramatizace, s F. Tetauerem, prem. 1933); Žebřácká láska (R 1934); Život na splátky (R 1936 ← Čes. slovo 1935 s tit. Micka); Nepřítel v těle (R 1936); Benedek (D 1936, i prem.); Pec (D 1937, i prem.); Věrná vdova (D 1938, i prem.); Žil jsem s cizinkou (R 1938); Až se ucho utrhne... (R 1940; přeprac. vyd. 1959); Student Kosman (R 1940); První sklizeň (PP 1940, obs. i starší PP); Prsten (D 1942, prem. 1941); Život je neúplatný (PP 1942); Pondělí (PP 1943); Hnízdo (R 1943); Na sluníčku (PP 1944, obs. i PP z kn. Hodný král a statečný voják (Řešeto)); Ztracený úsměv (R 1945); Ostromfí (P pro ml., 1948); Život jde dál (PP 1955, obs. i starší PP); Severní záře (R 1956); Aféra (D 1956, rozmnož., i prem.; 1959 přeprac. jako R); Trochu slunce (PP 1957, obs. i starší PP); Konec a začátek (R 1958); Černá hvězda (R 1959); Vzpomínky na starý Hradec (1960); Čarovná flétna (R 1964); – posmrtně: Devatenáct klavírů (R 1964); Beraní dvůr (R 1964). – *Ostatní práce*: List z dějin katolické církve (1911); Jaroslav Skrbek a jeho cyklus Ze Slovenska (text k obrázkům, 1925, bibliof.); Německá válka 1–8 (dokument. kronika, 1945–47). – *Výbor*: 3× inspektor Klubíčko (1998). – *Souborná vydání*: Knihy E. V. (Družstevní práce, 1930–31, 8 sv.); Dílo E. V. (Sfínx, 1930–36, 16 sv.); Knihy E. V. (Kvasnička a Hampl, 1940–48, 21 sv.). ■ KORESPONDENCE: in Polohy srdce. Z korespondence Jaromíra Johna (Johnovi z 1929 a 1934; 1982, ed. M. Krulichová a M. Vinařová); P. Taussig: Říkali mu Mac (M. Fričovi z 1932), Kino 1987, č. 17; in Z listáře Bohumila Polana (Polanovi z 1924; 1998, ed. B. Losenický a V. Viktora). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Kopřivy (1916–21), Pramen (1924–28, s B. Polanem), Nová svoboda (1926–28), Pestré květy (1928, hlavní spolupracovník), Lit. noviny (1932, s J. Horou a A. Hoffmeisterem); *sborníky a kalendáře*: Památník Dělnic-

ké olympiády (1921), Dělnický kalendář Českosl. sociálnědemokratické strany dělnické (1922), Pečír-kův Nár. kalendář na rok 1947 – ... 1949; *knížnice*: Pyramida (1929–36), Svět (1937–49, s jinými). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. Havlíček Borovský: Epigramy a ostatní básně (b. d., 1921). ■

LITERATURA: M. Vinařová: E. V. (1889–1964). Literární pozůstalost (LA PNP 1970); L. Šolcová: E. V. (1889–1964). Soupis osobního fondu (LA PNP 1996). ■ ● ref. Za frontou: -t., Akademie 20, 1915/16, s. 185; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 448 ●; ● ref. Ře-šeto: -tr. (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 251; K. (F. V. Krejčí), PL 7. 4. 1918 ●; ● ref. Sup: J. Folprecht, Čes. revue 13, 1919/20, s. 208; -vh- (M. Hýsek), Kmen 3, 1919/20, s. 282; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 405; M. Novotný, Cesta 2, 1919/20, s. 729; J. H. (Hora), PL 25. 1. 1920; A. Novák, Venkov 27. 1. 1920; J. Vrba, Pramen 1920, s. 182; K. H. (Hikl), Naše doba 28, 1920/21, s. 143 ●; ● ref. Dech smrti: J. H. (Ho-ra), RP 21. 11. 1920; J. V. Sedlák, Tribuna 11. 12. 1920; M. Novotný, Cesta 3, 1920/21, s. 536; J. Vrba, Pramen 1921, s. 276 ●; ● ref. Cestou do nebe: J. V. Sedlák, Tri-buna 25. 12. 1921; V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1921, s. 366; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 69; A. P. (Procházka), MR 1921/22, sv. 37, s. 31; R. I. (Illovy), Akademie 25, 1921/22, s. 285; -ejč- (J. Krej-čí), Naše doba 29, 1921/22, s. 438; J. O. Novotný, Ces-ta 5, 1922/23, s. 244 ●; ● ref. Vražda manželstvím...: Jar. Kr. (Krecar), MR 1921/22, sv. 37, s. 263; K. (F. V. Krejčí), PL 21. 5. 1922; A. N. (Novák), LidN 13. 6. 1922; V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1922, s. 199 ●; ● ref. Kovadlina: -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 30, 1922/23, s. 628; drb. (J. Borecký), Zvon 23, 1922/23, s. 406; A. N. (Novák), LidN 4. 4. 1923; K. (F. V. Krejčí), PL 22. 4. 1923; p. (O. Pick), Prager Presse 10. 8. 1923; J. V. Sedlák, Nár. kultura 1923, s. 281 ●; ● ref. Ubohý blá-zen: Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 2. 10. 1923; T. (V. Tille), Prager Presse 2. 10. 1923; M. M. (Majero-vá), RP 2. 10. 1923; -jef- (J. Fučík), Socialista 2. 10. 1923 → Divadelní kritiky (1956); jk. (J. Kodáček), Tri-buna 2. 10. 1923; J. H. (Hilbert), Venkov 2. 10. 1923; E. Konrád, Cesta 6, 1923/24, s. 185; Et. (E. Tréval), Zvon 24, 1923/24, s. 55 ●; ● ref. Manželství s mrtvým: A. M. Přisa, Pramen 5, 1924/25, s. 297; F. Götz, NO 8. 2. 1925 ●; Ant. Veselý: E. V., Listy autorům (1924); ● ref. Svatba v Absint-baru: A. M. P. (Píša), Pramen 5, 1924/25, s. 470; B. Benešová, Tribuna 26. 4. 1925 ●; ● ref. Pán světa: drb. (J. Borecký), Zvon 25, 1924/25, s. 642; J. Knap, Kritika 1925, s. 259; A. C. Nor, Sever a Východ 1925, s. 149; V. Brtník, Venkov 18. 6. 1925; F. Götz, NO 28. 6. 1925; -dd-, Tribuna 30. 8. 1925; B. Polan, Pramen 6, 1925/26, s. 36; P. F. (Fraenkl), RA 1, 1925/26, s. 12 ●; B. Jedlička: ref. Manželství s mrtvým..., Hodný král a statečný voják, Svatba v Absint-baru, LidN 2. 6. 1925; J. O. Novotný: ref. Svatba v Absint-baru, Pán světa, Cesta 8, 1925/26, s. 33; -jef- (J. Fu-čík): Literární nadprodukce E. V., RP 9. 8. 1925; A. C. Nor: Bohatá žeň, Sever a Východ 1925, s. 149; ● ref. Červená zahrada: K. (F. V. Krejčí), PL 21. 11. 1926;

F. Götz, NO 19. 12. 1926; A. C. Nor, Host 6, 1926/27, s. 133; J. Kopal, Nové Čechy 10, 1926/27, s. 316; B. Polan, Sever a Východ 1927, s. 108; V. Brtník, Venkov 17. 2. 1927; J. Knap, Pramen 7, 1927/28, s. 26 ●; ● ref. Bidýlko: o. p. (O. Pick), Prager Presse 3. 7. 1927; = (J. Vodák), Čes. slovo 7. 7. 1927; G. (F. Götz), NO 17. 7. 1927; A. M. Píša, Sever a Východ 1927, s. 302; J. O. Novotný, Cesta 10, 1927/28, s. 678; A. C. Nor, Host 7, 1927/28, s. 89; F. K., Naše doba 35, 1927/28, s. 579; B. Polan, Pramen 7, 1927/28, s. 137; A. N. (No-vák), LidN 8. 1. 1928; J. B. Čapek, Kritika 1928, s. 188; J. Kopal, Nové Čechy 1928, s. 182 ●; ● ref. Lišák Sta-vinoha: E. Konrád, Cesta 10, 1927/28, s. 590; -FR- (J. Frejka), NO 15. 6. 1928; Ot. F. (Fischer), PL 15. 6. 1928; J. H. (Hilbert), Venkov 15. 6. 1928 ●; ● ref. Tajemství obrazárny: A. C. Nor, Host 7, 1927/28, s. 217; vz. (V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 575; G. (F. Götz), NO 8. 4. 1928; -jef- (J. Fučík), Rudý večerník 14. 4. 1928; -k (J. Vodák), Čes. slovo 15. 4. 1928; K. (F. V. Krejčí), PL 29. 4. 1928; J. V. Sedlák, Tribuna 6. 5. 1928; J. Knap, Venkov 3. 7. 1928; pat. (V. Patzak), Dělnická osvěta 1928, s. 264; J. Staněk, Čes. osvěta 25, 1928/29, s. 291 ●; ● ref. Svatá: K. (F. V. Krejčí), PL 5. 5. 1929; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 28. 5. 1929; Kp (J. Knap), Venkov 10. 8. 1929; B. Jedlička, LidN 5. 10. 1929 ●; ● ref. Parazit: F. L. (Lukáš), Čin 1, 1929/30, s. 1007; M. Ho-las, RA 5, 1929/30, s. 486; A. P., Signál 2, 1929/30, č. 39–40; P. E. (Eisner), Prager Presse 2. 8. 1930 ●; ● ref. Čtyřicetiletý: F. L. (Lukáš), Čin 1, 1929/30, s. 1082; V. Brtník, Venkov 7. 8. 1930; P. E. (Eisner), Prager Presse 4. 12. 1930 ●; ● ref. Čtyřicetiletý, Parazit: G. (F. Götz), NO 15. 6. 1930; AMP (A. M. Píša), PL 13. 7. 1930; K. Sezima, Lumír 57, 1930/31, s. 193; vz (V. Zelinka), Zvon 31, 1930/31, s. 390 ●; P. E. (Eisner): E. V. a jeho románová tvorba, Panoráma 8, 1930/31, s. 11; F. Götz in Básnický dnešek (1931, s. 190); ● ref. Divoké srdce: G. (F. Götz), NO 9. 8. 1931; jv. (J. Vo-dák), Čes. slovo 13. 9. 1931 ●; ● ref. Dvanácti hlasy ano: -och- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 585; P. E. (Eisner), Prager Presse 23. 1. 1932; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 3. 2. 1932; K. (F. V. Krejčí), PL 21. 2. 1932; p. (A. M. Píša), Večerník PL 4. 3. 1932; J. Knap, Venkov 17. 3. 1932; A. N. (Novák), LidN 4. 9. 1932 ●; ● ref. trilogie Chám Dnybyl: K. Sezima, Lumír 58, 1931/32, s. 512; B. Polan, LitN 1932, č. 5; F. X. Šalda, ŠZáp 5, 1932/33, s. 13 ●; ● ref. Muž a stín: jv. (J. Vo-dák), Čes. slovo 18. 8. 1932; K. (F. V. Krejčí), PL 16. 10. 1932 ●; ● ref. Krev nevolá o pomstu: K. Sezi-ma, Lumír 60, 1933/34, s. 448; vz (V. Zelinka), Zvon 34, 1933/34, s. 685; G. (F. Götz), NO 11. 3. 1934; ra (J. Ho-ra), Čes. slovo 18. 3. 1934; K. (F. V. Krejčí), PL 1. 4. 1934; P. E. (Eisner), Prager Presse 5. 4. 1934; V. Brt-ník, Venkov 22. 4. 1934; A. N. (Novák), LidN 1. 5. 1934; E. Svoboda, Čin 1934, s. 871 ●; ● ref. Žebrácká láska: G. (F. Götz), NO 11. 11. 1934; A. N. (Novák), LidN 19. 11. 1934; AMP (A. M. Píša), PL 25. 11. 1934; F. Tetauer, LitN 7, 1934/35, č. 4; K. Sezima, Lumír 61, 1934/35, s. 400; (P. E.) (Eisner), Prager Presse 13. 4. 1935; B. Polan, Čin 1935, s. 53 ●; ● ref. Život na splát-

z Valdštejna

ky: W. Haas, LitN 8, 1935/36, č. 14; drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 406; mk, Čes. osvěta 32, 1935/36, s. 297; B. Jedlička, LidN 1. 6. 1936; A. Č. (Černík), Rozhledy 1936, s. 59; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1936, s. 176 ●; ● ref. Nepřítel v těle: B. Polan, ELK 1, 1935/36, č. 10; B. Jedlička, LidN 9. 11. 1936; AMP. (A. M. Píša), PL 21. 11. 1936; J. V. S. (Sedlák), Venkov 24. 11. 1936; J. Kolář, Tvorba 1936, s. 798; F. X. Šalda, ŠZáp 9, 1936/37, s. 60; P. Eisner, LitN 9, 1936/37, č. 3; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 208; o, Listy 1937, s. 72 ●; ● ref. Benedek: an., Prager Presse 21. 11. 1936; AMP. (A. M. Píša), PL 29. 11. 1936; J. H. (Hilbert), Venkov 29. 11. 1936 ●; kd (E. Konrád): ref. Pec, LidN 14. 10. 1937; ● ref. Věrná vdova: H. Jelínek, Lumír 64, 1937/38, s. 212; kd (E. Konrád), LidN 17. 2. 1938 ●; ● ref. Žil jsem s cizinkou: V. Zima, LitN 1938, č. 3; AMP. (A. M. Píša), PL 28. 8. 1938; Kp (J. Knap), Venkov 2. 12. 1938; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 166 ●; ● ref. Až se ucho utrhne...: -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 8. 6. 1940; B. Jedlička, LidN 17. 6. 1940; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 10. 7. 1940; J. Pilař, Venkov 31. 7. 1940 ●; ● ref. Student Kosman: vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 6. 4. 1941; F. Götz, Čtete 1941, s. 46 ●; ● ref. Prsten: B. (E. Bass), LidN 25. 12. 1941; p. (A. M. Píša), Nár. práce 28. 12. 1941 ●; ● ref. Život je neúplatný: Kp (K. Polák), Nár. práce 16. 10. 1942; J. Hájek, LidN 17. 8. 1943 ●; ● ref. Hnízdo: K. P. (Polák), Nár. práce 24. 7. 1943; P. Bojar, LidN 3. 8. 1943 ●; ● ref. Ztracený úsměv: ok (O. Kautský), Svob. noviny 11. 7. 1946; vbk. (V. Běhounek), Práce 16. 7. 1946 ●; J. Milde: Dílo E. V., Almanach Kmene 1948, s. 191; B. Březovský in E. V.: Bidýlko (1954); T. Svatopluk: V. péče o začínající autory (s úryvky z V. dopisů), LitN 1954, č. 6; B. Polan in E. V.: Život jde dál (1955); ● ref. Severní záře: kt (K. Tachovský), HD 1956, s. 566; M. Petříček, NŽ 1956, s. 1267; Z. Mráz, Mladá fronta 19. 10. 1956; vbk. (V. Běhounek), Práce 27. 11. 1956 ●; ● ref. insc. Aféra: E. Turnovský, Divadlo 1956, s. 737; A. Scherl, HD 1956, s. 331; V. Běhounek, Práce 29. 5. 1956 ●; J. Hájek in E. V.: Bidýlko (1957); ● ref. Konec a začátek: M. Petříček, LitN 1958, č. 37; E. Formánková, Kruh 1958, s. 104 ●; ● k sedmdesátinám: J. Hájek, LitN 1959, č. 5; J. Bilan-Šinovský, Červený květ 1959, č. 1; J. K. (Kuncová), Kulturněpolitický kalendář 1959, s. 231 ●; J. Hájek in E. V.: Žil jsem s cizinkou (1959); E. Drmola in E. V.: Aféra (1959); ● ref. Aféra: M. Petříček, LitN 1959, č. 27; ft (Z. Frybort), Květen 1959, č. 6 ●; ● ref. Černá hvězda: O. Sus, HD 1959, s. 330; Z. Vavřík, RP 2. 3. 1960 (čl. Od Fantomase ke spravedlnosti) ●; Z. K. Slabý in E. V.: Vzpomínky na starý Hradec (1960); M. Ivanov: Jak se dělá detektivka, Českosl. voják 1962, č. 15 a 16 → Labyrint (1971); L. Smoljak: S E. V. o detektivce, Mladý svět 1962, č. 29; O. Chaloupka: S E. V. o E. V., LitN 1964, č. 5; ● nekrology: M. Čepelka, Plamen 1964, č. 6; P. Vačkář, Kulturní tvorba 1964, č. 19; an., LitN 1964, č. 19; d (J. Dresler), Čes. slovo (Mnichov) 1964, č. 6; Z. K. Slabý, ZM 1964, s. 295 ●; ● ref. Čarovná flétna:

M. Blahynka, RP 19. 5. 1964 → Denní chléb (1978, s. 260); H. H. (Hrzalová), Večerní Praha 30. 5. 1964; Z. Kožmín, Plamen 1964, č. 10 ●; ● ref. Devatenáct klavírů: gs (O. Sus), Kulturní tvorba 1964, č. 31; F. Fabián, Pravda 14. 11. 1964 ●; ● ref. Beraní dvůr: J. Dvořák, Pochodeň 21. 11. 1964; gs (O. Sus), Rovnost 13. 5. 1965 ●; M. Blahynka in E. V.: Bidýlko (1965); P. Vačkář: Nedokončená vyznání, Divadelní noviny 9, 1965/66, č. 20–21; E. Stehlíková: Vdova z Efesu (Věrná vdova), Zprávy Jednoty klasických filologů 1968, s. 169; M. Pilná: Povídaní s Klubíčkem, Svob. slovo 23. 5. 1970; J. Š. (Šanda) in E. V.: Pán světa (1971); (hey) (J. Heyduk): Autor Bidýlka, LD 2. 5. 1974; P. Pešta: Dopisy Jiřího Hausmanna E. V., ČLit 1978, s. 353; ● k 100. výr. nar.: hj (J. Hájek), Kulturní rozvoj 31. 1. 1989; S. Bartůšková, Lit. měsíčník 1989, č. 2; (jkš) (J. Švandrlík), Práce 2. 2. 1989; B. Jirásek, Pravda 4. 2. 1989; J. Červenka, Čes. jazyk a literatura 1989, s. 226 ●; V. Škaloud: V. starohradské paměti, Puls 1989, č. 10; O. Chaloupka a P. Kosatík in E. V.: Pán světa (1989); A. Ginter: O jednom z nejslavnějších Pražanů, Večerní Praha 11. 8. 1989; A. Haman: Dva romány o manželství, sb. Hlavní téma: psychologická próza (1994) → Východiska a výhledy (2002); V. Škaloud: Spisovatel E. V. vzpomíná na starý Hradec Králové, Hradecké noviny 1. 2. 1999; J. Jakl: V. byl průkopníkem české detektivky, Mladá fronta Dnes 18. 2. 1999; M. Čepelka: Vážený mistře..., Divadelní noviny 2003, č. 4; F. Daněš: Haškův Švejk a V. Bidýlko – dva milníky ve vývoji jazyka české prózy, NŘ 2004, s. 13.
dv, zp

Henryk z Valdštejna

* konec března 1568 *Dobrovice*
u Mladé Boleslavi

† květen 1623 *Míšeň*, nebo *Drážďany*
(Německo)

Nakladatel, autor českých náboženských a politických spisů.

Psán též Heník, Henryk či Hynek z V. (někdy mylně zaměňován s Hynkem Brtnickým z Valdštejna). – Vzdělaný šlechtic, luterán; 1610 zřídil na zámku v Dobrovice tiskárnu pro své soukromé politicko-náboženské a mecenášské i komerční účely, kterou získal od dědiců M. Peterla ml.; její správu svěřoval známým tiskařům. Činnost tiskárny ukončil 1616 v souvislosti s vytištěním protihabsbursky zaměřeného díla Václava Magrleho ze Sobišku (kvůli kterému byl H. z V. soudně stíhán, poté, co zavraždil svého tiskaře, byl nově obviněn, nakonec omilostněn). Při pobělohorských konfiskacích odešel 1623 do Saska; tiskařské zařízení zde

prodal tiskaři K. Megandrovi, následně přešlo do rukou S. Martinia z Dražova. Tu část dobrovické tiskárny, která zůstala v Čechách (uvažuje se i o zvláštní pražské tiskárně H. z V.) získala jako konfiskát jezuitská kolej v Nise (Nysa), později ji odkoupili čeští jezuité pro svoji pražskou tiskárnu.

H. z V. vydával kromě vlastních prací převážně náboženské spisy české a drobnější příležitostná humanistická díla latinská, obsahující v menší míře i české texty (celkem 29 tisků, pouze vnějšími svědectvími je doložen jeden spis pravděpodobně jazykově německý). Literární tvorba H. z V. má osobní a tendenční ráz, byť její část tvoří díla nepůvodní (výtahy z jiných děl, přejímky): *Sententiae...* představují soubor citátů vybraných z bible; *Krátká zpráva...* je z větší části výtahem z několika kapitol Veleslaviny adaptace *Politia historica*; *Zrcadlo potěšení...*, hájící zákonitost autorova druhého manželství, zaštiťuje biografické údaje řadou biblických citací. Literárně nejhodnotnější jsou *Písničky pěkné a starožitné s některými žalmy...* (53 písní a parafrází žalmů, notováno). Henyka z V. hájí biografická *Apologia...* (podepsaná Jan Pravda Litovanský), poskytující mnoho dokumentačního, ovšem účelově podávaného materiálu; její autorství bývá přisuzováno H. z V.

PSEUDONYM: Jan Pravda Litovanský (dub.). ■ KNIŽNĚ: *Písničky pěkné a starožitné s některými žalmy...* (1610); *Sententiae aneb Dicta z Písem svatých obojího Zákona...* (1610); *Krátká zpráva o řádu politickém z rozličných autorů vybraná...* (1610); *Zrcadlo potěšení...* manželům... (1610); *Apologia* nebo *Vypsání velikého a těžkého neštěstí...* (1618, dub.). ■

Z PRODUKCE: M. Morávek: *Písně modlitební... českým jazykem sebrané a složené...* (1610, s notací); S. Palma Močidlanský: *Perlička dítek božích* (kolem 1610, výt. nezjišť.); M. Crocinus: *Memoriae venerabilis senis Gallii Gigenii...* (1612); V. Klement z Hradiště: *Kratičké sepsání sloužící ku potěšení rodičům...* (1612); A. Volfius: *Exequiae reverendo et venerabili in Christo seni Matthiae Romenetio Prageno...* (1612); V. Slovacius: *Díl postní Vejkładův řečí celoročních...* (1613); J. Habermann: *Vita Christi. Život a celá historia o Pánu Ježíši Kristu* (1614); V. Vrbenský: *Konfesí česká, pravá augšpurská...* (1614, výt. nezjišť.) + *Harmonia evangelistarum, totiž Kratičké a světlé spisů čtyř evangelistů...* rozebrání (1614) + *Obrana Konfesí české, pravé aušpurské...* (1615); V. Magrle ze Sobišku: *Beschreibung von Begebenheiten...* 1, 2 (1615, 1616; neúplně, přesný název není znám); *Pohádky duchovní nebo Řeči v podo-*

benství pověděné ... z německé řeči ... přeložené... (1616). ■

BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 14 320, 16 429 – 16 432; K. Chyba: *Dobrovická tiskárna, Ročenka Univerzitní knihovny v Praze 1958* (1959, s. 79; soupis tisků). ■ LITERATURA: K. S. (Sabina): *Hynek z Valdštejna, pán na Dobrovici...*, *Světlozor* 1867, s. 97 a pokr.; J. Jireček: *Některé příhody pana Henyka z Waldšteina*, *Osvěta* 1878, s. 26; A. Sedláček in *Hradý, zámky a tvrze Království českého* 10 (1895, s. 335); F. Bareš: *Tisky dobrovické v žitavské knihovně z let 1609–1616*, *Památky archeologické a místopisné* 18, 1898/99, sl. 451; A. Sládeček in *Paměti města Dobrovice a jeho okolí* (1900); V. Diviš-Čisteký: *Příspěvek k povahopisu H. z V. a jeho matky...*, *ČČM* 1905, s. 430; R. J. Vonka: *Dobrovické tisky, Ročenka českosl. knihtiskařů 1928*, s. 30; A. Grund: *Neznámá dílka H. z V.*, *Slovanská knihovněda* 1938, s. 107; Č. Zábrt in *Z dějin českého knihtiskařství* (1939); J. Dobrovský in *O zavedení a rozšíření knihtisku v Čechách* (1954, s. 67); K. Chyba: *Dobrovická tiskárna, Ročenka Univerzitní knihovny v Praze 1958* (1959, s. 54); M. Bohatcová in *Česká kniha v proměnách staletí* (1990); P. Kneidl: *Michael Peterle, přední pražský dřevorytec a tiskař 16. století*, *Bibliotheca Strahoviensis* 1995, s. 119; M. Koldová: *Jezuitská tiskárna v Praze (1635–1773)*, *Sborník NM v Praze*, ř. C – lit. hist., 2005, s. 1.

jsk

Eduard Valečka

* 19. 7. 1841 *Merklín* u Přeštic

† 19. 7. 1905 *Praha*

Propagátor ruského jazyka a literatury a česko-ruských kulturních vztahů i širší vzájemnosti, překladatel a úpravce, autor veršů a próz; nakladatel a knihkupec.

Podepisoval se též (podle rodiště) Eduard M. Valečka, E. M. Valečka, Ed. M. Valečka, Ed. Valečka-Merklinský a (podle otčestva Georgij) Eduard G. Valečka. – Otec Jiří V. (1808–1881) byl řídícím učitelem v Merklíně, starší bratr truhlář Václav V. (1834–1886) redaktorem konzervativního dělnického časopisu *Práce*. V. vystudoval gymnázium v Klatovech, pedagogium v Čes. Budějovicích, 1860 krátce působil jako podučitel v rodišti, 1861 odešel na filoz. fakultu pražské univerzity, kde studoval slavistiku, jeden semestr studoval v Innsbrucku. 1865–66 se podílel na redigování a vydávání obnoveného časopisu *Lumír*. Po studii cestoval na vyzvání a na doporučení F. L. Riegra 1869 do Ruska do Petrohradu na učitelské místo, od-

kud byl poslán na Kavkaz, kde procestoval černoomořskou oblast, aby zde zkoumal možnosti kolonizace. Na cestách onemocněl, vrátil se do Čech a po uzdravení žil v Plzni, kde si založil zastavárnu, kterou po deset let vedl. Horlivě se účastnil plzeňského kulturního a spolkového života. Úzce spolupracoval zejména s mladočeským časopisem *Český lev* (od listopadu 1870 do března 1872 jako „první spolupracovník“), byl zakládajícím členem spolku Radbuza, pracoval ve výboru Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni. V. také působil v Umělecké besedě (1871 se stal venkovským jednatelem, 1883 byl zvolen členem výboru literárního odboru, byl mj. jeho správcem a zástupcem ve správním odboru); byl též členem Československé jednoty. 1879 navštívil podruhé Rusko a po návratu zřídil v Plzni z vlastních prostředků a sbírek soukromé Ruské muzeum. – Po smrti knihkupce a nakladatele F. Dattla koupil od jeho společníka E. Grégra v Praze knihkupectví, které vedl od 1883 pod názvem *Dr. Ed. Grégr a Eduard Valečka*, od 1886 *Eduard Valečka*. Vzdávající konkurence nastupujících českých firem i V. diletantské vedení způsobily postupnou ztrátu klientely. V. si ponechal jen nakladatelství; knihkupectví (v jehož rámci působila slovanská čítárna) prodal koncem 1893 B. Košutovi, který je přivedl k definitivnímu úpadku. Po dalších neúspěšných aktivitách (1895 chystal v Praze vzorkovnu ruského zboží, 1896 organizoval vlakovou výpravu do Ruska) obnovil zadlužený V. 1896 skromněji knihkupectví, v němž prodával zejména zbytky knih svého nákladu. Zkrušen rodinnými ztrátami (zemřeli mu oba synové i manželka) dožil v ústraní, skoro v zapomnění. – Firma působila nejprve na Starém Městě na Ferdinandově (Národní) tř. 43, od jara 1896 na Novém Městě v Jungmannově 41, pak 3, od 1898 ve Spálené 23.

V. debutoval krátkými prózami ve slovenštině v časopisu Sokol. Časopisecky publikoval verše, prózy, fejetony, cestopisy, slavistické medailony, ojediněle divadelní a literární referáty, adaptace a překlady ze slovenštiny (F. Kutlík: Hajdukova smrt), polštiny a zejména z ruštiny (N. A. Lejkin, A. F. Pisemskij). Po návratu z první cesty do Ruska se jeho rozmanitá literární činnost soustředila na Rusko a ruskou kulturu a literaturu. Z jeho cest vzešly práce kombinující všeobecné informace encyklopedického rázu (geografické, přírodopisné, histo-

rické a etnografické) s popisem vlastní cesty a tamních poměrů, provázeným zážitky, zkušenostmi i radami (*Černoomořský okruh Kavkazu, Máme-li stěhovat se do Ameriky aneb do Ruska?*), dále popularizující spisy o ruských dějinách (*Obrazy z dějin ruských*) či náboženství (*Nástin dějin a liturgie pravoslavno-katolické církve v Rusku*). Osobnostem významným pro Slovanstvo věnoval životopisné nástiny (*Nikolaj Alexejevič Kirjejev, Grigorij Jefimovič Ščurovskij*). Věnoval se editorské činnosti, uspořádal sborník aktuálních satirických veršů a próz (*Syn Palečkův*), připravil sbírky deklamací a písní pro dívky (*Dívčí zpěvy, Deklamátorka*), výbor arabských, perských a tureckých povídek (*Květy z východu*), verše V. Paulíny-Tótha (Staré i nové píesne Viliama Podolského). Otázkou žen a jejich osobního a společenského uplatnění, jejich rolí v různých životních etapách se zabýval v knize *Epištoly k našim dívkám*. V drobné lyrizované próze *Gustav* zpracoval téma milostného trojúhelníku s tragickým vyústěním. Ilustrativní půdorys doplňují V. glosy o vztahu obou pohlaví, zákonech lásky, vášni a zlu. – Výbor lyriky *České květy* (b. d., 1886), jehož uspořádání mu bylo částí soudobé kritiky mylně připisováno, uspořádal anonymně F. Chalupa. V. rukopisná pozůstalost obsahuje mj. deníkové záznamy z cest do Ruska 1869 a 1879 a nedokončenou obhajobnou brožuru z 1898. – Po převzetí knihkupectví od 1883 V. profesionalizoval svou předchozí příležitostnou ediční činnost (již dříve vydal některé tituly vlastním nákladem, 1872 v Plzni inicioval a spoluorganizoval pokus o vydavatelský spolek Maticе slovanská, v němž vyšel jen I. A. Gončarov). V. edičním programem původní tvorby (zejména J. Arbes, E. Bozděch, S. Čech, A. Heyduk, L. Stroupežnický, J. Zeyer) navázal novými tituly i dalšími vydáními na předchozí produkci firmy. Pandán starší překladové edici *Poezie světová* vytvořila knižnice *Poetické besedy* (1883–90, 41 sv., red. J. Neruda), zaměřená zejména na současnou epickou tvorbu. Do této nejvýznamnější knižnice původní poezie 19. století, již Neruda zahájil Baladami a romancemi a aktivně formoval jak výzvami autorům, tak redakcí jednotlivých sbírek, přispěli zejména S. Čech (báseň *Lešetínský kovář* byla zabavena), A. Heyduk, E. Krásnohorská, K. Leger, L. Quis, J. Vrchlický, J. Zeyer, dále O. Červinka, F. Chalupa, F. Kvapil, F. Miřiovský, O. Mokry, R. Pokorný, F. S. Procházka, A. Sta-

šek. Jen výjimečně byla zařazena lyrika (J. V. Sládek, R. Jesenská), starší tvorba (V. B. Nebeský) a původní slovenská sbírka (S. Hurban Vajanský). Jejím významu nedosáhly další knižnice *Slovanská knihovna* (1883, 2 sv.; autoři I. S. Turgeněv a E. Orzeszkowa) a *Album výtečných povídek českých i přeložených* (1884–85, 3 sv., red. E. Miřiovský; autoři S. Čech, J. Zeyer a B. Čermák). V nedokončeném souboru Dramatické spisy Emanuela Bozděcha (1889–95, 5 sv.) pokračovalo nakladatelství Jaroslav Pospíšil. Později vydával V. již jen vlastní práce a adaptace. Chystanou rusistickou knižnici Sbírkou Valečkovou se mu nepodařilo realizovat.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ed. M. Merklínský, Eduard M. Merklínský, Eduard V.-Merklínský, Jan J. Merklínský, Jan Merklínský, Svatobor Věrnosta (Lumír); Ed. M. Val. (Školník), Ed. V. M., E. G. V., E. M., E. M. V., E. V., J. J. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Album Slovan-ských listův pro zábavu a poučení (Jičín 1875, příl. čas. Slované listy); Brousek (1878); Čas (1902); Černokůžník (Budín 1861–62); Čes. Thalia (1867–71); Čes. lev (1870–72); sb. Dívčí zpěvy (1863); Humorist. listy; Jitřenka (Polička 1885, překl. A. F. Pisemskij; Pan Batmanov); Lada (1864); Lípa moravská (Olomouc 1865); Lit. listy; Lumír (1865–1866); Nár. listy (1865, 1869, 1898); sb. Nová růže stolistá čili Sto nevázaností v řeči vázané (1861); Obrazy života (1876, i příl. Šotek); Osvěta (1877–79); Otavan (Písek); Plzeňské listy (1875–76); Plzeňské noviny (1865, 1876); Pokrok (1870); Poutník od Otavy (Písek 1860–62); Rodinná kronika (1864–65); Sokol (Banská Štiavnica 1860–61); Světozor (1870–71, 1877–78); sb. Syn Palečkův (1862); Školník (1861, 1863); Šumavan (Klatovy 1871, 1873–74, 1876; 1871 i překl. M. Czajkowski: Kruté odsouzení, 1874 i R Růže klatovská, 1876 i překl. F. Kutlík: Hejduka smrt); Urbánkův věstník bibliografický (1882). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Černomořský okruh Kavkazu (cestopis, 1871); Máme-li stěhovat se do Ameriky aneb do Ruska? (cestopis, 1871); Gustav (P 1876). – *Ostatní práce*: Epištoly k našim dívkám (1866; rozšíř. vyd. 1904); Nástin dějin a liturgie pravoslavno-katolické církve v Rusku (1872); Obrazy z dějin ruských (1872; rozšíř. vyd. 1903); Nikolaj Alexejevič Kirjev (1877); Grigorij Jefimovič Ščurovskij (1878); Čech v Rusku (1896). – *Překlady a adaptace*: J. F. Roger: Klín klínem se vyráží (1868); Bájky Bidpajovy (b. d., 1893, doplněný překlad F. M. Klácela z něm. verze). ■ KORESPONDENCE: in J. Neruda: Dopisy 3 (2 dopisy manželů V. J. Nerudův z 1888, 1890; 1965, ed. M. Novotný); in sb. Ná/Prů/Po/zor na Rus (rodicům z Petrohradu z 1869; 1996, ed. mg. tj. M. Gaží). ■ REDIGOVAL *časopis*: Lumír (1865 od č. 30 – 1866 do č. 13); *knižnici*: Slovan-ská knihovna (1883). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Syn Palečkův (1862); Dívčí zpěvy (1863); Deklamátorka (1863, s J. V. Šedi-

vým-Sukdolským); Staré i nové písně Viliama Podolského (1866, i předml.); Květy z východu (1870). ■

Z NAKLADATELSKÉ PRODUKCE. KNIŽNICE: Slovan-ská knihovna (1883); Poetické besedy (1883–90); Album výtečných povídek českých i přeložených (1884–85). ■ SOUBORNÉ VYDÁNÍ. *Čeští autoři*: E. Bozděch (dramata). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce*: J. Červenka: Amoroso (1883); J. Arbes: Romaneta 3 (1884); J. Zeyer: Novely 2 (1884) + Sulamit (1885) + Rokoko (1887) + Sestra Paskalina (1887); F. F. Šamberk: Karel Havlíček Borovský (1884) + Palackého třída 27 (1884) + Ravuggiollo, loupežník z Apenin (1889) + Výlet pana Broučka na výstavu (1893); Z. Černínová z Harasova: Dopisy české šlechtičny z polovice 17. století (1886, ed. F. Dvorský); České květy. Výbor naší lyriky (b. d., 1886); A. Heyduk: Běla (1886); E. M. Rutte: Průvodce po Karlových Varech a okolí (1888); J. Kvapil: Padající hvězdy (1889); L. Sehnal: V růžovém rosmaru (b. d., 1891); O. Červinka: Pohádka života (1892); E. Valečka: Čech v Rusku (1896) + Obrazy z dějin ruských (1903, 2., rozšíř. vyd.) + Epištoly k našim dívkám (1904, 2., rozšíř. vyd.). – *Překlady*: E. Orzeszkowa: Ctnostní (1884); Bájky Bidpajovy (b. d., 1893). ■ PERIODIKA: Lumír (1865 od č. 30 – 1866 do č. 14). ■

LITERATURA: K. Bílek: E. V. (1841–1905). Přesemná pozůstalost (LA PNP 1975); J. Kuchařová: E. V., spisovatel a nakladatel (diplom. práce, Pedagog. fakulta UK 2003). ■ an.: ref. ed. Syn Palečkův, Hvězda 1862, s. 262; J. Martinec: ref. Epištoly k našim dívkám, Lumír 1866, s. 46; H.: ref. ed. Květy z východu, Pokrok 1. 12. 1870; an.: ref. Černomořský okruh Kavkazu, Světozor 1871, s. 188; ● ref. Nástin dějin a liturgie pravoslavno-katolické církve v Rusku: an., Časopis katol. duchovenstva 1872, s. 317; J. D. ...n (Dorovín, dub.), Blahověst 1872, s. 163; J., Věstník bibliografický 1872, s. 96 ●; an.: Jubileum padesátileté činnosti (otce J. V.), Beseda učitel-ská 1877, s. 186; E. Valečka: Velectěnému obecenstvu!, NL 7. 5. 1898; ● ref. Obrazy z dějin ruských (rozšíř. vyd.): J., Věstník čes. profesorů 10, 1902/03, s. 406; -se-, NL 20. 12. 1903; u., Čes. škola (příl. Čes. učitele) 3, 1903/04, s. 95 ●; ● nekrology: an., NL 21. 7. 1905; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, d. 2, s. 853; -r. (R. J. Kronbauer), Máj 3, 1904/05, s. 738; an., Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 491 ●; A. Pražák: Nerudovi nakladatelé V. a Dattel, LF 1912, s. 347; K. Novák, E. Šolc in sb. Padesát let Ústředního spolku českosl. knihkupeckých účetníků 1877–1927 (1927); J. Vejvara: Redakce Národních listů před 40 lety (roku 1888), NL 17. 6. 1929; M. Novotný: Neruda – kamarád, RA 6, 1930/31, s. 172; V. V. Tomek: V. knihkupectví v Praze, Knihkupecké rozhledy a zprávy 1932, č. 7; E. Felix in Literární Plzeň v obrysech 2 (1933, s. 98); F. Krčma: České květy, Čes. časopis filologický 3, 1944/45, s. 236; V. S. Poznamskij: Dokumenty o ruskom muzeje v Čechii v konce 19. veka, Voprosy istorii (Moskva) 1957, č. 3; F. Vančík: O zapomenutém Ruském muzeu v Čechách, Kultura 1957, č. 50 + Zají-

Valečovský z Kněžmosta

mavý dokument o česko-ruských stycích v etnografii, ČL 1958, s. 112; J. Neruda in *Dopisy* 3 (1965); Z. Pešat: *Poetické besedy* (1883–1890), *Listy Klubu přátel poezie*, 1969, únor; D. Vlašínová: *Nejstarší české překlady z díla A. F. Pisemského*, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1973, č. 20; M. Gaži: „Syn Palečkův“. *Pokusy E. V. o seberealizaci*, sb. *Proměny elit v moderní době* (2003, s. 179).

vs, az

Vaněk Valečovský z Kněžmosta

* kolem 1420

† 19. 2. 1472

Autor polemických pojednání a alegorií; literární představitel kališnické strany.

Při křtu obdržel jméno Václav, častěji se však uvádí ve variantě Vaněk. – Snad syn nižšího šlechtice Bartoše z Valečova a jeho manželky Machny. Rod Valečovských, vlastníci statky mezi Nymburkem a Mnichovým Hradištěm, byl tradičně prohusitsky orientován (Bartoš náležel spolu se svým bratrem Bernartem k přátelům J. Žižky z Trocnova). V této linii pokračoval i V. z K., který se v pramenech poprvé objevuje 1439, kdy se už píše „z Kněžmosta“, podle vsi nedaleko hradu Valečova. V mládí získal V. z K. poměrně solidní vzdělání, jehož základ tvořila velmi dobrá znalost bible. Od 1440 přinejmenším do 1445 byl ve službách královny Barbory Celské, vdovy po Zikmundovi Lucemburském. Toto postavení mu umožnilo navázat kontakty s Jiřím z Poděbrad, po jehož boku se v září 1448 zúčastnil dobytí Prahy. 1449–52 byl členem rady Starého Města pražského (třikrát zastával funkci purkmistra), 1452–53 náležel mezi dvanáct poradců zemského správce Jiřího z Poděbrad a současně se stal královským podkomořím. Tento úřad vykonával i za vlády Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad až do 1468, kdy jej uvolnil svému švagrovi Samuelu Velvarovi z Hrádku. V průběhu 50. a na počátku 60. let se v titulu své funkce podílel na perzekuci někdejších radikálních táboritů i přívrženců formující se jednoty bratrské. (Z teplického vězení mu v této souvislosti adresoval protestní list Řehoř Krajčí.) 1457 byl, zřejmě na přímluvu Jiřího z Poděbrad, pasován na rytíře. V Praze vlastnil domy v Celetné (nynější čp. 597) a Dlouhé ul. a pravděpodobně též na Hradčanech (dnešní

čp. 186). Vedle původních rodových statků a několika vesnic držel též panství Opočno a určitý čas i Smiřice ve východních Čechách. 1462 se oženil (zřejmě po smrti první manželky) s výrazně mladší vdovou Ofkou. V manželském svazku se narodilo šest dětí, pět dcer a syn Viktorin, jímž rod Valečovských v mužské linii vymřel.

Jako přední kališnický politik a blízký spolupracovník krále Jiřího z Poděbrad proslul V. z K. vyhraněnými stanovisky, která vtělil do svých literárních prací. Nejvýznamnější z nich je *Traktát pana Vaňka Valečovského etc. učiněný proti Rokycánovi a jeho kněžím* (uváděn též pod názvem *Proti panování kněžskému*), sepsaný 1453–57 a týkající se aktuálního problému vztahů světské a duchovní moci. V tomto sporu stál V. z K., už z hledem k zastávaným úřadům, jednoznačně na straně moci světské a ostře kritizoval politické ambice kališnického duchovenstva, jehož mimořádný vliv oprávněně spojoval s událostmi husitské revoluce. Ačkoli autorovy výpady směřovaly i proti bývalým tábořským kněžím, hlavním terčem jeho útoku bylo nepatřičné zasahování hlavy kališnické církve Jana Rokycany a dalších utrakvistických duchovních do světských záležitostí. Ve snaze doložit, že ani kališnickému kléru takové právo nepřislouží, argumentoval V. z K. textem bible, zásadami čtyř pražských artikulů a zněním kompaktát, jejichž dodržování považoval za nezbytnou podmínku pokojných poměrů v Českém království. Svým celkovým charakterem se spis, pokládán někdy také za politické memorandum, hlásí do okruhu polemické a agitační literatury husitské doby. V souladu s jejími postupy využívá s oblibou principy kontrastu a názorné komparace. Víceméně obvyklé porovnání závazného biblického vzoru (život Krista a apoštolů), resp. uznávaných husitských norem, s každodenní realitou má čtenáři ukázat, jak dalece se Rokycana a jemu blízcí kněží vzdělili od programových tezí, které sami hlásali. Na podporu svých stanovisek neváhal V. z K. do pojednání zařadit i očividné výmysly a pomluvy. Přesvědčivost a působivost uváděných příkladů umocňují hojně expresivní výrazy, vzrušené řečnické otázky, hromadění synonym, četné metafory i přímá řeč ve fiktivním dialogu mezi knězem a selkou. Se soudobou traktátovou literaturou spojují dílo košatá souvětí, prodlužovaná několikanásobnými větnými členy. Překvapivou skutečností, že kališnic-

ké kněze kritizuje utrakvistický šlechtic, vysvětloval V. z K. přísně logicky: zatímco na katolický klérus dohlížejí vyšší orgány a papež, vymkla se Rokycanova církev jakékoliv společenské kontrole. V úsilí o co nejúčinnější oslovení veřejnosti propojoval V. z K., v duchu tehdejší praxe, i písemnou a obrazovou agitaci. Na svůj dům v Dlouhé ul. přikázal vymalovat vůz, který je zapřažen ze dvou stran, a proto se nehýbá z místa. Smysl obrazu vysvětlil zřejmě sám v krátkém komentáři *O vozu malovaném*. Vůz chápal jako symbol bojující církve, jejímž členům brání v dosažení nebeského království nepřipustná světská vláda rozhádaných kněží. Pouze respektování kompaktát přitom obyvatelstvu Českého království zaručuje cestu ke spasení. Programově jednostranné práce (v úvahu připadají další, dnes neznámé), jež se dotýkaly ožehavého a diskutovaného problému, vyvolaly odezvu jak mezi kališníky a katolíky, tak mezi členy jednoty bratrské.

EDICE: J. Čelakovský in Zprávy o zasedání KČSN v Praze 1881, s. 325 (Proti panování kněžskému a O vozu malovaném); in Akty jednoty bratrské 2 (1923, s. 242, ed. J. Bidlo; Proti panování kněžskému a O vozu malovaném). – *Ukázka in*: Výbor z české literatury husitské doby 2 (1964, ed. B. Havránek, J. Hrabák, J. Daňhelka s jinými; Proti panování kněžskému). ■

BIBLIOGRAFIE: P. Spunar: Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské, sb. Acta reformationem Bohemicam illustrantia. Příspěvky k dějinám utrakvismu (1978, s. 225). ■ LITERATURA: V. V. Tomek in Dějepis města Prahy 6, 8 (1885, 1891); R. Urbánek in Věk poděbradský. České dějiny 3/1–4 (1915, 1918, 1930, 1962); J. V. Šimák in Dějinné paměti okresu mnichovohradištského 1 (1917); J. Bidlo in ed. Akty jednoty bratrské 2 (1923, s. 42); F. M. Bartoš: Konec kněží tábořských, Teologická příloha Křesťanské revue 1954, s. 134; A. Salač: Odpověď pražských utrakvistů na list cañhradské církve, datovaný 18. 1. 1452, LF 1954, s. 219; J. Válka in Česká společnost v 15.–18. století (1972); F. Šmahel in Husitská revoluce 4 (1993).

pč

Vojta Válek

* 26. 7. 1902 *Dřevčice*

u Brandýsa nad Labem

† 2. 3. 1983 *Planá* u Mariánských Lázní

Autor románu zobrazujícího s naturalistickými prvky drsný život venkova, dramatik, publicista.

V časopisech se podepisoval i plným křest. jm. Vojtěch V. – Vystudoval reálné gymnázium v Brandýse n. Lab. (mat. 1921) a pak si doplnil kvalifikaci na učitelském ústavu v Praze, kde maturoval 1925. Učil nejprve v Mostě a od září 1926 na české škole v Sobědruhách u Teplic. Mimoto byl od sklonku 20. let spolupracovníkem Lid. novin, v nichž publikoval zprávy, črty, cestopisné reportáže a povídky. Tehdy podnikal četné prázdninové cesty do Francie, Itálie, Jugoslávie (Korčula), Řecka, Sovětského svazu, též do Egypta, Palestiny aj. Při návštěvě Španělska v létě 1936 ho zastihla občanská válka, zúčastnil se bojů na straně lidové fronty a domů se vrátil až v říjnu. Po záboru pohraničí 1938 přesídlil na Lounsko, učil v Peruci, Hříškově, Hořanech a Lenešicích. Koncem 1944 byl zatčen za odbojovou činnost, vězněn v Terezíně a na Pankráci a 16. 4. 1945 odsouzen k trestu smrti. Před popravou jej zachránilo Květnové povstání. Hned po osvobození se vrátil na Teplickou a vydatně se podílel na jeho kulturním životě, zejména jako organizátor a redaktor regionálního tisku a pak i ve funkci okresního osvětového inspektora. V penzijním věku žil v Michalových Horách na Tachovsku, kde pokračoval ve veřejné činnosti (předseda nár. výboru, kronikář).

Kromě nenáročné hry ze statkářského prostředí s milostným trojúhelníkem a kriminální zápletkou (*Pustina*) podal V. v románu *Hříchy* obraz venkova jako mravně rozvrácené komunity. S tendencí k naturalistickému zobrazení a s vypravěčskou bezprostředností zdůraznil morální a fyzickou zanedbanost sedláků z chmelářské oblasti a jejich domovů. Hrubost, zloba a násilí jednoho z nich ústí v nedokázaný hrdelní zločin z uražené ješitnosti. Vrahova pozdější sebevražda pod návalem výčitek postrádá psychologicky hodnověrnou motivaci; nevyznívá jako mravní očista, ale jako neschopnost unést pohrdání vesnice a rozhárané rodinné poměry. – V. napsal také román pro mládež *My, šťastní kluci*, který byl (1939) oceněn v soutěži, k jeho vydání však pro zásah protektorátní cenzury nedošlo. Z poválečné doby pocházejí V. veselohry, s úspěchem provedené hlavně na domácích teplíckých scéně: *Bratrstvo svaté Markéty* a *Česká polka*, tvořená po způsobu lidové frašky se zpěvy a tanci; v témže žánru napsal V. ještě hry *Chmelovinka* a *Chodská hejta*, jež vznikla podle povídky Karla od B. Němcové (dochovány ve strojopise v Divadelním ústavu v Praze).

ŠIFRY: Vá., -Vá-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. dělník (1941); Čes. sever (Teplice 1945); Lid. noviny (1929–30, 1932–42, 1944); Pohraniční družba (Teplice 1946–47); Sever (Ústí n. Lab. 1945–48); sb. Tři města v Podkrušnohoří (Brno 1947). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Pustina (D 1942, prem. asi po 1945); Hříchy (R 1943); Česká polka (D se zpěvy a tanci, 1957, rozmnož., prem. 1949, hudba F. Achac). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Bratrstvo svaté Markéty (1947). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Čes. sever (1945, s jinými), Sever (1945 – březen 1946, s J. Hadrbolem), Pohraniční družba (prosinec 1946 – listopad 1947); *sborník*: Tři města v Podkrušnohoří (1947, s jinými). ■

LITERATURA: ● ref. Hříchy: -vh- (V. Hánek), Venkov 18. 4. 1943; jšk (J. Š. Kvapil), LidN 29. 6. 1943; lnz. (L. N. Zvěřina), Čtème 1943, s. 96 ●; J. Hájek: ref. insc. Bratrstvo svaté Markéty, RP 11. 4. 1947; J. Hájek, K. Vaněk: Z práce Krajského krušnohorského divadla (ref. Česká polka), RP 10. 2. 1950; P. Koukal: Pozdrav jubilantovi, Revue Teplice 1982, č. 7 + (šifra Pak.) Za V. V., Revue Teplice 1983, č. 5 + Odsouzenec k smrti, Ústecký deník 27. 7. 2002.

sb, et

Edvard Valenta

* 22. 1. 1901 *Prostějov*

† 21. 8. 1978 *Praha*

Prozaik a básník, publicista z okruhu Lidových novin; autor povídek a cestopisných próz, inspirovaných zejména dvojnásobným americkým pobytem, a psychologicko-společenských románů rozvíjejících starší realistickou tradici bohatými prvky pozorovatelskými a analytickými.

Syn zubního lékaře, osiřel v útlém dětství, když oba rodiče brzy po sobě (1903, 1904) zemřeli na souchotiny. Spolu s oběma sestrami byl vychováván v rodině strýce F. Kováříka, spolujeditele prostějovské továrny na hospodářské stroje Wichterle a Kovářík (1920–21 ministra veřejných prací v Černého úřednické vládě). V. citový život v dětství vedle časně smrti rodičů silně poznamenala sebevražda jeho sedmnáctileté sestry Věry. Již jako student psal verše, tehdy se sblížil s J. Wolkrem při spolupráci na Sborníku čes. studentstva na Moravě a ve Slezsku (debut 1917). Po maturitě na prostějovské reálce 1918 se na přání pěstounů zapsal na strojní fakultu brněnské techniky, po absolvování čtyř semestrů však studium přerušil a 1920 vstoupil do redakce Lid. novin nejprve jako stenograf, pak jako redaktor. V Lid. novinách prošel všemi rubrikami i redakcemi

(Brno 1920–22, Olomouc 1923–26, Praha 1927–28, Brno 1929–40), psal fejetony, sloupky, reportáže, soudničky, kulturní referáty, úvodníky atd.; podílel se též na redakci knižnice vydávané při novinách (Knihovna Lid. novin a po válce Knihovna Svobodných novin). Jako novinář podnikl několik zahraničních cest i mimo Evropu, profesní zájem ho přivedl do kontaktu s nejrůznějším prostředím i osobnostmi, např. se světem polárníka J. Welzla, stejně jako s Baťovým Zlínem a J. Baťou osobně; jejich vzájemné sblížení umožnilo V. jednak půlroční stipendijní cestu po Severní a Střední Americe (1936–37), jednak pozdější (1939) pobyt v USA, kde pracoval jako Baťův tajemník. Obě tyto cesty zpracoval V. literárně v cestopisných a autobiografických knížkách. Po nuceném odchodu z Lid. novin za okupace žil a literárně tvořil v Praze (1940–42) a ve Voznici u Dobříše (1942–45), od 1945 byl redaktorem Svobodných novin a odpovědným redaktorem Peroutkova týdeníku Dnešek. Po únoru 1948 byl z redakce propuštěn a půl roku bez soudu vězněn (do května 1949; vyloučen byl též ze Syndikátu čes. spisovatelů), po návratu se živil psaním komentářů ke krátkým filmům, publikovat mohl jen omezeně a většinou pod pseudonymy. Mezníkem byl rok 1956, kdy po téměř desetileté odmlce vyšel román *Jdi za zeleným světem* a po něm několik dalších titulů; po 1970 se však V. znovu nuceně odmlčel a jeho poslední dvě knihy vyšly už jen v ineditních edicích, resp. posmrtně v zahraničí (1977, 1981). V. dlouhodobě trpěl Ménièreovou chorobou a posléze i hluchotou.

Těžiště V. tvorby je v próze, jež se však plně uplatnila až od třetího desetiletí jeho literární činnosti, zatímco první dvě jsou vyplněna hojnou a mnohostrannou publicistikou převážně na stránkách Lid. novin a několika svazky básní (*Zrána, Několik let, Návrat*), v nichž se V. citovou i smyslovou vřelostí i bezprostředností výrazu řadí k wolkrovské generaci. V. prozaickým knihám předcházely literární adaptace vyprávění českého cestovatele a polárníka J. Welzla, které spolu s B. Golombkem vydali v literárně zpracované, posléze v autentičtější podobě (na základě V. stenografických záznamů); V. sám později převyprávěl Welzlovy příběhy v knížce pro mládež *Strýček Eskymák*. Welzlovu osobitost a vzájemnou spolupráci zachytili v reportážní próze *Trampoty eskymáckého náčelníka v Evropě*. Výchozí pojetí novináře a re-